

БОҒЧАЛАРНИНГ
КАТТА ГРУППАЛАРИ УЧУН
ХРЕСТОМАТИЯ

Тузувчилар: **А. Пўлатов**
С. Пўлатова

Бадий адабиёт хрестоматияси болалар боғчаси тарбия программаси асосида тузилган бўлиб, боғчаларнинг катта группалари тарбиячиларига мўлжалланган. Қўлланмага киритилган бадий асарлар болалар боғчалари тарбиячиларидан ташқари, мактабгача тарбия педагогика билим юртлари, шунингдек, педагогика институтлари мактабгача тарбия факультети ўқитувчи ва талабалари учун, шу соҳанинг методистлари учун материал бўлиб хизмат қилади.

© «Ўқитувчи» нашриёти, 1981

П 60402 — 324. 235 — 81 4306030000
353 (04) — 81

ҲИКОЯ ҚИЛИБ БЕРИШ УЧУН

РУС ХАЛҚ ЭРТАГИ

Ғозлар

Бир бор экан, бир йўқ экан, бир чол билан кампир бор экан. Уларнинг бир қиз ва бир ўғилчалари бор экан. Чол билан кампир шаҳарга тушмоқчи бўлишипти-да, қизга:

— Қизим, биз шаҳарга борамиз, сенга кулча нон билан рўмолча опкеламиз: ақлли-хушли бўл, укангга қараб тур, уйдан ҳеч қимирлама,— деб тайинлашипти.

Чол билан кампир шаҳарга кетишипти; қиз укасини дераза тагидаги кўкат устига ўтқазипти-ю, ўзи кўчага ўйнагани чиқиб кетипти. Шу орада ғозлар учиб келиб, болани қанотларига илиб, учиб кетишипти.

Қиз югуриб келиб қараса, укаси йўқ! Уёққа югурипти, буёққа югурипти, ҳеч қаерда йўқ! Қиз бақириб-бақириб чақирипти — укаси жавоб бермасмиш. Қиз кенг майсазор далага қараб чопипти: қараса узоқдан бир гала ғозлар учиб бораётиб, қалин ўрмонликда кўздан ғойиб бўлишипти... Укамни ғозлар олиб кетишган бўлмасин тагин деб, у ғозларнинг кетидан қувиб кетипти.

Қиз чопачопа йўл юрипти, йўл юрса ҳам мўл юрипти. Қарасаки, бир печка олдидан чиқиб қолипти.

— Печка, печка, айтчи, ғозлар қаёққа учиб кетишди?— деб сўрапти қиз.

— Жавдари ундан қилинган сомсани есанг, айтиб бераман,— депти печка.

Қиз шунда:

— Уйимизда буғдой ундан қилинган сомса ҳам ейилмайди-ю, депти.

Шундай депти-ю, яна олға қараб чопипти.

Чопачопа йўл юрипти, йўл юрса ҳам мўл юрипти, бир вақт, битта олма дарахти остидан чиқиб қолибди.

— Олма, олма! Ғозлар қаёққа учиб кетишди?— деб сўрапти қиз.

— Менинг ёввойи олмамдан биттасини есанг, айтиб бераман,— депти дарахт.

— Боғимизда пишган олмалар ҳам ейилмайди-ку!— депти қиз ва яна чопиб кетипти.

Чопиб кетаётса, олдидан қирғоқлари қиём, сут дарё чиқиб қояпти.

— Ҳай қирғоқлари қиём, сут дарё! Айтчи, ғозлар қаёққа учиб кетишди?

— Қиёмимдан есанг, сутимдан ичсанг, айтиб берман,— депти дарё.

— Уйимизда қаймоқ ҳам ейилмайди-ку!— депти қиз ва яна чопиб кетаверипти.

Қиз яна кўп чопар экан-у, лекин олдидан битта типратикан чиқиб қолибди. Қиз типратиканни тегиб ташламоқчи экан, тиканини санчиб олишидан қўрқипти-да:

— Типратикан, типратикан, ғозлар қаёққа учиб кетишди?— деб сўрапти.

Типратикан қизга йўл кўрсатиб берипти. Қиз шу йўлдан кучи борича чопипти. Қарасаки, бир ерда ингичка устунга қурилган уйча турипти; уйча ҳар тарафга айланиб-айланиб ҳам қўяркан. Шу уйчада ориқ, бадбашара ялмоғиз кампир ўтирганмиш; укаси бўлса, дераза ёнидаги курсида олтин олмалар ўйнаб ўтирган экан. Қиз дераза ёнига югуриб кепти-ю, укасини олиб уйга қараб қочипти. Ялмоғиз кампир ғозларни чақириб, қизнинг орқасидан қувдирипти.

Қиз чопаверипти, ғозлар бўлса унга етай-етай деб қолишипти. Қаёққа бекинсам экан, деб ўйлапти қиз. Қирғоқлари қиём, сут дарё олдига чопиб кепти-да:

— Дарёжон, дарёжон мени балодан қутқар!— деб ёлворипти.

— Менинг қиёмимдан еб, сутимдан ичиб кўр!— депти сут дарё.

Қиз қиём билан сутни ичипти. Дарё қизчани тикка қирғоқ тагига яширипти, ғозлар уни кўрмасдан ёнгинасидан учиб ўтиб кетишипти.

Қиз қирғоқ тагидан чиқиб, яна олға қараб кетаверипти. Ғозлар уни яна кўришиб, яна қувлашга тушипти. Қиз нима қилсин энди? У олма дарахти ёнига бориб:

— Олмажон, олмажон, мени яшир!— деб ёлворипти..

— Ёввойи олмамни есанг, яшираман,— депти олма.

Ноилож қиз ёввойи олмадан епти. Олма дарахти бутоқларини эгиб, қизни яширипти. Ғозлар худди олма дарахти устидан учиб ўтишипти-ю, қизни кўришмапти.

Қиз олма дарахтининг бутоқлари тагидан чиқиб, уйга қараб чопипти. Чопқиллаб кетаётса, ғозлар уни яна кўриб қолишипти — яна уни қува бошлапти! Улар энди етай-

стай деб қолишипти, қанотлари қизнинг бошига тегиб-тегиб кетар экан. Қизча зўраға печка ёнига етиб олипти.

— Печка, печкажон, мени яшир!— депти қиз ёлвориб.

— Жавдари ундан пиширилган сомсамдан есанг, яшираман,— депти печка.

Қиз апил-тапил сомсани епти-да, печка устига чиқиб опти, уни кўришмай, ғозлар худди ёнгинасидан учиб ўтипти. Ғозлар яна кўриб қолиб, қизни қувлаб кетиштипти. Етай-етай деб қолиштипти, қанотлари қизнинг юзига тегай-тегай депти, ахир бунга қарангки, улар қизнинг кўлидан укасини юлиб олишмоқчи. Лекин қиз ҳам уйга етай деб қолган экан. Қиз чопқиллаганича уйга кепти-да, шарақлатиб эшикни очиб кирипти, уйнинг эшик ва деразаларини беркитиб қўйпти. Ғозлар уй тепасида гир-гир айланишиб, «ғийқ-ғийқ» қилиб чинқириштипти-да, ялмоғиз кампир олдига қуп-қуруқ қайтиштипти.

Чол билан кампир уйларига қайтиштипти. Қарасаларки, бола уйда соғ ва саломат ўтирипти. Улар қизга кулча нон билан рўмолча совға қилиптилар.

ЎЗБЕК ХАЛҚ ЭРТАГИ

Зумрад ва Қиммат

Бир замонда катта бир сой бўйида кичкина бир уй бўлар экан, сойнинг бир томони қалин ўрмон экан.

Бу уйда чол, унинг Зумрад деган қизи, ўғай она ва унинг Қиммат деган арзанда қизи турар эдилар.

Кампир Зумрад деган ўғай қизини кўргани кўзи йўқ, отгани ўқи йўқ экан. У ҳадеб қизни уриб, қарғаб эртадан кечгача ишлатаркан, бечорага бирпас ҳам тинчлик бермас экан.

Зумрад кўп чиройли, одобли, мулойим, ақлли қиз экан. Уни бир кўрган киши яна кўрсам деб орзу қиларкан. Хуллас, у жуда ажойиб қиз экан.

Қиммат эса ишқўмас, инжиқ ва димоғдор қиз экан. Унинг бутун куни уриш-жанжал ва тўполон билан ўтар экан.

Зумрад эрта билан барвақт кўзасини кўтариб, сой ёқа-лаб булоқ бошига бораркан. Йўлда учраган лола-гуллар бошларини эгиб, унга салом берарканлар. Зумрад майсалар устида ўтириб дам олганида, гуллар уни олқишлар, булбуллар қувониб унга ҳикоялар айтиб берар эканлар.

Аммо худди шу гуллар кампирнинг арзандасини сев-

мас, уни эркалатмас эканлар, чунки бу қиз уларни юлиб ташлар, хушбўй гулларни ҳидсиз деб тепкилар экан. Шунинг учун ҳам улар Қиммат келар бўлса, қовоқларини солиб, юмилиб қоларканлар.

Буларнинг ҳаммаси ёвуз кампирнинг ғазабини келтирар экан. Кампир буни Зумраддан кўраркан.

Бир уни кампир Зумрадни ёмонлаб, чолга дўқ урибди:

— Қизинг беодоб, ишёқмас, уни ҳайдаб юбор! Бўлма са сен билан бир нафас ҳам бирга турмайман!

Чол нима қиларини билмай қолибди, Охири кампир:

— Қизингни ўрмонга обориб адаштириб кел! У билан бирга турмайман!— дебди.

Чол қизини адаштириб келиш учун тоғ-тошларни кезиб, бир ўрмонга борибди. Ота-бола ўрмон ичида узоқ юришибди. Охирида қуюқ сояли бир жойга бориб тўхташибди.

Кейин чол ўтин кесгани кетибди. Зумрад ёлғиз қолибди.

Шу пайтда бирдан шамол турибди. Чол эса ўрмондаги бир катта дарахтга болтасини осибди-да, унга оғирроқ тош боғлаб, қаттиқ итариб юборибди. Болта у ёқдан бу ёққа урилиб тўқиллайверибди.

Шамол жуда кучайибди. Болта шамол кучи билан узоқ вақт дарахтга урилиб «тўқ-тўқ» қилиб товуш чиқазибди.

Зумрад «отам ўтин кесаётибди» деб ўйлаб, уни анчагача кутибди. Кеч бўлибди, отадан дарак бўлмабди. Шамол тўхтабди. Қиз ўрмондаги чучмомаларни териб юриб, бехосдан болта осилган дарахт тагига бориб қолибди. Қараса, отаси йўқ эмиш.

— Вой, шўрим қурсин! Вой, отажон!— деб уввос солиб йиғлаб, тўрт томонга югурибди. Ҳеч кимдан дарак бўлмабди, қиз адашиб қолибди.

Ўрмон унга яна ҳам ваҳимали бўлиб кўринибди. Қиз қаёққа боришини билмай, охири кичик бир сўқмоқдан чопиб кетаверибди.

Зумрад узоқ йўл босибди. Қоронғида гуллар унинг йўлини ёритибди. Кетатуриб, бир вақт қараса, узоқда милтиллаган чироқ кўринибди, итнинг ҳуригани эшитилибди. Қиз ўша томонга қараб юраверибди. Тезда кичик бир уйга етибди. Уйнинг деразасидан қараса, бир кампир ўтирган эмиш. Қиз севишиб, кампир олдига кирибди, бошидан кечирган воқеаларни кампирга бирма-бир айтиб берибди.

Уйга шундай чиройли қизчанинг келганини кўрган

кампир жуда қувонибди, қиз унга ёқиб қолибди. Бу кампир эса ўрмонда яшайдиган сеҳргар кампир экан. Кампир қизнинг йиғлаганини кўриб:

— Кўп хафа бўлма, қизим, сенга ёрдам бераман,— деб қизни овутибди. Қиз ҳам унга:

— Раҳмат! Мен сизни ўз онамдек кўраман. Буюрган ишингизни жоним билан қиламан,— деб жавоб берибди.

Шу чоқ кампирнинг уйи тепасига жуда кўп қушлар йиғилибди, улар қизчани мақтаб сайрашибди. Қушлар тилини билган сеҳргар кампир яна ҳам қувонибди, хосиятли қизга дунёда топилмайдиган китоб ва қўғирчоқлар бериб:

— Оппоқ қизим, ширин қизим, дўмбоғим, мунчоғим!— деб қизни эркалатибди.

Улар анча кун бирга туришибди. Кампир қизчани яхшилаб парвариш қилибди.

Зумрад озода қиз бўлгани учун уйни супуриб-сидириб, ойналарни артиб-суртиб, ҳаммаёқни чиннидай қилиб қўяр экан. Бунни кўриб кампир яна ҳам қувонар экан.

Бир кун кампир қизга ош қилиб бермоқчи бўлиб:

— Томдан ўтин олиб туш, қизим,— дебди.

Қиз:

— Хўп бўлади, онажон,— деб дарров томга чиқибди. Том баланд экан, ундан ҳамма ёқ кўринар экан.

Қиз атрофга қараб туриб, бирдан ўз уйининг томини кўриб қолибди. Юраги ўйнаб, йиғлаб юборибди. Бунни эшитган кампир:

— Нега йиғлайсан, жон қизим?— деб сўраган экан, қиз:

— Кўзимга уйимиз кўринди, отамни соғиндим,— деб яна йиғлабди.

Кампир уни юпатибди, икковлари овқат пишириб ейшибди.

Эрта билан кампир:

— Нарсаларингни йиғиштир, қизим!— дебди.

Қиз қўғирчоқларини йиғиштирибди.

Кампир қизга:

— Томда қизил ва оқ сандиқ бор, оқ сандиқни қолдириб, қизил сандиқни олиб туш!—дебди-ю, ўрмонга кириб кетиб, бир вақтдан кейин ўрмондан саман от қўшилган бир арава етаклаб чиқиб, қизни аравага ўтқазибди.

— Сандиқни уйга боргандан кейин оч!— деб, кампир қизга бир калит берибди.

Қиз кампир билан қайта-қайта хайрлашиб, йўлга ту-

шибди. Бир зумда арава қизнинг уйи олдида ҳозир бўлибди. Шу пайтда чол ўз қизини соғиниб, эшиги олдида йиғлаб ўтирган экан. Қиз отасини кўриши билан:

— Салом, отажон!— деб, унинг бағрига ташланибди. Чол бениҳоят хурсанд бўлганидан анчагача кўз ёшларини тўхтатолмабди. Охири йиғидан тўхтаб, қизига:

— Оппоғим, мени кечир,— дебди.

Улар уйга киришибди. Қизнинг келгани ҳаммага маълум бўлибди. Қўни-қўшнилари йиғилишибди. Қиз сандиқни очиши билан ҳамма ҳайрон қолибди: қизил сандиқ асл моллар билан лиқ тўла эмиш. Мол шунча кўп, шу қадар ажойиб эмишки, Зумраднинг бутун умрига етиб-ортар эмиш.

Бу нарса ўгай онани оғир ташвишга солибди.

У чолга ўз қизи Қимматни ҳам тезда ўрмонга обориб адаштириб келишни буюрибди. Чол «хўп» деб, Қимматни дарров ўрмонда адаштириб келибди.

Кеч кирганда, Қиммат худди Зумрадга ўхшаб, болта осилган дарахт тагига бориб қолибди. Адаштирилганини сезибди. Ҳўнг-ҳўнг йиғлабди, лекин уни овутадиған одам топилмабди. Фақат унинг рўпарасида бойқушлар ўтириб олиб, қоронғи, ваҳимали ўрмонлар ҳақида сайрашибди.

Бу куйлар Қимматни ваҳимага солибди. У қўрқиб ўрмондан қоча бошлабди, Қоронғи тушган пайтда сеҳргар кампирнинг уйига бориб кирибди. Кампир уни яхши кутиб олибди, овутибди, меҳмон қилибди. Сўнгра қизга қараб:

— Хафа бўлма, қизим, ўзим ёрдам бераман,— дебди. Аммо Қиммат кампирга яхши сўзлар топиб айтолмабди, чунки онаси унга яхши сўзлар ўргатмаган экан. Кампир уни севмабди, яхши эртақлар ҳам айтиб бермабди.

Қиммат эртадан-кечгача ялқовланиб ўтираверар экан, уйни йиғиштириб, супурмас экан.

Бир кун кампир ўрмондан қайтиб келиб, унга:

— Томдан ўтин олиб туш, қизим!— деган экан, қиз:

— Ўзингиз олиб туша қолинг, малайингиз йўқ!— дебди.

Кампир жудаям хафа бўлибди, шунга қарамай, қизни алдаб-сулдаб томга чиқарибди. Лекин қиз ўтин олиб тушиш ўрнига том бошида чинқириб йиғлайверибди. Кампир буни эшитиб:

— Нега йиғлайсан қизим?— деб сўраган экан, Қиммат ер тепиниб:

— Уйимни кўрдим, кетаман, деб яна ҳўнграбди.

Сеҳргар кампир қизга, бир калит узата туриб:

— Мана калит, сандиқни уйингга борганингда очасан,— дебди.

Қиз ўша онда йиғисини унутиб, оқ сандиқни орқалаб жўнабди. Сеҳргар унга арава ҳам бермабди, қиз оғир сандиқни кўтарганича уйига пиёда келибди.

Қизнинг келишини даставвал олапар ит сезибди. У Қимматнинг онаси олдига бориб:

— Вов, вов, вов,— деган экан, кампир қулоқ солмабди, ит яна вовиллаб:

— Опам келаётирлар, орқалаганлари оқ сандиқ, илон билан лиқ тўлиқ,— дебди.

Кампир ғазабланиб, ўқлоғи билан итни уриб, оёғини синдирибди.

— Менинг ақлли қизим қимматли моллар келтиради,— дебди у.

Қизнинг келганини кўриб, кампир ўзида йўқ севинибди. Қўни-қўшнилари йиғилибди, сандиқни очмоқчи бўлишибди.

Шунда кампир билан қизи иккиси: «Йўқ, очманглар!» деб ўзларини сандиқ устига ташлабдилар.

Ярим кеча пайти экан, кампир билан қиз эшик-эликни ёпиб, сандиқни очишибди-ю, бирданига «Войдод, қутқазинглар!», «Аждар!,— Войдод!» деб бақаришибди.

Сандиқда иккита каттакон аждар ётган экан. Қоқбош кампир билан унинг уришқоқ қизи додлашиб, уйни гир-гир айланишибди, қўрққанларидан қулфланган эшикни очишолмабди.

Икки аждар кампир билан қизни ютиб, дарчадан чиқиб кетибди.

«Дод, вой!» деган овозни эшитган қўни-қўшнилари эшикни бузиб ичкари кирибдилар. Қарасалар, ҳеч ким йўқ эмиш. Уйдан ёвуз кампирни ҳам, унинг уришқоқ қизини ҳам тополмабдилар.

Шундан сўнг оқ кўнгил Зумрад билан ота иккиси тинчгина яшаб, мурод-мақсадларига етибдилар.

ХАКАС ХАЛҚ ЭРТАГИ

Хўроз ва макиён Қур

Чўлда Хўроз ва Макиён Қур яшар экан. Оз фурсатми, кўп муддатми — бирга ҳаёт кечиришибди. Макиён Қур етгита тухум йиғиб, жўжа очибди. Болаларни боқиш керак, овқатни бўлса топиш қийин экан. Шунда Хўроз:

— Юр, улусга борамиз. У ерда хирмонда дон бўлади,— дебди.

— Йўқ,— дебди Макиён,— яхшиси қайинзорга борайлик, қайинларнинг куртагини еймиз.

Улар қайинзорга учиб келишган вақтда кул ранг, калта дум бўри чўлда оч-наҳор изғиб юриб, инда ётган жўжаларни кўриб қолибди. Бўри севиниб кетганидан оғзини очибди-ю, ҳамма жўжаларни тириклай ютиб юборибди.

Кечқурун Хўроз билан Макиён Қур учиб келиб, бўшаб қолган инни кўришибди-да, фарёд қилиб йиғлаб юборишибди. Улар туни билан йиғлаб чиқишибди. Эртасига яна қайинзорга учиб келишибди.

— Шу ерда яшаганимизда, болаларимизни бўри еб кетмас эди!— деб нолибди Макиён Қур.

Хўроз индамабди, ўзича: «Бўри емаса, қирғий еб кетарди. Улусда яшаш керак. Одамлар бизни хафа қилмайди,— деб ўйлабди.

Оз фурсатми, кўп муддатми шундай яшашибди. Бир куни улар улусга учиб келиб, бир камбағал хотиннинг ҳовлисига тушишибди. Хирмонда юриб дон чўқишибди. Уларни кўриб хотин қувониб кетибди. Унинг ҳовлиси бўм-бўш, на паррандаси, на қўйи бор экан. Фақат битта қўл тегирмони бўлиб, бева хотин кичкина боласи билан шу тегирмон орқасидан кун кўрар экан. Хўроз эрталаб қичқириб ҳаммани уйғотадиган бўлибди, ҳовлига файз кирибди.

Шу улуснинг четида бир бой яшар экан. У отларининг кўплигидан уларнинг саноғига етолмас, қўйлари шунчалик кўп эканки, қарасанг кўз илғамас экан, лекин шунча мол-дунё унга оз бўлиб кўринар экан. Бой бева хотиннинг қўл тегирмони борлигини, камбағаллар дон тортгани уникага боришини эшитиб қолибди. Камбағаллар уникага боришса, демак бойникига келишмайди. Бой бева хотиндан тегирмонини унга беришни талаб қила бошлабди.

Бой нимани хоҳласа, шундай бўлиши маълум — замон шундақа экан. Бой тегирмонни тортиб олибди, уйда ейдиган ҳеч нарса қолмабди. Бечора хотин ўғлини етаклаб, уйма-уй юриб, тиланчилик қила бошлабди.

— Уни қаранглар, дейишаркан улусдаги одамлар,— бой бева хотинни алдади, тегирмонини тортиб олди! Бева хотиннинг кўз ёшлари зое кетмайди. Бой умрида кишиларга яхшилик қилган эмас. У ҳеч қачон етим ўстирма-

ган, очни тўйгазмаган, уйсизга жой бермаган... Одамларга ундан фақат зарар етади.

Хўроз билан Макиённинг осойишта ҳаёти ҳам тугабди. Хирмонда дон қолмабди. Улар яна оч қолишибди. Шунга Хўроз: «Бу қанақаси?. Чўлда бўрининг дастидан кун йўқ, бу ерда бой дастидан...» деб ўйлабди. Хўроз учиб бориб бойнинг уйи олдига тушибди, қичқирибди, қичқирибди:

— Қу—қу—қу—у... Ҳой бой, тегирмонимизни бер! Бева хотин боласи билан, мен Макиён билан очми-ииз!..

— Бақироқ хўрозни ушлаб, отнинг оёғи тагига ташланглар,— деб буюрибди бой хизматчиларига.— Отлар уни мажақлаб ташласин.

Хизматчилар Хўрозни ушлаб, отларнинг туёғи тагига ташлабдилар. Хўроз у ерда ҳам қичқираверибди:

— Қу—қу—қу—у! Очкўз бой, тегирмонимизни қайтариб бер! Бечора бева хотин боласи билан, мен Макиён билан қийналяпми-и-из!..

Бой яна хизматчиларига буюрибди:

— Бу бақироқни сигирларнинг олдига ташланглар, улар сузиб ўлдиришсин.

Хизматчилар Хўрозни молхонага ташлашибди. Лекин Хўроз у ерда ҳам қичқираверибди.

— Қу—қу—қу у! Ҳой, қорни катта бой, тегирмонимизни қайтариб бер! Бева хотин ўғли билан мен Макиён билан очимиздан ўляпми-и-из!..

— Бу бақироқни печкага ташланглар, яхшилаб қовурилсин, уни ўзим ейман!..— дебди бой.

Хизматчилар Хўрозни тутиб ёниб турган печкага ташлашибди. Хўрозга ўт ҳам таъсир қилмабди.

Бой Хўрозни печкадан олиб ея бошлабди. Хўроз ориқ, пайдангина иборат экан, бой уни зўрға ютиб юборибди. Хўроз бўлса бойнинг қорнида олдингидан ҳам баттароқ қичқира бошлабди.

Бой аччиғидан нима қилишини билмай:

— Қорнимга уринглар, бу лаънати Хўроз ўлсин! Бўлмаса овозини ўчириб бўлмайди,— дебди хизматчиларига.

Хизматчилар бойнинг қорнига роса муштлашибди. Шундай муштлашибдики, бойнинг қорни ёрилиб кетибди. Бой ўлибди. Унинг қорнидан Хўроз сакраб чиқибди ва тегирмонни тирноқларига илиб, бева хотиннинг ҳовлисига учиб кетибди. Учиб кетаётиб қараса, калта дум бўри эчкиларни қувлаб юрганмиш. Хўроз унга қараб:

— Бойни ўлдирдим, энди сени ҳам ўлдираман!— деб қичқирибди ва тегирмонни ташлаб юборибди.

Тегирмон бўрининг худди бошига тушибди, шундай зарб билан тушибдики, бўрининг қорни ёрилиб кетибди, ичидан бўлса еттита жўжа учиб чиқибди.

Бева хотин билан ўгли тегирмонни қайтиб олиб, тўқ яшай бошлабдилар. Яна хирмонда дон кўпайибди. Хўроз билан Макиён Қур жўжаларини катта қилишибди. Очкўз бойни эса улусда ҳеч ким эсига ҳам олмабди.

ЎҚИБ БЕРИШ УЧУН

Б. Житков

Ботир ўрдакча

Ҳар куни эрталаб уй эгаси ўрдакчаларга тарелкани тўлдириб қиймаланган тухум элтарди. У тарелкани да-рахтча олдига қўйиб, ўзи кетарди.

Ўрдакчалар тарелка олдига қараб чопишлари билан, боғдан каттакон бир ниначи учиб келиб, улар устида ай-лана бошларди.

У шундай ваҳима солиб чириллар эдики, қўрққанла-ридан ўрдакчалар қочишиб, ўтлар ичига яширинардилар. Улар ёнига ниначи учиб келиб, улар устида айлана бош-ларди. Ўрдакчалар ниначи ҳаммамизни чақиб олади, деб қўрқар эдилар.

Ёвуз ниначи бўлса тарелкага қўниб, овқатни еб кўрар-ди-да, кейин учиб кетарди.

Шундан кейин ўрдакчалар кун бўйи тарелканинг яқи-нига келмас эдилар. Улар ниначи яна учиб келади, деб қўрқар эдилар.

Кечқурун уй эгаси тарелкани оларкан: «Ўрдакчалари-миз касал бўлганга ўхшашади, улар ҳеч нарса ейишмай-ди» деб гапирарди.

У ўрдакчаларнинг ҳар куни кечаси оч ётишларидан ха-барсиз эди.

Бир кун ўрдакчалар олдига Алёша номли қўшни ўр-дакча меҳмон бўлиб келди.

Ўрдакчалар унга ниначи тўғрисида гапириб берувди-лар, у, кула бошлади.

— Юракларингизга балли-ей!— деди у,— мен бир ўзим у ниначини ҳайдаб юбораман. Ана, эртага кўрасиз.

— Мақтанаяпсан, — дейишди ўрдакчалар, — эртага ҳаммадан олдин қўрқиб, қочиб қоласан.

Эртаси эрталаб уй эгаси аввалгидек қиймаланган тумхум солинган тарелкани ерга қўйиб, ўзи кетди.

— Мана, кўринглар,— деди ботир Алёша,— ҳозир сизнинг ниначангиз билан олишаман.

У шундай дейиши билан ниначи гувиллаб учиб келиб қолди. У тепадан тўппа-тўғри тарелкага учиб туша бошлади.

Ўрдакчалар қочмоқчи бўлдилар, лекин Алёша қўрқмади.

Ниначи тарелкага қўниб бўлганича йўқ эди ҳамки, Алёша тумшуғи билан унинг қанотидан тишлаб олди. Ниначи зўрға ўзини қутқазиб, қаноти синганича учиб кетди.

Шундан бери у сираям боққа учиб келмади, ўрдакчалар бўлса ҳар куни тўйиб-тўйиб овқатлана бошлашди. Улар ўзларигина овқатланмай, балки уларни ниначидан қутқаргани учун ботир Алёшани ҳам зиёфат қила бошладилар.

Н. Ҳикмат

Ошиқ булут

Дарвиш сарв дарахтининг остига келиб ўтирибди. Белбоғидан қамиш найини олиб чала бошлабди. Найнинг тешикчаларидан гўё аввал яшириб қўйилган-у, дарвеш ўларни пуфлаб чиқаргандек бирин-кетин дарахтлар, тоғлар, дарё ва йўллар чиқа бошлабди. Улар ер шарининг бир чеккасига — дарахтлар ҳам, тоғлар ҳам, дарё ва йўллар ҳам бўлмаган бир саҳрога бориб тушишибди. Саҳрода тоғлар қад кўтарибди, дарахтлар ўса бошлабди. Дарёлар оқиб, йўллар пайдо бўлибди ва бу ерни Най мамлакати деб атабдилар.

Дарвиш бир оз нафасини ростлагач, яна чала бошлабди. Найнинг тешикчасидан қора соқолли, қушбурн ва бежо кўзли бир киши чиқибди. Ҳавода бир неча марта ўмбалоқ ошгач, дарвишнинг ёнига ўтирибди. Бу кишининг исми Сайфи, Қора Сайфи экан. У атрофга олазарак кўз югуртиргач, дарвишнинг чўнтагига қўлини солиб, ҳамёни олибди-да, қочиб қолибди. Дарвиш ердан тош олиб, Қора Сайфини мўлжаллаб отибди. Тош Қора Сайфига шундай куч билан тегибдики, у резиға тўпдай тепага сакрабди. Шу сакраганича юқорига кўтарилиб, учиб кетибди. У учиб-учиб охири Ер шарининг охирида жойлашган Най мамлакатадаги баланд бир тоғнинг тепасига келиб тушиб-

ди. Тўғрироғи, тоғнинг тепасида турган кумуш жиловли кул ранг отнинг кумуш безакли эгарига бориб тушибди. Эгарга яхшилаб ўтириб олгач, Қора Сайфи атрофни кўздан кечира бошлабди.

Тоғдан водийга томон бир отар қўй тушиб келаркан. Бу подалар Қора Сайфига тегишли экан. Тоғ ўтлоқларида арслон ёлли отлар ўтлаб юраркан. Бу отлар ҳам уники экан. Пастдаги йўлдан ҳар хил ширинликлар, қаҳва, фил суяги ва шойи газламалар ортилган туялар карвони ўтиб бораркан. Бу карвонлар ҳам Қора Сайфиники экан. Водийдаги кўз илғайдиган жойгача экилган ҳамма буғдой, арпа, пахта далалари ҳам Қора Сайфиники экан. Қисқасини айтганда, Най мамлакатининг энг бой ва бадавлат одами Қора Сайфи экан.

Қора Сайфи кул ранг отда ўтириб олиб, тоғ тепасидан мамлакатини кўздан кечираркан. Унинг бежо кўзлари очкўзликдан ялтирар, тиканга ўхшаш қаттиқ қора соқоли титраркан. Қора Сайфини шу ерда қолдириб, дарвишга қайтамиз.

Дарвиш чалаётган найнинг тешикчасидан бир қиз учиб чиқибди ва секингина дарвишнинг ёнига тушибди. Бу дунёдаги энг гўзал қиз экан у. Унинг олтин ранг сочи тўпиғигача тушар, юзи эса ойга ўхшаркан. Узун-узун қайрилма қора киприклари қизнинг қўй кўзларини яшириб тураркан. Қиз эндигина ўн бешга қирган бўлиб, исми Ойша экан.

Ойша Дарвиш отанинг қўлларини ўпибди ва унга таъзим қилиб, шундай дебди:

— Сиз учун ҳамма нарсани қилишга тайёрман, буюр-веринг, ота. Агар қорнингиз оч бўлса, тархон¹ тайёрлаб бераман, агар уйқунгиз келаётган бўлса, жой тўшаб бераман.

Дарвиш жилмайиб:

— Раҳмат сенга, Ойша қиз, мен оч ҳам эмасман, уйқум ҳам келгани йўқ,— дебди.

Шундай деб дарвиш Ойшанинг елкасини силабди, Ойша момиқ пардай ҳавога кўтарилиб, чиройли чайқалиб учиб кетибди. Учаверибди, учаверибди, охири Ер шарининг охирида гуллаётган олма дарахтининг шоҳига қўнибди.

Агар сиз мендан, улардан қайси бири гўзалроқ —

¹ Тархон — ун ва қатиқдан тайёрланадиган таом.

Ойша қизми ёки олма гулларими, деб сўрасангиз, менимча Ойша қиз гўзалроқ, деб жавоб берардим.

Ойша қиз дарахт шохига яхшилаб ўрнашиб олгач, олма гуллари орасидан атрофни кўздан кечириб чиқибди.

Олма дарахти боғда ўсган бўлиб, бу боғ Ойша қизга тегишли экан. Боғда қизил, сариқ, оқ, нафармон атиргуллар, турли хил лола ва қалампир гуллар очилиб ётган экан.

Ойша қиз олма дарахтидан тушиб, челақни олибди-да, гулларни суғора бошлабди. Қора Сайфи эса отини чоптириб келибди ва отидан тушмасдан эшик ортидан қичқирибди:

— Ойша, эй Ойша!

— Ойша челақни ерга қўйибди.

— Яна келдингизми? сўрабди қиз Қора Сайфидан.

— Ҳа, яна келдим. Сен бу тоғни менга сотмагунингча ҳар куни келавераман,— деб қўпол жавоб берибди Қора Сайфи.

Ойша қиз булбулникидан ҳам ёқимли овоз билан:

— Мен боғимни сизга ҳам, бошқа бировга ҳам сотмайман. Мен бу ҳақда сизга бир неча марта гапирдим,— дебди.

Қора Сайфи қамчисининг кумуш дастасини деворга қарсиллатиб уриб қичқирибди:

— Бу мамлакатда сенинг боғингдан ташқари, ҳамма ер менга қарашли. Қуриб кетгур бу боғ менга қарашли бўлган мулк ўртасида худди қора тикандек қаққайиб турибди. Нима қилсам ҳам бу боғни илдиз-пилдизи билан қўпориб ташлайман. Уни қуритаман.

Қора Сайфи сўзларини тугатар-тугатмас, остидаги оти тўсатдан кишнаб юборибди ва орқа оёқларида тик туриб, Қора Сайфини ерга йиқитибди.

Сиз, нима учун будай воқеа содир бўлди, дерсиз. Ҳозир тушунтираман. Қора Сайфи деворнинг нариги ёғида туриб Ойша қиз билан гаплашаётганда, йўлдан бир қуён ўтиб қолибди. Қуён отнинг орқа чап оёғини шундай қаттиқ тишлаб олибдики, жонивор оғриқнинг зўридан кишнаб юборибди ва эгасини устидан йиқитибди.

Худди шу вақтнинг ўзида яна бир ҳодиса юз берибдики, буни ҳам албатта айтишим керак.

Қора Сайфи чанг йўлда ётиб олиб оғриқдан бақираётган, қуён эса қўрққанидан қочиб қолган бир пайтда Ойша қизнинг боғидан оқ каптар учиб чиқибди.

Оқ каптар Қора Сайфининг иккала қоши ўртасини

аниқ мўлжалга олиб, юзини ифлос қилибди. Қора Сайфининг шундай жаҳли чиқибдики, оғриқни ҳам унутиб, бирпасда сакраб оёққа турибди. У камонга ўқни жойлаб таранг тортиб, оқ каптарни мўлжалга олибди. Буни кўрган Ойша қиз қичқириб юборибди ва оқ каптар «пир...» этиб учиб кетибди.

Шунда Қора Сайфи отга миниб қушни қувиб кетибди. Қора Сайфи каптарни қува турсин, биз эса сизлар билан дарвишнинг ёнига қайтамиз.

Сарв дарахтига суяниб олган дарвиш найини чалаверибди. Унинг тешикчасидан бу сафар бир булут учиб чиқибди. Дарвиш найини яна бир пуфлаган экан, булут баландликка кўтарилибди ва ўтлоқда ўтлаётган қўзичоқдек секин-секин Ер шарининг охиридаги Най мамлакатига қараб жўнабди.

Булут Най мамлакатининг чегарасини кесиб ўтгач, пастда қуённи кўриб қолибди. Қуён даладаги бошоқлар орасида ўтириб олиб, мўйловини тозалаётган экан. Бу ўша қора Сайфи отининг оёғини тишлаб олган қуённинг худди ўзи экан. Қуён бошини кўтариб, булутни кўрибди, Қуённинг мўйлов тозалаётгани булутга ёқиб, у ўзини тўхтата олмасдан хахолаб кулиб юборибди.

Булут нимага кулаётганини қуён тушунмабди. Ахир қуён кулаётган булутни биринчи марта кўриши экан-да, шунинг учун ҳайрон қолибди ва бу унга ҳам ёқибди. Аммо биз бу ҳақда бошқа тўхталиб ўтирмаймиз.

Булут билан қуён бир-бирларига қараб туришганда, Қора Сайфи бир тепаликка етиб келиб отини тўхтатибди ва осмонда юзини ифлос қилган оқ каптарни ахтара бошлабди.

Ниҳоят, у каптарни кўрибди. Шу пайт булут пастга қарабди ва қошларини чимирибди. Қора Сайфи ёйни таранг тортиб, каптарни мўлжалга олаётганини сезиб қолган булут унга ташланиб, ўраб олибди. Қора Сайфи тўсатдан тепадан тушган туман орасида қолиб, ўзини йўқотиб қўйибди. Унинг кўзлари ҳеч нарсани кўрмай қолибди. Акса уриб йўтала бошлабди. Каптар бўлса, уни кутиб турмай, учиб кетибди. Булут каптарнинг қутулганини кўриб хурсанд бўлибди. Қора Сайфини ўз ҳолига қолдириб, бир ерга тўплангач, осмонга кўтарилибди ва йўлида давом этибди.

Булут тоғлар ва водийлар устидан сузиб ўтибди. Бирданига у пастда Ойша қизнинг боғини кўриб қолибди.

Ойша қиз лолақизгалдоқлар орасида ётганича осмон-

ни томоша қилаётган экан. Қизнинг ўнг томонида қуён, чап томонда эса Қора Сайфидан қутулиб қочган ўша каптар ўтирган эмиш. Ойша қизнинг қуралай кўзлари қуёш нурида порлар, олтин ранг сочлари эса товлағармиш. Бир қўли билан у қуённинг қулоқларини қашир, иккинчи қўли билан каптарни силаркан.

Шу пайт, боғ устида булут пайдо бўлибди. Боққа соя тушибди. Аммо, соя узоқ давом этмабди ва тезда ҳамма ёқ ёришиб кетибди. Ҳозиргина боғнинг чап томонидан ўнг тарафга ўтган соя, энди ўнг томондан чап томонга ўтибди.

Шуни сизларга айтиш керакки, булут чап томондан ўнг томонга ўтаётганда орқасига қарабди ва боғдаги Ойша қизни кўриб қолибди. Шунда тезлик билан орқасига қайтиб, боғ устида туриб олибди. Ойша қиз ҳам булутни кўрибди. Қуён ҳам, каптар ҳам булутни кўришибди. Каптар булутни таниб, қанотларини енгилгина силкитиб қўйибди.

Булут бўлса қуённи ҳам, каптарни ҳам кўрмабди. Чунки Ойша қизга қараганда ҳар қандай киши у инсонми, ҳайвонми ёки булутми, бари бир, Ойша қиздан бошқа ҳеч кимни сезмас, кўрмас экан. Булут «оҳ» дебди ва ичида яна бир марта «оҳ» тортибди. Ойша қиз бармоқларининг учини ўпиб булутга юборибди.

Ойша қизнинг ўпичи булутга етиб боргач, аввалига жуда уялибди. Кейин ўзига келиб, улкан атиргулга айланибди. Осмон шу вақтгача бундай улкан оқ атиргулни кўрмаган экан. Ойша қиз кўк атласида очилган бу гўзал гулни томоша қилиб турганда, булут яна қимирлабди ва чўзилибди. Сўнгра бир ерга тўпланиб, юракка айланибди. Осмон пайдо бўлганидан бери унинг кенг кўкрагида ҳозиргача бундай ошиқ юрак урмаган экан. Ойша қиз жилмайибди. Булут тагин чўзилибди ва яна бир ерга тўпланиб, ўзининг аввалги — булут ҳолатига қайтибди.

Қисқасини айтганда, булут шу кундан бошлаб Ойша қизни тарк этмабди. Ойша қиз қаёққа борса, булут ҳам кетидан борармиш. Ойша қиз чап елкасида каптар, ўнг томонида қуён билан боғдаги дарахтларнинг тагини чопса, тепасида булут уни кўриқлармиш. Ойша қиз пешанасидаги терни артиб, кафти билан кўзини қуёш нуридан яширса, булут қуёшни тўсиб, боғ устига соя ташларкан. Ойша қиз: «Сояда ҳордиқ чиқариш яхши, аммо гулларга қуёш нури керак-да», деб ўйлаши биланоқ, булут дарров хитой зонтиги кўринишига айланар, соя фақат Ойша қизга тушар, бутун боғ эса аввалгидек қуёш нурларидан баҳраманд бўлавераркан.

Бир куни кечқурун Ойша қиз кичкинагина уйи олдидаги ҳовузга тикилиб, юлдузлар, ўроқ-ой ва булутнинг сувдаги аксини томоша қилаётган экан. Унинг чап елкасида каптар мудрар, тиззасида қуён ўтирганмиш. Ҳовуздаги сув ойнадек тиниқ ва зилол бўлишига қарамасдан, ундаги юлдузлар, ойнанинг акси хира эмиш. Ойша қиз осмонга қараб, нимани кўрибди денг. Осмондаги юлдузлар ва ой ҳам хира эмиш. «Уларга нима бўлибди ўзи? Нима учун улар ярқирамайди?» деб ўйлабди Ойша қиз.

Булут ҳам доимдагидек дарров Ойша қизнинг фикрига тушунибди ва осмондан пастга қараб қичқирибди: «Уларни бир оз чанг босган. Ҳозир артиб қўяман, улар яна ярқирайверади».

Булут улкан латтага айланиб, ҳовузга тушибди. Сўнг-ра осмонга кўтарилиб, аввал ойни, кейин юлдузларни шундай ҳам ярқиратиб артибдики, ой ҳам, юлдузлар ҳам дунёга келиб бунчалик ярқирамаган экан.

Ойша қиз жуда хурсанд бўлибди.

— Раҳмат сенга, менинг азиз булутчам, мен сени жуда яхши кўраман, жонгинам булутчам,— деб ўрнидан турибди ва уйига кетибди.

Унинг уйқуси келибди. Булут эса осмондан пастга тушиб, қизнинг остонасида ўтириб олибди. Ойша қиз ўрнига ётибди. Булут бўлса созга айланиб, Ойша қизнинг деразасига яқинлашиб, алла айта бошлабди:

Ухла ёқимтойим, ухлайқол,
Уйқу олиб келдим боғлардан,
Шивирлаган шўх бутоқлардан
Уйқу олиб келдим, ухлайқол.
Оппоққинам, алла-ё, алла.

Ухла қўзигинам, ухлайқол,
Уйқу олиб келдим самодан,
Яйраб ухла тунги наводан,
Суянчим, тоғим, ухлайқол,
Сенинг учун жонгинам фидо.
Алла-ё, алла...¹

Булут Ойша қизга «алла» айтаётганида, боққа оёқ учида Қора Сайфи кирибди... Унинг қўлида катта пичоқ

¹ С. Барноев таржимаси.

бор экан. Қора Сайфи тўрт томонга аланг-жаланг қарабди — қора ниятли кишилар ҳамма вақт шундай аланглайдилар ва боғдаги гулларни кеса бошлабди. Ҳар бир атиргул, қалампиргул ерга йиқилаётиб, оҳ тортаркан. Улар гул бўлганликлари учун ҳам жуда секин оҳ тортишар, буни ўзларидан бошқа ҳеч ким эшитолмас экан.

У ерда қандай бўлганидан қатъи назар, биз ҳикоямизни чўзиб ўтирмаймиз. Қора Сайфи боғида ўсаётган ёлғиз қариқиз тўсатдан инсон тилида гапира бошлабди:

— Менга раҳм қил! Менинг ҳам сенга ёрдамим тегиб қолар!

Қора Сайфи раҳм қилганидан эмас, балки бирор кун қариқизнинг унга ёрдами тегиб қолишини ўйлаб, уни кесиб ташламабди.

Бу пайтда Ойша қиз созга айланиб, «алла» айтаётган булутнинг қўшиғини эшитиб ухлаб қолибди. Шунинг учун ҳам булут яна булутга айланиб, осмонга кўтарилибди. Булут теварак-атрофни кўздан кечириб, кейин яна Ойша қизни қўриқлаш учун унинг-остонасига қайтмоқчи бўлибди.

Осмонга кўтарилгач, булут олдинга, орқага, ўнг ва сўлга қарабди. Тоғлар ва қоялар, ҳайвонлар ва қушлар қаттиқ уйқуда эканлар. Булутнинг ҳам уйқуси келибди, лекин у кўзларини катта-катта очиб, боғда юрган Қора Сайфини кўрибди. Қора Сайфи ғазаб билан боғдаги гулларни кесаётган экан.

Булутнинг бошига қон қуйилгандек бўлибди.

— Эҳ, сеними, аблаҳ,— қичқирибди булут ва тезлик билан ёнида турган ойнинг учидан ушлаб олибди.

Булут тезлик билан пастга тушибди ва орқадан келиб, ойнинг ўткир учини Қора Сайфининг шалворига тикибди.

Қора Сайфи нима бўлганига тушунолмаёй шошиб қолибди. Сиз ҳам унинг ўрнида бўлганингизда шошиб қолардингиз. У орқасига ўгирилиб пичоқ билан ой ўроғини булутдан бўлган қўлида ушлаб турган булутга ташланибди. Лекин унинг пичоғи худди шишадан қилингандек ойнинг ўткир тифига тегиши биланоқ майда-майда бўлакларга бўлиниб кетибди.

Булут бўлса, ой Қора Сайфи билан яккама-якка олишаётганда ўроқнинг дастасини ташлаб юборибди ва осмонга кўтарилибди. Булут осмондаги юлдузларни узиб олиб, ерга Қора Сайфининг бошига ташлайверибди.

Ерда — ой — ўроқнинг ҳамда осмондан ёпилаётган юлдузлар ҳамласига бардош бериш осонмас. Қора Сайфи

ҳам думига консерва банкеси боғлаб қўйилган итдек боғдан қочиб қолибди.

Келаси куни эрталаб боғда ишлаётган Ойша қиз қариқизга дуч келиб қолибди.

— Аччиғинг келмасин, мендан хафа бўлма, қариқиз,— дебди Ойша қиз,— аммо, менинг боғимда сен учун жой йўқ. Ўз хоҳишинг билан кет, бўлмаса, сени илдиз-пилдининг билан қўпориб ташлайман.

— Ўз хоҳишим билан бу ердан ҳеч ҳам кетмайман,— жавоб берибди қариқиз,— агар қўлингдан келса, юлиб ташла.

Ойша қиз кетмончасида қариқизни илдиз-пилдизи билан қўпориб олибди-да, девордан отиб юборибди. Қариқиз девор ортида илонга айланибдида, чанг йўлдан биланглаганича судралиб кетибди.

Қариқиз чанг йўлидан судралиб кетгунича жуда кўп вақт ўтибди, кеч кириб, қоронғи тушибди. Қора Сайфи яна Ойша қизнинг боғи эшигига от чоптириб келибди. Унинг овози худди карнайдек жаранглаб кетибди.

— Ойша, мен дунёда энг бой одамман. Менга турмушга чиққин,— дебди у.

— Сиз менга эмас, боғимга эга бўлмоқчисиз,— жавоб берибди Ойша қиз,— сизга теккандан кўра, тошга айланганим минг марта яхши.

Бу сўзлар Қора Сайфини ғазаблантирибди. У боққа сакрамоқчи бўлиб кумуш эгарда тик турибди.

Бу воқеаларни тепадан кузатиб турган Булут бирпасда қўрқинчли шарпага айланибди ва пастга тушиб, Қора Сайфига ташланибди. Қора Сайфи шунчалик қўрқиб кетибдики, ўз тилини тишлаб олишига сал қолибди. Кейин отига қамчи босиб қочиб кетибди.

Булут-шарпа Қора Сайфини водийнинг охиригача кузатиб борибди, сўнгра қайтиб келиб, боққа кирибди ва пахмоқ бўрибосар итга айланиб, Ойша қизнинг оёқлари остига ётибди.

— Раҳмат сенга, менинг азиз булутчам,— дебди Ойша қиз ва итни силаб қўйибди.

Булут, чўпон итларига ярашмаган қилиқ бўлса ҳам хурсандлигидан вовиллаб юборибди ва думини ликилла-тибди.

Ойша қиз Булут билан гаплашиб турганида, биз Қора Сайфи нима қилаётганига қайтайлик. Водийнинг охирида Қора Сайфи тўсатдан қариқизни кўриб қолибди.

— Салом, Сайфи оға,— дебди қариқиз,— Ойша қиз

сени ҳам қувиб юбордими?— Мени эгарингнинг қошига олиб, қаёқни кўрсатсам, отни ўша ёққа қараб ҳайда.

Қора Сайфи қариқизнинг айтганини қилибди.

Улар кўп юришибди, тоғлар ва водийлардан ўтишибди. Қариқиз Қора Сайфига бир қоп ва кўзача сотиб олишни буюрибди. Қора Сайфи эгарнийг чап томонига қопни, ўнг томонига кўзачани илибди.

Улар яна кўп юришибди, кўп юришса ҳам мўл юришибди. Тоғлар ва водийлардан, ўрмонлар ва ёнғоқзорлардан ўтишибди. Қора Сайфининг оти чарчаганидан ориқлаб, игнадай бўлиб кетибди.

Ун бешинчи куни йўл уларни охири ҳам, чегараси ҳам кўринмайдиган даштга олиб келибди. Ўттизинчи куни уларнинг тўрт томонидан қоялар ўсиб чиқибди. Жазирама иссиқ эмиш. Ер қақраб, ёрилиб кетган эмиш. Қора Сайфи қараса, осмонда бирорта ҳам булут йўқмиш. Ўттиз бешинчи куни тунда қоялар ҳам, ер ҳам ортда қолибди. Ой ёруғида Шарқдан то Ғарбгача қумдан бошқа ҳеч нарса кўринмабди.

Қора Сайфининг оти бутунлай кучдан қолибди. Қирқинчи куни қариқиз:

— Келдик, бу ер Қурғоқчилик мамлакати. Қопни қум билан тўлдир,— дебди.

Қора Сайфи териси бориб суягига ёпишган отидан тушиб, қопни Қурғоқчилик мамлакатининг қуми билан тўлдирибди ва уни отга юклаб, ўзи ҳам отга минибди. Оғирликни кўтаролмаган от тилга кириб:

— Менга раҳминг келсин, Сайфи оға! Мен ахир юролмайман-ку. Қандай қилиб бир қоп қумни олиб кетаман?— дебди.

Аммо Қора Сайфи, отга раҳм қилиш ўрнига, уни қамчи билан савалабди. Бечора кул ранг от эса қоқилиб ва чўлоқланиб йўлга тушибди.

— Энди,— дебди қариқиз,— биз Шамоллар мамлактига жўнаймиз.

Улар йўл юришибди, йўл юришса ҳам мўл юришибди. Тоғлар ва водийлардан ошишибди. Тўсатдан уларнинг юзларига шундай кучли шамол урилибдики, улар олдинга бир қадам ҳам жила олмабдилар. Баландлиги осмоннинг еттинчи қаватига етган, илдизлари эса етти қават ер қаърига кириб кетган улкан дарахтлар кўринибди. Шамолдан уларнинг ҳар бир барги, шохчалари чайқалар экан. Дарахтларнинг таналари гоҳ ергача эгилар, гоҳ баландга кўтарилар экан.

— Мен ўрнимдан қўзғалолмайман,— дебди Қора Сайфи,— шамолга қарши юришга отнинг ҳам, менинг ҳам кучимиз қолмади.

Аммо қариқиз:

— Туриш мумкин эмас, отга қамчи бос!— дебди. Қутурган шамолга қарши кўкрагини тутган, танасидан тер ўрнига қон оқаётган отни тўхтовсиз қамчилаб, Қора Сайфи тагин уч кеча-ю, уч кундуз юрибди. Ниҳоят улар денгиз бўйига етиб келишибди. Даҳшатли тўлқинлар ўр-кач-ўркак бўлиб баландликка кўтарилар; сўнгра қўрқинч-ли товуш билан қирғоққа келиб урилар экан

— Келдик,— дебди қариқиз,— кўзани шамолга тўлдир-гин.

Қора Сайфи кўзанинг оғзини шамолга қаратиб қўйибди. Шамол ҳувиллаган ва чийиллаган товуш билан кўзага кириб кетибди. Сайфи бир парча тери билан кўзанинг оғзини бекитибди-да, қариқиз билан маҳкам боғлаб қўйибди. Сўнгра у кўзани отга ортиб, орқага қайтибди.

Шамол бу сафар уларнинг орқасидан эсгани учун от ўқдек учиб кетибди.

Сайфи ўз йўлида кетаверсин. Биз Ойша қизга қайтай-лик.

Бу пайт ҳаммалари ширин уйқуда эдилар: Ойша қиз тўшакда, оқ каптар — унинг боши томонида, қуён,— оёқ-лари остида, булут эса дераза олдида ором олишарди. Қирқ уч кунлик йўлни уч кунда босиб ўтган Қора Сайфи Ойша қизнинг боғига етиб келибди. Отдан тушибди. Қоп-ни олиб, боққа кирибди. Қурғоқчилик мамлакатининг қумини боғнинг ҳамма ерига сепиб чиқибди, атиргуллар ҳам, лолалар ҳам қалампиргуллар ҳам, дарахтлар ҳам четда қолмабди. Ўзи шоша-пиша тезда кетиб қолибди.

Тонг отибди. Ойша қиз ҳам, каптар, қуён, Булут ҳам аянчли инграшлардан уйғониб кетишибди. Улар боққа югуриб чиқишса, лолалар, атиргуллар, қалампиргуллар, дарахтлар, ҳовузчадаги сув ўзидан-ўзи аянчли инграб, қу-риётган эмиш. Гуллар сарғайган, барглар эса худди алангада қолгандек қовжираётган, ҳовузчадаги сув эса, гўё тагида тешиклари бордек пасайиб кетаётган эмиш. Ҳаммаси ҳам бир овозда инграб, аянчли қичқирар эмиш-лар: «Бизни қутқар, Ойша қиз, биз сарғайиб, сўлиб, қу-риб кетяпмиз, ўламыз, бизни қутқар, Ойша қиз!»

Ойша қиз ўзини йўқотиб қўйганидан нима қилишни билмай, бир гулни қўйиб, иккинчисининг олдига югураве-рибди. Қора Сайфи бўлса отда ўтирганча, деворнинг нар-

ёғидан мўралаб, қора тирноқлари билан бутага ўхшаган қаттиқ қора соқолини қашлаб, мийиғида кулаётганмиш.

Боғда сўлиб, ерга энгашмаган биронта ҳам гул қолмаганидан кейин, Қора Сайфи:

— Менга боғингни сот, Ойша қиз, бари бир бу энди боғ эмас, қабристон-ку! Бу ерди менга сотгин-да, ўзинг хоҳлаган жойингга жўна!— деб қичқирибди.

Ойша қиз Қора Сайфига:

— Мен ҳеч қаерга бормайман. Яхшиси, мен ҳам мана шу қурбон бўлган гулларим ёнида ҳалок бўлайин,— деб жавоб берибди.

Ойша қиз билан Қора Сайфи гаплашиб турганларида Булут осмонга кўтарилибди ва ўша ердан ҳамма нарсага разм солиб турибди. Булут шунчалик хафа бўлибдики, на оғзини очибди, на қўлини қимирлата олибди. Каптар Булутнинг ёнига учиб келиб:

— Булут оғажон, ҳой, Булут оғажон! Ойша қизга тезроқ ёрдам берсанг-чи!— дебди.

— Мен нима ҳам қила оламан?— чуқур хўрсинибди Булут.— Қандай ёрдам қила оламан?— Ойша қиз учун жонимни беришга ҳам тайёрман!

— Ундай бўлса, жонингни бер!— қичқирибди каптар.

— Ростдан ҳам,— дебди Булут,— мен эси пастнинг хаёлимга келмаганини қара-я!

Булут бу сўзларни айтишга улгурмасданоқ ундан ёмғир қўйиб юборибди.

Қора Сайфи ғазабланиб, булутга ёйдан ўқ ота бошлабди.

Шу пайт кўзанинг оғзига боғлаб қўйилган қариқиз тилга кирибди.

— Булутга қарши ўқ отасанми, яхшиси мени ечиб олиб, кўзани оч!

Қора Сайфи шу ондаёқ Булутга тўғрилаб кўзани очибди. Шамол чийиллаб, Булутга ташланибди.

— Эҳтиёт бўл, Булутжон!— қичқирибди пастдан Ойша қиз.

Булут юракка айланибди. Қутурган шамол Булутга урилиб, битта катта юрак мингта кичкина юракчаларга айланиб қолибди.

Қора Сайфи пастдан туриб шамолга бақирибди:

— Унга раҳм қилма, қийма-қийма қилиб, майдалаб ташла!

Қуён пастдан Булутга қичқирибди:

— Бўш келма, Булут оғажон!

Мингта кичик юракча шамол билан олишиб, бирлашишга ҳаракат қилишаётганди. Оқ каптар эса узоқроққа учиб кетган юракларни тумшугида яқинроққа олиб келарди. Ойша қиз, қуён, Қора Сайфи, кул ранг от, қариқиз ҳаммалари осмонга тикилганча, бири булутга далда бериб, бири шамолга далда бериб қичқиришарди.

Ҳикоямизни чўзиб ўтирмаймиз. Юракчалар бирлашиб, яна улкан битта юракка айланибди.

Шунда қариқиз Қора Сайфига:

— Мени осмонга от!— деб қичқирибди.

Сайфи уни юқорига отибди. Қариқиз — илон Булут — юракни ўраб олиб, уни бўға бошлабди. Шамол бўлса Булутни бўлаклай бошлабди. Шу пайт оқ каптар қариқизга ташланиб, уни чўқий бошлабди. Қариқиз майда-майда бўлакларга бўлиниб, Қора Сайфининг оёғи остига келиб тушибди.

Қутурган шамол ҳам ҳарсиллаб, кучи кета бошлабди. Қора Сайфи ғазабланибди, Ойша қиз билан қуён эса хурсандликларидан қичқириб юборишибди.

Шамол кучсизланиб, ғойиб бўлгандан сўнг, Булут кўзга айланибди ва аччиқ-аччиқ йиғлабди.

Оқ каптар:

— Нимага йиғлаяпсан, Булут оғажон. Ўзингга раҳминг келяптими?— деб сўрабди.

— Мен Ойша қиз учун ўляпман. Ўзимга асло раҳмим келаётгани йўқ, фақат Ойша қиз билан видолашаётганимга ачиняпман. Шунинг учун йиғлаяпман!— деб жавоб берибди Булут.

Булутдан челақдан қуйилгандек ёмғир қуйилибди. Боғдаги гуллар жонланиб, бошларини кўтаришибди. Худди аввалгидек, ҳамма ёқ яшнаб кетибди.

Ойша қиз кўз ёшларини артиб, осмонга қараб қичқирибди:

— Булутжон, менинг азиз Булутжоним, бас! Улмагин Мен истамайман! Улмагин!..

Қора Сайфи тобора кучли ёғаетган ёмғирдан шалаббо бўлибди. Жаҳлидан ва совуқдан унинг тишлари такиллар эмиш. Келинг, ҳозирча Булутни ҳам, Ойша қиз ва Қора Сайфини ҳам ўз ҳолига қўяйлик ва оқ каптарга нима бўлганини кўрайлик.

Оқ каптар бу пайт шарманда бўлиб қочиб кетаётган қутурган шамолни қувиб бораркан. Тоғнинг тепасида у шамолга етиб олибди.

— Шамол оғажон,— дебди каптар,— Қора Сайфи сени

шарманда қилди, чунки у сенинг кучингдан ўзининг қабих ишлари учун фойдаланмоқчи эди. Шунинг учун ҳам сен оддий бир булутни енга олмадинг. Қора Сайфи сени шарманда қилганини қандай кечирасан? Сен уни жазолаш керак, деб ўйламаяпсанми?

Шунда қутурган шамол тезда орқасига қайтибди. Чанг, тўзон кўтариб ва чийллаб Қора Сайфига ташлаибди, уни эгардан кўтариб олиб, осмонга отибди ва чирпирак қилиб ерга ташлабди.

Сайфи яна отга миниб олмоқчи бўлганда, кул ранг от:

— Сен менга раҳм қилмадинг, мен ҳам сенга раҳм қилмайман!— деб Қора Сайфини чунонам тепибдики, у яна ерга ағдарилиб тушибди. Қутурган шамол эса уни эзиб, олдига солиб қувибди ва баланд жарликдан ташлаб юборибди.

Қора Сайфи жарликдан тушиб тура турсин-да, биз Ойша қиз боғига қайтайлик.

Гуллар Ойша қизнинг боғида жилоланиб, дарахтлар яна гуллай бошлабди. Ойша қиз ҳовуз бўйида ўтирар, унинг чап елкасида каптар, оёғи остида қуён жойлашган, осмон кўм-кўк бўлиб, ҳаммаёқ қуёш нуридан чароғон экан.

Ойша қиздан бошқа ҳамма жилмаяр экан.

— Нима учун ғамгинсан?— сўрабди оқ каптар қиздан.

— Булутжон менинг гулларимни ҳам, ўзимни ҳам, бизнинг ҳаммамизни қутқарди, ўзи эса ҳалок бўлди. Бизни қутқариш учун ўлди!.. Мен қайғурмасам, у ҳақда ким ҳам қайғурсин?

Ойша қиз хўрсинибди, қўй кўзларидан марвариддек ёшлари думалаб ҳовузга тушибди.

— Бекорга ғам ема, Ойша қиз,— дебди қуён, яхши одамлар, яхши ҳайвонлар ва яхши булутлар ҳеч қачон номсиз йўқолмайди. Ким севса, ўша мангу тирикдир. Сен қара, ҳовузга қарагин!

Ойша қиз қараса, ёмғир суви билан лиммо-лим тўлган ҳовуздан қуёшнинг заррин нурлари остида кўм-кўк буғ кўтарилаётган эмиш. Мана ниҳоят, кўл-кўк, бепоён осмонда яна Булут пайдо бўлибди. Булут яна ўз ҳолига қайтгач, тепадан пастга — Ойша қизга, боққа қарабди, сўнгра улкан оғизга айланиб, лабларига табассум ёйибди.

Шундай қилиб, меҳрибон ва раҳмдил зотлар Най мамлакатида бахт-саодатга эришибдилар. Қора кучлар эса

жазосини тортибди. Худди мана шу ерда Дарвишнинг найи баён қилган ҳикоя тугабди ва Дарвиш найини белбоғига яшириб, жунаб кетибди.

А. Ирисов

АФСОНАЛАР

Илон қайт қилган сут

Буюк табиб Абу Али ибн Сино ҳар куни эрталаб уйдан чиқаётганида, унинг эшиги олдида беморлар икки томонга тизилишиб қатор ўтиришар экан. Уйдан чиқиб кетаётган вақтида у касалларга қараб, улардан ҳол-аҳвол сўрар ва: «Сиз фалон нарса билан касалсиз, бунинг давоси фалон нарса», деб ўтиб кетар экан.

Бир куни у бир беморга жуда диққат билан қараб турибди-да, унга лом-мим демасдан, бошқалардан ҳол сўрагани ўтиб кетибди. Бу ҳолдан бемор жуда хафа бўлиб, ҳатто ҳаётдан ҳам умидини узибди. Уйига қайтиб келиб: «Мен шу касалимдан ўлар эканман. Агар ўлмайдиган бўлганимда эди, Ибн Сино сал эътибор бериб қарарди. У бўлса сўрашга ҳам лойиқ кўрмади. Энди гўру кафанимнинг ҳозирлигини кўраверинглар», — дебди.

Шу тариқа бемор ўзининг ўлимини кутиб ётибди. Бир вақт уйнинг бурчагидаги тешикдан бир заҳарли илон чиқиб, ўрмалаб келаверибди. Илон уйнинг ўртасида турган бир коса сутга яқинлашиб, сутни ўз дамига тортибди, бир оздан кейин ичган сутини қайтадан косага қайт қилиб ташлабди. Буни кузатиб турган бемор илон инига қайтиб кетгандан кейин, ўзича ўйлаб, барибир ўлар эканман, тузалишимдан-ку ҳеч дарак йўқ, кел, шу заҳарли сутни ичай-да, ўлсам ўлиб қўя қолай, деган қарорга келибди. Сўнгра у сутни симириб ичибди. Лекин бемор ўлмай, аксинча, тобора тузала борибди. Кундан-кунга тузалиб бораётганини сезган бемор ўзининг ўлмаганини, балки соғлиғи борган сари яхшиланаётганини айтиб, эътироз билдириш ниятида. Абу Али ибн Сино олдида борибди. Ибн Сино анинг аҳволини кўриб, жуда ҳайрон қолибди ва беморга:

— Сен илон қайт қилган егуликни қачон ва қандай қилиб топдинг? Қасалингнинг давоси заҳарли илоннинг қайти эди. Уни топишнинг иложи бўлмаганидан, у куни

мен сенинг касалингни ҳам сўраб ўтирмаган эдим,— дебди.

Шунда касал Абу Али ибн Синога қойил қолиб, бўлган воқеани батафсил гапириб берган экан.

Сезгирлик

Бир куни Бухоро амири Абу Али ибн Сионинг уйида суҳбатлашиб ўтириб, уни синаб кўрмоқчи бўлибди. У хизматчиларга Ибн Сино ўтирадиган курсининг тўртта оёғи тагига тўрт танга қўйиб қўйишни буюрибди. Хизматчилар ҳам амирнинг айтганини бажо келтиришибди. Ибн Сино уйга кириб, ўз ўрнига ўтирибди ва ҳайрон бўлиб, ҳадеб дам шипга, дам пастга қарайверибди. Шунда амир Абу Али ибн Синога қараб:

— Олимимиз нега бунча ҳайрон қолаяптилар, сабабини билсак, дебди.

— Ҳайронман,— дея жавоб қилибди Ибн Сино,— ё менинг ўрним сал юқори кўтарилган, ё осмон сал пастроққа тушиб, ерга яқинлашган.

Амир бу гапни эшитиб, Ибн Сионинг сезгирлигига жуда қойил қолган экан.

Ф. Фулом

Ўйлашни ўрганамиз

Мухторжон олти ёшлик	Оғзининг суви келиб,
Синглисидан сўради:	— Вий-й,— деворди
— Мунисхон,	Мунисхон,
Ростингни айт,	Тўхтаб тургин, акажон,
Ўйлашни биласанми?	Менам ўйлаб боқаман.
Мунисхон акасига	— Тез ўйла,— деди Мухтор.
Ажабланиб қаради:	— Тура тур, ўйлаб олай:
— Ака — а, ўзинг айта қол,	Ҳи-й... битта кўғирчоқ
Ўйлаш деган нимади?	бўлса.
Мухторжон жиддий туриб,	Калити бузилмаса.
Қошини бирга йиғиб,	Кўзини юмганида
Синглисига кўрсатди:	Мени ҳам кўриб турса...
— Мана, мен ўйлаяпман...	— Шу ҳам ўйлаш бўлдимми?
— Нимани ўйлаяпсан?...	Ўйлашни ўрганиб ол!
Жуда кўп ўйлаяпман:	Сен ойи бўласанми?
Морожнийдан тоғ бўлса,	Кўзин пир-пир учириб:
Нуқул гилос боғ бўлса,	— Сен-чи?— деди
Бир қозон қаймоқ бўлса,	Мунисхон.
Туядай пишлоқ бўлса..	Мухторнинг жаҳли чиқди:

— Мен қиз бола эмасман,
Қизлар ойи бўлади.
Мен катта бўлганимда,
Беш юзга кирганимда,
Катта дада бўламан.
— Қизинг ҳам бўладими,
Оти нима бўлади?
— Юзта қизим бўлади,
Оти Пунис бўлади.
— Вой—й,— деворди
Мунисхон,—

Мен-чи, ойи бўламан...
Мингта ўғлим бўлади.
Оти Пухтор бўлади.
Ҳи-и,— тилин ликиллашиб
Гижгижлатти акасин.

Шундай қилиб, дўстларим,
Сўлим, шинам боғдаги
Сув крани тагида
Уйнаб юрган, икки ёш
Уйлашга бошладилар.

Кеккаймачоқ Собиржон

Генерал Собир Раҳимов
Кўчаси,
Қирқ учинчи...
Бу уйда яшовчи кўп,
Шулардан бириси-чи
Собир Пўлатов деган
Тўққиз ёшли кеккайма,
Унга сен нима дема,
Кеккайгани кеккайган...

Нима қизиқ гап айтсанг:
— Бе— дейди, — мен
биламан,

Сиз ҳали қараб туринг,
Ундан қизиқ қиламан...
Телецентр вишкасин
Уйимга кўчираман,
Тепасига чиқаман.
Варрагим учираман.
Комсомоллар кўлидан
Амугача сузганман,
Сакрашда Брумелдан
Ярим метр ўзганман.
Шунинг учун номимга
Кўча қўйиб кетишган.
Лекин фамилиямни
Бир оз хато айтишган.
Атрофини қуршаган
Дўстлари хахолашар,

«Роса қойил қилдим», деб
Собир ҳаддидан ошар:
Бир куни мард Гагарин
Космосга учганини,
Дунё айтиб офарин,
Фазони қучганини
Дадаси Собиржонга
Бир-бир ўқиб берганди,
Кичкина кеккаймачоқ
Манглайн жимирганди:
— Бе,— деганди

кеккайиб,—
Космос деган нимамаймиш,
Ушанақа ракета
Меники бўлганида,
Эҳ—ҳе, қандай учардим,
Бир зумда у юлдуздан
Бу юлдузга кўчардим...
Деганида дадаси
Мийиғида илжайиб:
— Ҳов, албатта, албатта,
Ёшингга тўлганингда
Янги кема тузилар,
Гагариндан ўзилар,—
Деган гапни айтганди.
Ундан ҳам олдин бир кун
Тўрт азамат баҳодир
Қирқ тўққиз кун адашиб
Океанда қолганда,

Қутурган ваҳший тўлқин
Ҳар дам қўрқинч, хавотир
Қайиқ сари тирмашиб
Даҳшатлар солганида,
Улим билан беллашган,
Очлик билан курашган,
Бутун дунёга машҳур
Мард совет солдатларин
Жасур, қўрқмас ва мағрур
(Сиз биласиз отларин..)
Радио айтиб берганди,
Собир кўкрак кERGанди:
— Бе, океан нимаЙмиш,
Шундай қайиқ бўлганда
Қирқ тўққиз кун жуда оз,
Мең юз кун сузолардим.
Улар этик еганда,
Этик мең учун — кишмиш.
Синаганман илгари
Мең ҳам Гек Финн сингари
Тахталарни арралаб,
Қипиқларни саралаб,
Тўйиб олиб жуда соз
Бемалол кеза олардим.
Атрофини қуршаган
Уртоқлари хахолашар,
«Роса қойил қилдим», деб
Собир ҳаддидан ошар.
Лекин бу кеккаЙмачоқ
Кеча шарманда бўлди,
Икки синф болага
Роса чирманда бўлди:
Дардан кейин вожатий
Уқувчиларни тўплаб,
Ҳайвонот боғи сари
Олиб бормоқчи бўлди.
Собир дарров важ топди.
Лабини гапга жуфтлаб:
— Кўп борганман илгари,
Бормайман, — деди, кулди, —
Бе, ўша ҳайвонларнинг
Ямалган узуғи бор.
Ун қулоч илонларнинг

Нима ҳам қизиғи бор?
Қойлонлар терисиди
Беқасам қизиғи бор.
Уни тўхтатди Аброр:
— Тўхта, сенга савол бор:
Жирафа қандай ҳайвон?
— Эҳ—ҳе, — деди

Собиржон,

Шуни ҳам билмас Аброр,
Жирафа деган ҳайвон
Ҳайвон эмас, жонивор.
Мушукдан кичик ўзи,
Китдан сағал каттароқ,
Ёнбошида тўрт кўзи,
Тимсоҳдай юм-юмалоқ.
Шимпанзедай ўрмалаб
Ер остиди яшайди,
Туяқушдай тимдалаб,
Юмронқозиқ ошайди.
Оқ айиқдай хартумли,
Бегемотдай уч думли,
Помирда кўп учрайди...
Қий-чуввос ҳаддан ошар,
Болалар хахолашар.
— Қойил—э!— дейди

Аброр,—

Помир қайда, айтивор
— Памир унча узоқмас,
Оҳунгузордан нари.
Тешиққопқа томонда.
Болалар уриб қийғос
Ҳеч ким қолмай армонда
Хахолар унга сари.
Ана шу — шу бўлди-ю,
КеккаЙмай қўйди Собир.
Ниманики билмаса,
Урганиб олар бир-бир.
Бари бир ўртоқлари
Уни кўрган чоқлари
Жирафа эсга тушиб,
Илжайиб қўядилар.
Собиржон қувноқ бола,
Дўстлари севадилар.

Тиш чўтка, порошок ва атир совун эртаги

Уқиб кўринг, дўстларим,
 Ёздим сизга бир эртак.
 Яхши пайқаб олади
 Бўлиб турса ким сергак.
 Афсона деб ўйламанг,
 Ёзганимни тагин сиз,
 Эшмат деган болани
 Сиз ҳам яхши танирсиз.
 Ҳа, мен унинг ишларин
 Сизга таъриф этаман;
 Билганимнинг кўлини
 «Битта» битта битаман.
 Эшмат нима бўпти-ю,
 Ялқовланиб қолипти.
 Кейин анча дарслардан
 «2», «3» ҳам олипти.
 Мактабига кечикиб
 Борар эмиш баъзида,
 Вазифани бажармай,
 Қизарармиш дарсида.
 Тонгда туриб зарядка
 Қилмоқ жуда ҳам фойда.
 Лекин барча ишида
 Йўқ-да тартиб-қоида.
 Озодалиқ одамнинг
 Тани-жонига малҳам,
 Ҳаммом деган жойга-чи,
 Бормапти уч ойда ҳам.
 Устидаги кийимин
 Юрмас тозалаб, тахлаб,
 Ҳатто одат бўйича
 Ювинмасмиш яхшилаб.
 Қаранг, бир кун

Эшматнинг

Тиши оғриб қолди-ку:
 Куни билан вой-войлаб,
 Боролмади дарсга у.
 Хўш, ошналар, Эшматни
 Ҳозир ёзмай турамиз.
 Нега бундай бўлганин

Сабабини кўрамиз.
 Эшматвойда бор эди
 Порошок, чўтка, совун,
 Ювинганда буларни
 Ишлатмапти у нечун?
 Шундан кейин порошок,
 Совун ҳамда тиш чўтка
 Роса суҳбат қилишди
 Утиришиб бир четда.
 Қани, келинг, билайлик
 Учаласин дидини.
 Совунхон гап бошлапти,
 Гуркиратиб ҳидини:
 — Сизга айтсам ростини,
 Жуда асл нарсаман,
 Атиргуллар ҳуснидан
 Яшнаб турар кенг чаман.
 Менинг атир ҳидимни
 Чаманзордан олишар.
 Хизматимга ҳамиша
 Кўплар қойил қолишар.
 Агар гапни чўзворсам,
 Дўстлар, мени кечиринг.
 Фикр-ёдим тозалик,
 Душманман кир-чирнинг.
 Кимки мени ишлатса,
 Бўлар соғлом, озода.
 Бу ишимдан тарқатдим
 Юртга яхши овоза.
 Лекин менинг қадримга
 Эшмат сира етмайди.
 Қолиб кетдим чанг-чунгда,
 Қаранг, парво этмайди.
 Олдинлари Эшматнинг
 Юзини кўп ювардим.
 Унинг тани-жонидан
 Қасалликни қувардим.
 Кўрдингизми, Эшматнинг
 Қочиб қопти мазаси.
 Қилди ўзига-ўзи,

Тортмоқда у жазосин, —
Бор-йўқ гапни гапирди,
Совун роса кўпирди.
Тинглади ҳам тиш чўтка
Ва порошок ўлтириб.
Шу пайтда тўсатдан
Жимликни бузди чўтка,
Соқолини силкитиб,
Ўрнидан турди тикка.
— Қаранг, бизнинг

Эшматни

Ухлолмади вой-войлаб,
Порошок ва мен билан
Тиш ювмади бир ойлаб.
Олдинлари тишлари
Кўринарди дур каби.
Бажариларди нуқул
Эшматнинг ҳар талаби.
Фабрикада мен учун
Талай меҳнат қилишган.
Кейин аптекаларга
Тезда олиб келишган.
Мен ҳам сиздай аслман,
Гавдам тоза суякдан.
Қадрлашар ҳар ерда
Дўстларим чин юракдан.
Порошоквой маъқуллар,
Чўткавойнинг сўзини,
Улуғ сифат тутарди
Порошоквой ўзини.
Шундай қилиб, уч ўртоқ

Роса узоқ сўзлашди.
Эшматвойга ҳар гапда
Яхшиликни кўзлашди.
Энди яна эшитинг,
Эшматвойдан гапни сиз.
Тиш оғриғи тузалиб
Кетган эмиш билсангиз.
Уша кезде чидолмай —
У борипти докторга,
Ушлаб олиб лунжини
Кирипти юриб зўрға.
Тишларига доктор ҳам
Ачингандай бўлипти.
Кўрса Эшмат тишларин
Кир-чирларга тўлипти.
Доктор опа Эшматга
Кўп насиҳат қилипти,
Маслаҳатни маъқуллаб,
Эшмат уйга келипти.
Тишларини юипти
Порошокда чўткалаб.
Зарядка ҳам қилипти
Эртасига эрталаб.
Бу ишларни Эшматвой
Одат қилиб олипти.
Кўрган таниш-билишлар
Хурсанд бўлиб қолипти.
Эшмат барча ишида
Сақлар тартиб-қоида.
Ўқиши ҳам соғлиғи
Бўлиб қолган жойида

Э. Раҳим

Эси паст бола
(Индонез эртаги)

Бир боланинг отаси,
Дебди: гугурт олиб кел.
Соз бўлсин ҳар донаси
Текшир, тезроқ бориб кел.
Дўконга у югуриб,
Гугурт олиб боқибди

Ҳар донасин текшириб,
Бирин-кетин чақибди...
Мана гугурт, дадажон,
Ёқиб кўрдим, соз экан.
Ловиллайди, оловжон,
Афсус жуда оз экан..

Биронта ҳам қолмабди,
Қарасаки дадаси,
Фақат турганмиш қути
Ҳамда куйган шодаси...
Бир сўз демабди ота,
Солиб бошини қуйи.

Ўғли ақли паст экан,
Терак бўлса ҳам бўйи.
Болалар, жон болалар,
Ўрганинглар, ўқинглар,
Ота-она сўзини
Кичикликдан ўқинглар.

М. Зайниддинова

Тойча

Болалар боғчада картондан тойча ясадилар. Баҳодир бу ишга кўпроқ киришгани учун, тойча битганида ўртоқ-ларига мақтанди.

— Мана, менинг тойчам, ўзим ясадим.

Баҳодирнинг бу гапидан Раъно, Пўлат, Тожи ва Асилларнинг жаҳли чиқди.

— Нега сенинг ўзингники бўлар экан? Биз ҳам қарашдик-ку?

— Ҳо-о, сизлар битта думини ясадинглар-да.

— Тўртта оёғини мен ясадим-ку?

— Рост айтасан Пўлат, оёғини сен ясадинг, бўйнидаги ёлини мен ясадим-а? — деди Раъно.

— Ҳа—я, Баҳодирвой яна картон, клей, қайчи бўлмаганида нима қилар. эдинг, қани айт-чи?

— Бўлмаса, ҳаммамиз ясадик деб қўя қолинглар,— ўшқирди Баҳодир.

Ҳа, ҳаммамиз, ҳаммамиз,— деб болалар бараварига чувиллашди.— Пўлатнинг укаси тойчани ушлаган эди. Баҳодир «қоч тегма» деб итариб юборди. Дилбар йиқилиб тушиб, йиғлай бошлади. Гулларга сув қуяётган Қори ота келиб, Дилбарни кўтарди-да, тупроқ бўлган кўйлагини қоқиб қўйди. Пўлат укасини юпатди:

— Қўй йиғлама: йиғлама Дилбархон, ўзим сенга чиройли тойча ясаб бераман.

Пўлат тойчани қучоқлаб турган Баҳодирга қаради:

— Ўзингдан кичкина болани шунақа итарасанми Бўлди, биз сен билан ўйнамаймиз. Юринглар болалар ўзимизга бошқа тойча ясаймиз,— деди.

Болалар Баҳодирни якка қолдириб, Пўлатнинг орқасидан кетишди. Фақат Дилбаргина қўлини тойчага чўзиб йиғлар, тойча олдидан кетгиси келмас эди. Болалар тарбиячи опаларига ялиндилар:

— Опа, ясаган тойчамизни Баҳодир олиб қўйди, бизга бошқа тойча ясаб беринг, ҳаммамиз бирга ўйнаймиз.

Опа рози бўлди.

— Баҳодир тойчани сизларга бермадимиз? Майли, бермаса бермай қўя қолсин. Ҳозир ҳаммамиз бирга униқидан ҳам яхши тойча ясаймиз. Хўпми болалар?

— Хўп, хўп,— деб чувиллашди болалар.

Сора опа бошчилигида болалар ишга киришдилар. Фақат Баҳодиргина уларга қўшила олмай тойчасини қучоқлаганича бир чеккада мўлтайиб турар эди. Бир оздан сўнг зерикди шекилли: «Тожи кел, иккаламиз менинг тойчамни ўйнаймиз» деди.

— Керак эмас, мени ҳам итариб йиқитасан. Сен уришқоқ экансан-ку,— деди Тожи.

Опа картон қирқа туриб гап бошлади:

— Қани қўзичоқларим, мен сизларга топишмоқ айтаман. Қим олдин топса, ўша бола тойчанинг қулоғини ясайди, айтайми?

— Айтинг, айтинг,— деб сакрашди болалар қувонганларидан.

— Хўп. Пак-пакана бўйи бор, етти қават тўни бор.

— Пиёз,— деди Раъно.

— Ҳа баракалла, тўғри топдинг. Тойчанинг қулоғи қандай бўлишини биласанми?

— Ҳа, биламан.

— Жуда яхши. Билсанг мана картон, мана қайчи, секин қирқиб, тойчанинг қулоғини яса!

— Энди мана бунисини топинглар: Узун терак — ичи кавак.

— Қамиш,— деди Пўлат.

— Топдинг Пўлатжон, топдинг. Топганинг учун мана бу картонга клей суртиб қўй. Қани энди бунисини топинглар: Хўппа семиз, бир туки йўқ, бу нима?

Болаларга қўшила олмай турган Баҳодир секингина «буз» деди.

— Сен тонма, бари бир бу тойчани сенга бермаймиз,— и Асил.

Баҳодир нима дейишини билмай бир опага, бир болага қаради. Сўнг секин келиб тойчани болаларнинг ола қўйди.

— Энди меники демайман,— деди у.

Лекин ҳеч ким унинг гапига эътибор бермади.

— Опа, бошқа топишмоқ айтинг, тарвuzдан бошқаси,— деди Тожи.

— Бошқасини айтайми, бўлмаса мана бунисини топингларчи: Қўлсиз, оёқсиз эшик очар. Хўш бу нима?

Балалар топа олмадилар.

— Шаҳар бердик опа, шаҳар...

Опа мийиғида кулди.

— **Вой сахий болаларим**—ей, битта топишмоққа шаҳар бердинглар-а.

— Шаҳар берсак ҳам айтмайсизми опа?— деди Раъно.

— Айтаман, қизим айтаман. Қўлсиз, оёқсиз эшик очар — бу шамол. Унинг қўли ҳам йўқ, оёғи ҳам. Лекин шақир-шуқур қилиб эшик, деразаларни очиб юборади. Баъзан ойналарни синдиради. Шунинг учун шамол бўлганида деразаларни маҳкам беркитиб қўйиш керак...

— Опа, тойчамиз битай деб қолди. Энди битта ҳикоя айтиб берсангиз, бита қолар эди-да,— деди Пўлат,— кеча айтиб бериб эдингиз-у, ўшанақасидан.

Опа буларнинг ишига ҳаваси келиб турган Баҳодирга бир қараб қўйди-да, қуйидаги ҳикояни тўқиди.

— Бор экан-да, йўқ экан, оч эканда тўқ экан, бир қайсар бола бор экан. Бир куни болалар боғчада тойча ясадилар, тойча битгандан сўнг ҳалиги қайсар бола ўртоқлари билан бирга ўйнамай бу менинг тойчам дебди...

— Опа, у Дилбарни йиқитган боладир-а?— деб сўради Пўлат.

Болалар ялт этиб Баҳодирга қарадилар. Баҳодир қовоғини солди-да, индамай ерга ўтириб олди.

Опа Баҳодирнинг барча ҳаракатларини кузатиб турган эди.

— Қани, болалар, мен айтиб берган ҳикоядаги болани ким топса, ўша тойчанинг думини ясайди.

Болалар бараварига «Баҳодир, Баҳодир», деб қичқаришди. Баҳодир ўзини тутолмай йиғлаб юборди. У ёшга тўлган қоп-қора кўзларини жовдиратиб айбдордек опага қарар эди. Опа Баҳодирнинг аҳволини кўриб гапни бурди.

— Баракалла, қўзичоқларим, баракалла. Баҳодирни топганингиз учун энди Баҳодир отнинг думини ясайди. Қани бери келчи ўғлим, тур ўрнингдан, келақол. Мана бу қоғозни майда қилиб қирқ. Худди варракнинг думига ўхшатиб қирқ, хўпми?

Баҳодир «хўп» деб бош қимирлатди, сўнг қоғозни қия бошлади. У хўрсиниб-хўрсиниб қўяр эди. Болалар Баҳодирнинг йиғлаганини кўриб индамадилар. Опа Баҳодирдан сўради:

— Баҳодиржон энди ўртоқларинг билан бирга ўйнайсанми?

Баҳодир секингина «ҳа» деб бош қимирлатди.

— Ўртоқларинг ҳам сени яхши кўришади. Боғчадаги ўйинчоқларни ҳам, мана бу тойчани ҳам ўртоқларинг билан бирга ўйнагин. Тойчангни ясашда болалар сенга қарашди. Агар сен ҳадеб «меники, меники» деяверсанг, бошқа ўйинчоқ ясаганингда ўртоқларинг ёрдам бермай қўйишади. Унда битта ўзинг қийналиб қоласан, зерикасан.

Опанинг бу гапларини эшитган кичкина Тожи гапга аралашди.

— Ҳа—я, опа, сиз ҳам ёрдам бердингиз-қу, сиз тойчани меники демайсиз—а?

Опа уларнинг гапини тасдиқлаб бош қимирлатди. Баҳодир аввал опага, сўнг тойчага бир қараб қўйди. Бу тойча уникига қараганда катта ва чиройли эди.

— Энди меники демайман, ҳаммамизники бўла қолсин, анави тойчани ҳам ола қолинглар,— деди Баҳодир.

Болалар хурсанд бўлишди, опа уларга тойчанинг эгарини, узангисини, жиловини ясашни ўргатди. Болалар Баҳодир билан биргаликда яна ҳам қизиқишиб ишга киришдилар. Улар тойчани жуда чиройли қилиб безатишди. Баҳодир унга «жийрон тойча» деб от қўйди. У жийрон тойчани ҳар кўрганда ўзича ашула айтиб қўяди.

Той ясадик ҳаммамиз.
Ҳаммамиз, ҳаммамиз...

П. Муҳаммадёрва

Нигора

Нигора фартуғини кийди, кейин стол ёнига икки курсини судраб келиб, биттасининг устига каттагина товоқни қўйди-да, унга сув қўйди. Кейин ўзи бир курсига чиқиб, товоқни столга олди. Ойисидек енгини шимариб, столдаги идиш-товоқларни юва бошлади.

Уч-тўрт кун бўлди — бувиси касал. Ойиси кечқурун бувисига дори-дармон беради, уни ваннага солади-да, идишларни йиғиштиргани қўли тегмайди. Эрталаб бўлса,

ишга кечикаман деб шошилиб, идиш-товоқлар яна ювуксиз қолади. Эрталаб Нигорани боғчага ойиси олиб борди. Кечқурун бўлса, Валининг ойиси олиб келди. Қасал бўлиб нима қилар эканлар-а?

Нигора идишларни синдириб қўймай деб қўрқиб, эҳтиёт қилиб ювди. Ювуксиз идиш-товоқ анчагина экан, қаранг бутун стол тўлиб кетди. Кейин у сочиқни олиб, идишларни арта бошлади. Шунда бир пиёла қўлидан тақ этиб тушиб кетди. Нигора қўрққанидан: «Вой!» деб кўзини чирт юмиб олди. «Синдириб қўйдим» — деди ўзи-ўзига. Кейин кўзини сал очиб қаради, қараса пиёла столда ёнбошлаб ётибди. Қўлини узатиб, пиёлани олгани ботинмай турди. Кейин олиб кўрса, бутун экан. Севинчидан юраги дукиллаб кетди: «Синмабди!».

Нигора идишларни яна ҳам яхшилаб арта бошлади. Артиб бўлиб, устма-уст тахлаб қўйди. Сочиқни олиб, энди уларнинг устига ёпаётган эди, эшикдан ойиси кириб келди. Икки қўлида иккита сумка, юкининг оғирлигиданми, шовилганиданми — терлаб кетибди.

Курсида типпа-тик турган қизини кўриб, унинг жаҳли чиққандек бўлди.

— Нима қилиб турибсан? — деб ҳайрон бўлиб сўради у қизидан.

Нигора индамай ҳадеб қўлини фартуғига артиб, «Сўрамасдан қилганимга уришармикинлар-а?» — деб ўйлаб турарди.

Ойиси стол олдига келиб, сочиқни кўтарди. Топ-тоза ювиб қўйилган идиш-товоқларни кўриб юзи ёришиб кетди.

— Бувинг турдиларми? — деди у.

Шунда Нигора:

— Мен ювиб қўйдим, ойи! — деди севиниб. Ойиси яна ҳам хурсанд бўлиб кетди.

— Вой оппоқ қизим-эй, ойингга қарашибсан-да, деди Қизининг юзидан ўпди-да, курсидан ерга тушириб қўйди. Кейин шошиб-пишиб овқатга уннаб кетди.

Аввал акаси мактабдан қайтди. Кейин уйга дадаси кириб келди. У кийимини ечиб, энди қўлини ювган эди, ойиси бир лаган ошни столга келтириб қўйди.

— Келинглар, овқат совиб қолади.

— Нечук бугун овқат барвақт пишибди? — деб сўради дадаси.

— Ишдан келсам, қизингиз идиш-товоқларни ювиб қўйибди, тез овқатга уннаб кетдим, — деди жилмайиб ойиси.

— Баракалла, она-қизим, қани-қани, бир ачом қилай,— деб дадаси қизини қучоқлаб пешонасидан ўпди-да, стол ёнидаги курсига ўтқазиб қўйди.

Ҳамма овқатга ўтирди. Белини ушлаб, инқиллаб-синқиллаб, нариги уйдан бувиси ҳам чиқди.

— Бугун ош мазали бўлибди,— деди дадаси, ошни иштаҳа билан ер экан.

Нигора ошдан озгина еб кўрган эди, ростдан ҳам жуда жуда ширин экан.

Ҳамма хурсанд бўлганидан кейин овқат ҳам ширин бўлади-да!

Ш. Саъдулла

Еттинчи ноябрь

Бугун байрам,
Қўлларда —
Қизил байроқлар,
Ҳаёт қайнар йўлларда,
Шодмиз, ўртоқлар.

Қизил майдонга кирар
Катта-ю кичик.
Ҳамма бирдан қичқирар:
— Яшасин тинчлик!

Ҳар кўча, уй,
Ҳар бино
Безанган, кўркам.
Чунки бутун ўлкада
Шодлик ва байрам.

Қизил, сариқ, кўкиш шар
Майдондан учиб,
Бизга салом йўллашар —
Осмонни қучиб.

Биз октябрь боласи,
Бахтли, қувноқ, шод!

Яшна, зафар байрами,
Яшна, умрбод!

Куз

Ғир-ғир шамол елади,
Буни ҳамма билади.
Угиради елга юз:
— Марҳамат! Кел, олтин
куз!

Мактаб борар қиз-ўғил,
Қўлда китоб ҳамда гул.
Олтин оқар даладан,
Тонг ёришган палладан.
Қуёш тушар тафтидан,
Қўрқиб қишнинг афтидан.
Сарғаяди кўкатлар,
Барг тўкади дарахтлар.
Ҳосил йиғиб олинар,
Қишга замин солинар.

ЕДЛАТИШ УЧУН

Митти чавандоз

Бирга тўлиб
Султонмурод
Йигит бўлиб
Совутар от.

Учқур хаёл
Етар зўрға.
Мириққунча
Уйнар от-от.
Кулган кунча —
Султонмурод.
«Алла тахтим
Тайёр, дейдир, —
Ухлар вақтим
Бўлди, др-р-р, др-р-р..»

Сапчиб, ўзин
«От» га отар,
Юмиб кўзин
Қамчи чотар

Оти шамол,
Сувдай йўрға.

А. Обиджон

Ваҳимачи

Кўпайганмиш
Илоғлар.
Қутурганмиш
Қуёнлар.

Кит юрганмиш
Жарсойда.
Ҳушёр бўлинг
Ҳар жойда.

Писмиқ

Маҳмуд боқиб
Қолбасага,
Тушиб қолди
Талвасага.

Бўлса ҳам у
Латтагина,
Тишлаб олди
Каттагина.

Қ. Ҳтаев.

Асил бобом

Асил бобом
Асалчи,
Йўлатмайди
Қасални.
Ариларин
ёқтирар

Атай ўзин
Чақтирар.
Бобом соғлом
Азалдан,
Уколи ҳам
Асалдан.

Томчи

Булутлардан
Ажраб чиқиб,
Қувончидан
Кўз ёш тўкиб,
Шивалайди
Ипак томчи,
Гўё чалар
Чапак томчи.

Манзилимга
Этайин деб,
Элга хизмат
Этайин деб,
Мақсад сари
Томчилайди,
Митти отин
Қамчилайди.

Анзур пиёз

Анзур пиёз,
Анзур пиёз.
Ҳаммамизга
Манзур пиёз

Усмайди у
Дала боғда.
Дер, Ватаним
Юқсак тоғда.

Қуёш

Қуёш биздан кўп йироқ,
Удир оламга чироқ.
Еғду олади қайдан,—

Ёки оларми ойдан.
У термулиб йироқдан
Нур олар ҳар юракдан.

II КВАРТАЛ

ҲИКОЯ ҚИЛИБ БЕРИШ УЧУН

ЎЗБЕК ХАЛҚ ЭРТАҚЛАРИ

Ур тўқмоқ

Бир бор экан, бир йўқ экан, Олатоғ этагида бир чол билан кампир яшар экан. Улар парранда ва ҳайвонларни овлаб, кун кечирар эканлар.

Куз пайти экан.

Кунлардан бир кун, нима бўлибди-ю, чолнинг тузоғига каттакон бир Лайлак илинибди. Чол уни тузоқдан чиқарган экан, Лайлак тилга кирибди:

— Чол бобо, мени қўйиб юборинг,— дебди.— Мен лайлаклар бошлиғи бўламан, нима сўрасангиз бераман.

— Сени қайдан топаман?— деб сўрабди чол.

— Олатоғ орқасига ўтиб, мени кимдан сўраманг, уйимни айтиб беради,— дебди Лайлак.

Чол Лайлакни қўйиб юборибди.

— Яхшилигингизни унутмайман,— дебди Лайлак учиб кетаётиб.

Баҳор яқинлашибди. Тузоққа қушлар илинмай қолибди. Чол Лайлаквойни эслаб: «Бир бориб келай, нима иш чиқар экан»,— деб ўйлабди.

Олатоғдан ошиб ўтибди. Йўлда чўпонларни учратибди.

— Бу қўйлар кимники?— деб сўрабди чол.

— Лайлаквойники!— деб жавоб беришибди чўпонлар ва чолга йўл кўрсатишибди.

Чол юриб-юриб, йилқичиларга йўлиқибди.

— Ҳой, йилқичилар! Бу йилқилар кимники?— дебди у.

— Лайлаквойники!— дейишибди йилқичилар.

— Роса бадавлат экан-да бу Лайлаквой,— дебди чол суюниб, кейин йилқичилардан сўрабди:— Лайлаквой «сўраганингни бераман» деб ваъда қилган эди, нима сўрай?

— «Қайнар хумча» ни сўранг,— дейишибди йилқичилар.

Чол уларга раҳмат айтибди-да, йўл юриб, йўл юрса ҳам мўл юриб, охири Лайлаквойнинг уйига етибди.

— Ассалому алайкум,— дебди чол эшикдан кира туриб, ваъдангни бажарасанми деб келдим, Лайлаквой.

— «Қайнар хумча» ни бер,— дебди чол.

— Оҳ,— дебди Лайлак,— бобо, сизга бир товоқ тилла берай.

— Йўқ,— деб кўнмабди чол.

Лайлак рози бўлиб:

— Мана, олинг,— деб «қайнар хумча»ни берибди.

— Чол «қайнар хумча» ни олиб, орқасига қайтибди. Йўл юриб, мўл юриб, бир жойга етибди. Дам олиш учун ўтирибди. Шу ерлик болаларга қараб:

— Ўғилларим, хумчадан хабардор бўлиб туринглар, мен ухлаб олай, тагин «Қайна, хумча» дея кўрманглар!— дебди.

— Хўп,— дейишибди болалар.

Болалар шум болалар экан.

Чол уйқуга кетиши билан улар:

— Қайна, хумча!— дейишибди.

Хумчадан тилла қайнаб чиқибди. Болалар шошиб қолибди. Улар тиллаларни йиғиб олиб, хумчани алмаштириб қўйишибди.

Чол уйқудан туриб, хумчани олиб йўлга тушибди ва етти кеча-ю етти кундуз деганда уйига етибди.

— Кампир, дастурхонни ёз!— дебди чол.

Кампир дастурхон ёзибди.

Чол овози борича:

— Қайна, хумча!— деб қичқирибди.

Хумча қайнамабди.

II

Чол аччиқланиб, Лайлаквойнинг олдига қараб йўл олибди. Йўлда яна йилқичиларга учраб:

— Лайлаквой мени алдади, энди нима сўрай?— дебди.

— «Очил дастурхон» ни сўранг!— дейишибди йилқичилар.

Чол Лайлаквойнинг олдига борибди.

— Ҳа,— дебди Лайлаквой.— «Қайнар хумча» сизга камлик қилдимми?

— Мени алдаб «қайнар хумча» ўрнига бошқасини берибсан:— дебди чол.— Менга «очил дастурхон»ни бер!

Лайлак чолнинг сўзини қайтармабди.

«Очил дастурхон» ни олиб келаётган содда чол йўлда ҳалиги шум болаларга йўлиқибди.

— Болаларим,— дебди у,— мана шу дастурхонни уш-

лаб туринглар, мен ётиб дамимни олай. «Очил дастурхон!» дея кўрманглар тагин.

— Хўп!— дейишибди болалар. ва чол уйқуга кетиши билан:

— Очил, дастурхон!— деб юборишибди. Шу заҳотиёқ улар олдида етмиш хил овқат тайёр бўлибди. Болалар овқатларни шошиб-пишиб ўраб олиб, дастурхонни алмаштириб қўйишибди.

Чол уйга келибди-да:

— Очил, дастурхон!— деб қичқирибди.

Дастурхон очилмабди. Чолнинг тепа сочи тикка бўлиб кетибди.

— Яна алдабди мени!— дебди чол пешонасига уриб.

III

Чол Лайлак олдига борар экан, йилқичилар:

— Энди «ур тўқмоқ»ни сўранг,— дейишибди:

Чол Лайлаквой олдига бориб:

— Бўлар иш бўлди, энди арзимаган бир нарса сўрайман. Менга «ур тўқмоқ» ни бер!— дебди.

Лайлаквой унинг сўроғини қайтармабди.

Чол «ур тўқмоқ» ни олиб йўлга тушибди. Аввалги болаларга йўлиқиб:

— Мен дам олай, сизлар тўқмоққа қараб туринглар. Лекин «ур тўқмоқ» дея кўрманглар,— деб тайинлабди.

Болалар чолнинг гапига қулоқ солишмабди. Чол ухлаши билан:

— «Ур тўқмоқ!»— деб юборишибди.

Тўқмоққа жон кириб, болаларни шундай дўппослаб кетибдики, ҳеч бир бола дунёга келиб бунақа калтак емаган экан. Болалар додлашибди, йиғлашибди.

Чол уйғонибди. Болалар унинг олдига келиб:

— Ота, тўқмоғингизни тўхтатинг! Сизнинг хумчангиз билан дастурхонингизни қайтариб берамиз. Беадабгарчилигимиз учун таъзиримизни едик. Тавба қилдик,— деб ялинишибди.

Шунда чол:

— Тур, тўқмоқ!— дебди.

Тўқмоқ уришдан тўхтабди. Болалар югуриб бориб уларидан «қайнар хумча» билан «очил дастурхон» ни олиб келишибди.

Чол эсон-омон уйига етиб келиб:

— Қайна, хумча!— дебди.

Хумчадан тилла қайнаб чиқибди.

— Очил, дастурхон!— дебди.

Дастурхон очилиб, етмиш хил овқат ҳозир бўлибди.

Чол билан кампир қолган умрларини роҳатда ўтказиб, мурад-мақсадларига етибдилар.

Ҳийлагар бедана

Бир бор экан, йўқ экан, бир зағизғон бўлган экан. У бир туп дўлананинг тепасига ин қўйибди ва бешта бола очибди. Болалари энди учирма қилишга яқинлашган кунларда ундан бир оч тулки хабардор бўлиб қолибди. Тулки зағизғонга дўқ қилиб, болаларини ейиш пайига тушибди. У дўлананинг тагига келиб:

— Эй, зағизғон, битта болангни ташласанг ташлаганинг, ташламасанг дўланангни тагидан ағдараман, қизил қонингни шимираман, этингни еб, суякларингни кемираман, болаларинг билан, битта қўймай ҳаммангни қираман,— деб қўрқита бошлабди.

Бечора зағизғон қўрқиб кетганидан битта боласини йиғлаб-йиғлаб ташлаб юборибди. Тулки уни кўтариб жўнаб кетибди. Эртасига тулки овқат топиб еёлмай, яна дўлананинг тагига келиб, зағизғонга кечагидек дўқ қила бошлабди:

Дўланангни тўмираман¹
Қонларингни шимираман,
Суягингни кемираман,
Битта қўймай қираман.

— Яна битта болангни ташла, яхшиликча ташламанг, ўзинг биласан,— дебди. Зағизғон бошқа болаларим омон қолар-ку, деган ният билан жонидан азиз бўлган боласининг иккинчисини қурбон қилибди.

Тулки зағизғоннинг иккинчи боласини кўтариб, жўнаб қолибди. Урганган кўнгил ўртанса қўймас дегандек тулки тўрт кун деганда зағизғоннинг тўртта боласини еб қўйибди. Бешинчи куни зағизғон биттагина боласи билан қолиб, йиғлаб ўтирган экан, унинг олдига бирдан бир бедана учиб келибди. Йиғлаб ўтирган зағизғонга кўзи тушиб, бедана унинг ҳолини кўрибди. Зағизғон ўз аҳволини сўзлаб берибди. Доно бедана зағизғоннинг нодон ва қўрқоқлигига кўп ачинибди. Кейин унга шундай деб ўргатибди.

¹ Тўмираман — ағдараман.

— Э зағизғон, тулки яна сенинг олдинга келиб:
Дўланангни тўмираман,
Қолларингни шимираман...— деб дўқ қилса,
сен «тўмирсанг тўмиравер, шимирсанг шимиравер», деб
тура бер. Қолган болангни ташлама,— дебди. Бедана
кетгандан сўнг, тулки келиб қолибди. Тулки кундаги дўқи-
ни қилиб, зағизғонни қўрқитмоқчи бўлган экан, зағизғон:
— Дўланани тўмирсанг тўмира бер, кемирсанг кемира
бер, энди сендан қўрқмайман,— дебди. Шунда тулки:

Э, зағизғон, бу сўзларни сенга ким ўргатди?— дебди.
Зағизғон:

— Бу сўзларни менга бедана ўргатди,— дебди. Тулки:
— Бедана қаёққа кетди?— деб сўрабди.

Зағизғон бедана кетган томонни тулкига кўрсатиб бе-
рибди, энди тулки бедананинг орқасидан излаб кетибди.
Бедана бир ўтлоққа бориб ухлаб ётган экан. Тулки унинг
изидан бориб, топиб, усталик билан беданани тутиб олиб-
ди. Бедана:

— Э, тулки мени нима қилмоқчисан?— деган экан,
тулки:

— Сен зағизғонга гап ўргатганинг учун у боласини
ташламади. Энди сени емоқчиман,— дебди. Бедана тулки-
га айтибди:

Мени еганинг билан ҳеч бир барака топмайсан, қор-
нинг ҳам тўймайди, менинг бир бармоқчалик ҳам эгим
йўқ. Сен мени емасанг, сени яхшилаб тўйдираман. Тулки:

— Қандай қилиб мени тўйдирасан?— деб сўрабди. Бе-
дана айтибди:

— Катта йўлга чиқиб турамиз, сен бир тўда хашак-
нинг ичига кириб беркиниб турасан, хотинлар дастурхонларда турли нарсаларни тугиб ўтадилар. Мен улар-
нинг олдига тушиб, ҳўрпайиб тураман. Хотинлар мени кў-
риб: «Мана бу беданани кўринглар», дейдилар. Шунда
мен учолмай, йўрғалаб қоламан. Хотинлар дастурхонни кў-
йиб, мени ушламоқчи бўладилар. Мен секин-секин йўрға-
лаб, секин-секин учиб, уларни узоқроқдаги бир тепанинг
орқасига олиб кетаман. Сен шу вақт хашак орасидан чиқиб,
дастурхонларни очасан, энг яхши нарсаларни олиб қоча
берасан». Бу тадбирни эшитган тулки шодланибди. Тулки
билан бедана катта йўлнинг бир четига чиқиб турибдилар.
Тулки хашак орасига кириб яширинибди. Шунда узоқдан
уч-тўртта хотин катта-катта дастурхонларни кўтариб кела
борибди. Хотинлардан биттаси:

— Э, ана у беданани қаранглар,— дебди.

Бошқа бир хотин:

— Менинг боламнинг беданаси учиб кетган эди. У ҳар куни бедана деб хархаша қилади. Келинлар, ҳаммамиз ўраб тутиб оламиз. Бу бедана учолмайдиганга ўхшайди,— дебди.

Хотинлар тугунларини ерга қўйиб, беданани ушлаш учун қувлабдилар. Бедана аввал йўрғалабди, кейин калта-калта учибди, охири хотинларни қизиқтириб, тепанинг орқасига олиб ўтибди. Хотинлар «Бу бедананинг қанотлари юлинган бўлса керак, зўрға, учяпти», деб ўйлаб турган эканлар, бедана бирдан «пирр» этиб учиб, кўздан ғойиб бўлибди.

Хотинлар дастурхонга бир талай нон ва гўштларни солиб, чимилдиқ уздига¹ кетаётган эканлар. Тулки дастурхонлар ҳоли қолганини кўриб, дарров очибди, нон ва гўштлардан кўпгина олиб бир четга қараб қочибди. Тулки нон ва гўштларни еб жуда ҳам тўйиб кетибди. У яна беданани қидириб топибди. Шунда тулки:

— Э, бедана мени кўп тўйдириб юбординг, овқатни ҳазм қилишим қийин бўлиб қолди. Энди менга бир қизиқ томошаларни кўрсатиб, айлантириб келгин ва мени кулдиргин,— дебди.

Бедана учиб бориб, бир сигир соғиб ўтирган кампирнинг олдига яқинлашибди. Пирр этиб учиб сигирнинг шохига қўниб олибди. Кампир буни кўриб чолни чақирибди.

Чол беданани уриб олмоқчи бўлибди. Мўлжаллаб туриб бир таёқ отган экан, бедана учиб кетибди, сигирнинг шохи синибди, ҳуркиб кетган сигир кампир соғиб турган сутни тўкиб юборибди. Буни кўрган тулки кула бериб, ичаги узилай деб қолибди. Бедана хира тулкидан узоқлашиб, у билан хайрлашмай жўнаб қолибди.

Тулки эртаси эрта билан яна беданани қидириб кетибди. Бедана бир ўтлоқда ўтларнинг уруғларини еб юрган экан, бирдан завқ билан сайраб юборибди. Агар у сайрамаганда, тулки уни кечгача ҳам тополмас экан. Тулки беданани кўриб, буйруқ қилибди:

— Эй, бедана, бугун ҳам мени тўйдириб, хурсанд қиласан, бўлмаса ўзингни еб қўяман,— дебди. Бедана ичида: «Бу хира тулкидан қутулиш керак: у хавfli душман, чунки ухлаб қолганигда ушлаб олса, еб қўйиши мумкин» деб ўйлабди. Бедана тулкига:

¹ Чимилдиқ узди — келин чарлар

— Хўп, бугун ҳам тўйдираман, лекин бу яқинда тўй ҳам йўқ, кечагидек дастурхон кўтарган хотинлар ҳам йўқ, шунинг учун қишлоққа яқин жойда бир парча гўшт кўрган эдим, шунга бошлаб бораман,— дебди. Тулки рози бўлибди.

Бедана бу гал тулкини чўпонларнинг қопқонига бошлаб борибди. Қопқондаги гўштни кўрган тулки бора солиб ўзини гўштга урибди. Қопқоннинг илгаги чиқиб, тулкининг бўйнидан қисиб олибди. Айёр тулки ўз тумшугидан қопқонга илиниб, кўп азоб чекиб ўлибди.

Бедана ҳам, зағизгон ҳам хира ва айёр душмандан қутулиб қолибди.

Чўпонлар қопқондаги тулкини кўриб, жуда хурсанд бўлибдилар.

УҚИБ БЕРИШ УЧУН

Ж. Лондон

Киш ҳақида қисса

Бир замонлар Қутб денгизи соҳилида Киш деган киши яшаган эди. У қабилада энг ҳурматли кишилардан бири эди. Улғунича эъзоз-эҳтиромда бўлди. Халқ уни жуда ҳурмат қилар ва номи оғизларда дoston эди. У жуда қадим замонларда яшаган, шунинг учун унинг номи қарияларнинг хотирасидагина сақланиб қолган. Кексалар ёшликлариди Кишнинг қаҳрамонликлари ҳақида эшитган қиссаларини энди болаларга ҳикоя қилиб берар, бу ёшлар улғайгач, ўз болаларига, неvara ва чевараларига айтиб берардилар. Шундай қилиб, оғиздан-оғизга кўчиб, айтилиб юраверарди. Узоқ қиш зулмати бошланиб, шимол шамоли текис музликлар устида ҳукм суриб, ҳаво ўз заҳрини тўкиб турган бир маҳалда, ҳеч қандай тирик жон ташқарига чиқолмай қолган пайтларда, одамлар Киш ҳақида, яъни кичик бир ҳужрачада кун кечириб, кейин ўз халқининг қудратли йўлбошчиси бўлган бола ҳақида ҳикоя эшитгани йиғилишади.

Қиссада ҳикоя қилинишича, Киш жуда чаққон, соғлом ва зўр, ўн уч қуёшни кўрган бола эди. Шимол томонларда вақтни қуёш йили билан ҳисоблайдилар. Чунки ҳар қиш қуёш ерни зим-зиё қоронғиликда қолдириб кетади, ҳаво яна иссиқ бўлиши ва одамлар бир-бирларини кўра олиши учун келаси йил янги қуёш туғилади.

Кишнинг отаси ботир овчи эди. У ўз халқини очликдан сақлаб қолиш учун баҳайбат қутб айиғи билан олишаман деб ҳалок бўлди. Уша олишувда даҳшатли йиртқич унинг суякларини мажақлаб ташлади. Лекин айиқдан кўп гўшт чиқиб, қишлоқ халқи очликдан сақланиб қолди. Киш дов-юрак овчининг ягона фарзанди эди, отаси ўлгач, Киш она-си билан қолди. Аммо инсоннинг хотираси заиф бўлиб, тезда ҳамма нарсани унутиб юборади, одамлар бу уста овчининг қилган қахрамонлигини ҳам унутиб юбордилар. Киш ҳали жуда ёш, онаси эса аёл киши бўлиб, одамлар уларни ҳам унутиб юбордилар, улар камбағаллашиб, ўз мискин кулбаларида қолиб кетдилар.

Аммо бир оқшом қабила бошлиғи Қлош-Кваннинг ҳашаматли уйидаги катта бир кенгашда Киш ўзининг қандай йигит эканини кўрсатди.

У катталардек одоб билан ўрнидан туриб, шовқин ва тортишувларнинг тинишини кутди.

— Ростини айтсам,— деди у,— бизга ҳам ўз ҳақимиз тегади. Лекин, кўпинча, пишмайдиган қаттиқ ва суяклик гўшт тегади.

Сочларига оқ тушган овчилар, шунингдек қизиққон ёшлар ҳам Кишнинг гапига ҳайрон бўлиб қолдилар. Бу ҳеч кўрилмаган воқеа! Ёш бола катталардек, бундан ташқари, қаёқдаги гапларни дангал гапиради-я!

Аммо Киш шошилмасдан, гапини дадил давом эттирди:

— Менинг отам Бок ҳам катта овчи бўлган. Нега бундай деяётганимни тушунгандирсизлар. Отамнинг уйига овдан манамаң деган овчининг иккитаси олиб келадиган гўшдан кўп гўшт олиб келганини ва бўлишганда букчайиб қолган кампир ҳамда мункиллаган чол ўзининг ҳақини тўғри олсин деб текшириб турганини ҳамма билади.

— Оғзингни юм!— деб бақиршиди ўтирган эркаклар.— Ҳайдаб юборинглар бу тирранчани! Бориб ухласин! Қариялар билан бу хилда гаплашишга ҳали ёшлиқ қилади!

Бола индамай ғала-ғовурнинг босилишини кутди.

— Уг-Глук, сенинг хотининг бор,— деди Киш,— хотининг номидан гапирасан. Сенинг ҳам, Массук, яна онанг ҳам бор, сен шулар номидан гапирасан. Менинг ойимнинг эса мендан бўлак ҳеч кими йўқ. Шунинг учун ҳам мен гапираяпман. Шуни айтишим керакки, отам жуда ғайратли овчи бўлгани учун ҳалок бўлди. Демак, унинг ўғли ва хотини Айкига қабилада гўшт бўлинганида тузукроқ гўшт

олишга ҳақлидирмиз. Бокнинг ўғли Қишнинг айтадиган гапи шу.

Қиш ўтириб, норози овозларга диққат билан қулоқ солди.

— Ёш бола журъат қилиб кенгашда гапиряпти!— деб тўнғиллади Уг-Глук чол.

— Бу нимаси, оғзидан она сути кетмаган гўдак энди бизга ақл ўргатадими?!— деб бақриб сўради Массук.— Наҳотки, мен, кап-катта одам гўшт егиси кеп қолган бир тирранчанинг беодоблигига чидаб турсам!

Ўтирганларнинг ғазаби тобора қайнади. Бориб ухла, бўлмасам умуман гўшт бермаймиз ва беодоблигинг учун бошлаб савалаймиз, деб бақришди. Бу сўзларни эшитгач, Қишнинг жаҳли чиқиб, қони қайнади. У ўрнидан дик этиб турди.

— Қулоқ солинглар, оғалар!— деди баланд овоз билан Қиш.— Бундан кейин кенгашларингда сира индамайман, токи ўзларингиз келиб: «Қиш, гапир, ҳаммамиз илтимос қиламиз, гапингни эшитмоқчимиз»,— деб ялинмагунларингизча гапирмайман. Бу менинг сўнги сўзим, эсларингизда бўлсин. Отам Бок катта овчи эди. Мен ҳам овга бориб ўзимга гўшт топаман ва шу нарса қулоқларингизда бўлсинки, мен олиб келган одилона тақсим бўлади. На бевабечора ва на гўдаклар менга гўшт тегмади, деб эрталабгача кўз ёшини оқизиб чиқмайди, зўравон эркаклар ҳам гўштни кўп еб қўйиб, саҳаргача инқиллаб ётмайди. Бировнинг ҳақини еган зўравонларга уят! Гапим тамом, вассалом.

Эркаклар кўзларини олайтириб, масхара қилиб орқасидан кулиб қолишди. Қиш эса тишини-тишига қўйиб, ўнг-сўлига қарамай чиқиб кетди.

Эртаси Қиш қирғоқ бўйлаб, музлик ер билан тўқнашган ердан йўлга тушди. Қишни унинг қўлида ёй ва бир қанча учи суяклик камон ўқ, елкасида отасининг катта ов найзаси билан кўрдилар. Ҳар ким ҳар хил гапириб, кулиб қолишди. Ростдан ҳам бу ҳеч кўрилмаган воқеа эди. Ҳали шу дамгача она сути оғзидан кетмаган бунақа тирранчалар овга чиқмаган. Қаранглар, бунинг ўзи ёлғиз кетяпти. Эркаклар бошларини қимирлатиб, бунинг оқибати ёмон бўлади дер, аёллар эса Айкиганинг ғамгин юзига ачиниб қарашарди.

— Тезда қайтади у,— деб аёллар Айкигани овутмоқчи бўлишди.

— Майли, овнинг мазасини татиб кўрсин, бу унга

яхши сабоқ бўлади!— дейишди овчилар.— Овда кўп юролмайди. Кейин ювош тортиб, гапини билиб гапирадиган бўлади. Орадан бир кун, икки кун ўтди, учинчи куни кучли бўрон кўтарилди, Кишдан эса ҳамон дарак йўқ. Айкига сочларини юлиб, қайғу-аламининг зўридан бетига қоракуя суркади.

Аёллар билиб туриб ёш болани ўлимга юборишди, деб эркакларни койишарди. Эркаклар индаёлмай қолишди, жасадни излагани бориш учун бўроннинг тинишини кутишди.

Бироқ эртасига эрталаб Киш қишлоққа қайтиб келди, лекин шарманда бўлиб қайтмади. Елкасида гўшт кўтариб келди. У виқор билан қадам ташлар, кибр билан сўзларди:

— Ҳой, одамлар, ит ва чанани олиб изимдан юринглар,— деди Киш.— Куни бўйи йўл юришга тўғри келади. Муз устида сизларни талай гўшт кутаяпти — битта катта урғочи айиқ билан иккита айиқ боласи.

Айкига суюнганидан йиғлаб юбораёзди, лекин ўғли онасини катта кишидай қаршилади.

— Бўлди, онажон, бўлди, юринг, овқатланайлик, кейин озгина дам оламан. Жуда чарчаганман,— деди Киш.

Уйга кириб овқатлангач роса йигирма соат ухлади. Олдин унинг сўзларига ишонишмади: ҳар хил шубҳа ва тортишувга сабаб бўлди. Оқ айиқни овлаш — жуда қийин. Агар овчи журъат қилиб болали айиқни овлагани чиқса, ҳаёти хавф-хатарда қолади. Одамлар Кишнинг бир ўзи шундай мўъжиза кўрсатганига сира ишонишмади. Аёллар эса янги сўйилган айиқ гўшти олиб келганини ўз кўзмиз билан кўрдик, деб қайта-қайта айтишди. Ана шу ҳар хил шубҳаларга барҳам берди. Хуллас, улар йўлга чиқишди. Йўлда, бу бола ов қилган бўлса ҳам терисини шилиш ҳаёлига келмагандир, деб жаҳллари чиқиб, тўнғиллаб боришди. Шимол томонда даррандани ўлдирган заҳоти шундай қилиш керак. Агар шундай қилинмаса, гўшти музлаб қолиб, энг ўткир пичоқни ҳам синдириб юборади. Музлаб қолган айиқни чанага ортиб, шунча йўл босиб уйга қайтиш осон эмас. Кошки йўл текис бўлса. Аммо ўша жойга етиб боргач кўришдики, Киш терисини шилишгина эмас, балки иккала айиқ боласини ҳам урғочи айиқни ҳам овнинг қонун-қондасига биноан тўрт нимтага бўлиб, ичак-чавағини олиб ташлабди.

Кишнинг сирли ҳаёти шундай бошланди ва бу сир кун сайин ўсиб борди. Кейинги сафар у айиқ боласини ўлдир-

ди. Яна бир сафар битта катта эркак айиқ билан битта ургочисини олиб келди. У овга уч-тўрт кунга кетар, баъзан ҳафаталаб қолиб кетарди. Киш бирга бормоқчи бўлганларга ҳам вақт йўқ деб туриб олар эди, халқ ҳайрон: «Бир ўзи қандай қилиб эпларкин-а?— деб бир-бирларидан сўрардилар.— Ахир, ит ҳам олиб бормаиди, овда ит катта ёрдамчи».

— Нега сен ҳамма вақт айиқ овлайсан?— деб сўради охири бир кун Клош-Кван.

Киш унинг сўзига оқлона жавоб қилди:

— Маълумки, кўп гўшт қилади.

Шундай бўлса ҳам қишлоқда сеҳргарлик ҳақида ҳар хил миш-мишлар тарқалди.

— Унга жинлар ёрдам беради,— деди баъзилари бахиллик қилиб,— шунинг учун ҳам ови ўнгидан келади. Жинлар кўмаклашмаганида шу тирранчанинг бир ўзи ови эплармиди!

— Балки жинлар эмас, парилар ёрдам бераётгандир,— дерди бошқалари.— Ахир, отаси яхши овчи бўлганлиги ҳаммага маълум. Ким билсин, балки отасининг арвоҳи қўллагандир, овга чиққанида унга ов санъатини ўргатгандир.

Шундайми ёки бошқачами, аммо Кишнинг ови ўнгидан келарди. Ов ўлжасини қилолмаган овчилар Кишнинг ўлжасини қишлоққа олиб келардилар. Киш гўштни жуда одилона тақсимларди. У ҳам отасидек, букқайиб қолган кампир ва тишсиз чоллар ўз тегишларини олсинлар, деб қаттиқ текшириб турарди. У ўзига ярашасинигина олиб қоларди. Шундан сўнг одамлар уни ҳурмат қилиб, ихлос қўя бошладилар. Кўплар кекса Клош-Квандан сўнг Кишни қабила бошлиғи қилиб сайласак чакки бўлмасди, дейишди! У шундай зўр қаҳрамонликлар қилдики, йиғинларига келишийи ҳамма интизорлик билан кутди. Киш йиғинга бормади, чақиргани улар ҳам уялдилар.

— Узимга янги уй қурмоқчиман,— деди у бир куни Клош-Кван билан бошқа овчиларга.— Онам билан яйраброқ яшашимиз учун кенгроқ уй қурмоқчиман.

— Хўп, майли,— дейишди сипоҳлик билан улар.

— Қургани ҳеч вақтим йўқ. Менинг ишим ов қилиш. Кўп вақтим овга кетади. Менимча, қишлоғимизнинг эркак ва аёллари менга бир уй қуриб берсалар жуда тўғри иш қилган бўлар эдилар. Овдан мен олиб келадиган гўштларни шулар ейди, ахир.

Кишга шундай уй қуриб бердиларки, у ҳатто Клош-

Кваннинг уйидан ҳам кенг эди. Киш онаси билан янги уйга кўчиб кирди. Эрининг вафотидан сўнг бечора Айкиганинг биринчи бор яйраб ҳаёт кечирishi эди. Айкиганинг кўнглини кўтарган тўқ ҳаётигина бўлмай, қаҳрамонлиги билан донг чиқарган ажойиб овчининг онаси бўлгани учун ҳам қишлоқнинг олдинги хотинларидан ҳисобланарди. Қишлоқ хотинлари ундан маслаҳат сўраб келишар, бир-бирлари билан ёки эрлари билан уришиб қолгудек бўлсалар, унинг доно гапларини рўкач қилардилар.

Шундай бўлса ҳам Кишнинг ажойиб овчилик сири ҳаммани таажжублантирар, одамлар фақат шу ҳақда гапиришарди. Бир куни ҳатто Уг-Глук Кишни жодугарликда айблаб, унинг бетига:

— Айтишларига қараганда, овда сенга жинлар ёрдам берармиш,— деди заҳарини сочиб.

— Олиб келаётган гўшларим ёмонми? Еганлардан бирор кимса касал бўлиб қолдими? Менга жоду ёрдам бераётганини қаердан биласан? Ёки ўзинг ўйлаб чиқардингми? Алам қилаётган экан-да?— деди Киш.

Уг-Глукнинг шармандаси чиқиб жўнади. Хотинлар эса унинг орқасидан кулиб қолишди. Аммо бир куни йиғинда узоқ тортишгандан сўнг Кишни пойлагани иккита айғоқчи юборадиган бўлдилар. Шундай қилиб, Киш овга чиққанида ёш ва эпчил овчилардан Бим ва Боун эҳтиётлик билан унинг изига тушишди. Улар беш кундан сўнггина қайтиб келишди. Уларнинг башарасидан ҳайрон бўлгани сезилиб турар ва кўрганларини тез айтиб бермоқчидай кўринишарди. Тезда Қлош-Кваннинг уйида кенгаш чақирилди. Бим сўзга чиқди.

— Оғайнилар!— деб бошлади у.— Ҳаммасини айтганларингизча қилдик: Кишнинг орқасидан бордик. Сезиб қолмасин деб, жуда эҳтиётлик билан бордик. Бир вақт, соат ўн икки яримларда олдидан катта бир айиқ чиқиб келди. Ниҳоятда катта эди...

— Жуда ҳам катта эди,— деб Боун ўртоғининг гапини бўлиб, ўзи гапира кетди:— аммо айиқнинг олишгиси йўқ эди. Қайрилиб ўз йўлида секин кетаверди. Биз қирғоқдаги қоялар орасига яшириниб олган эдик. Айиқ биз томон келар, шунинг учун ҳам ҳаммасини аниқ кўрдик. Киш кўрқмай айиқнинг кетидан бамайлихотир қадам ташлаб келарди. У жиғига тегаш мақсадида айиққа қараб қўлини силтади, ваҳимали қилиб бақирди. Айиқнинг жаҳли чиқиб, олдинга оёқларини кўтариб, ҳайқирди. Киш эса ҳамон айиққа қараб борарди.

— Шундоғ,— Бим сўзга қўшилди,— Киш тўғри айиққа қараб борарди. Бирдан айиқнинг жаҳли чиқиб, Кишга ҳамла қилди, Киш қоча бошлади ва муз устига коптокдай думалоқ бир нарса ташлади. Айиқ тўхтаб, уни ҳидлади, кейин лўққа ютди. Киш эса ҳамон югурар ва шу коптокка ўхшаш думалоқ нарсадан бир нечасини ҳар ер, ҳар ерга ташлаб кетарди. Айиқ эса уларни ютиб боради.

Чор-атрофда «ишонмаймиз», деган шивир-шивирлар эшитилди. Уг-Глук товуши борича бақириб, бундай афсоналарга ишониб бўлмайти, деди.

— Биз, ахир, ўз кўзимиз билан кўрдик,— деди Бим.

— Ҳа, ўз кўзимиз билан,— деди Боун ҳам.— Ростдан ҳам шундай бўлди. Кейин айиқ бирдан типирчилаб, оёғи билан музни уриб бўкириб йиғлай бошлади. Киш эса муз устида ҳамон югурарди. Энди айиқ Кишга парво қилмай қўйди. У ўз қайғуси билан овора эди. Чунки бу дум-думалоқ нарсалар унинг ичини тирнамоқда эди.

— Ҳа, ичини тилка-тилка қилди,— деди Бим,— чунки у ўзини урар, сакрар, худди шўхлик қилаётган кучукдек муз устида думаларди. Унинг бўкириб йиғлашидан ва фарёд қилишидан бу думалашлар, сакрашлар ўйин эмас, азоб эқанлиги, ўлим талвасасидалиги кўриниб турарди. Айиқнинг бундай аҳволга тушганини биринчи кўришим.

— Ҳа, биринчи кўришим,— деб Боун ҳам қўшиб қўйди.— Ўзи ҳам жуда катта айиқ эди.

— Бўлмаган гап!— деб тўнғиллади Уг-Глук.

— Ўз кўзим билан кўрганганимни гапириб беряпман,— деди Боун.— Бир оздан сўнг айиқ ҳолсизланиб қолди. Ахир шундай катта нарса кучи борича сакрарди. Сўнг калласини секин-секин у ёқ-бу ёққа тебратиб, довдираб қирғоқ бўйлаб кетди. Гоҳо ўтириб олиб инграб йиғларди. Киш эса орқасидан, биз эса Кишнинг орқасидан борардик. Кунимиз шу аҳволда ўтди, яна уч кечаю уч кундуз юрдик. Айиқ бечора тобора ҳолсизланар, оғриқнинг зарбидан инграрди.

— Бу жодугарлик — деб бақирди Уг-Глук.— Аниқ, айиқни жоду қилган экан.

— Нима воқеа юз берди денг...

Бим Боуннинг сўзини бўлиб, давом этди:

— Айиқ дам олдинга, дам орқасига қайтиб, ўзи босиб ўтган йўлда айланиб, санқиб юраверди. Ахири Киш биринчи марта дуч келган еридан сал нарига бориб қолди. Энди у ҳолдан тойган, зўрға оёқ босарди. Ана шунда Киш келиб уни ўлдирди.

— Ундан кейин-чи?— деб сўради Қлош-Қван.

— Ундан кейин Қиш айиқнинг терисини шилаётганда Қишнинг ов қилиш усулини сизларга гапириб бергани бу ёққа қараб келавердик.

Кечқурун аёллар чаналарга босиб, териси шилиниб нимталанган катта айиқнинг гўштини олиб келдилар. Эркаклар эса, ҳамон кенгашда эдилар.

Қиш остонага қадам қўйиб, уйига киргунича ҳам йўқ эдики, келиб уни кенгашга таклиф қилдилар. Аммо Қиш:

— Жуда чарчаганман, қорним оч. Яхшиси, ўзларинг келинлар. Уйим кенг, ҳаммаларинг ҳам сиғасизлар,— деб жавоб қилди.

Уни қарангки, Қлош-Қван бошлиқ ҳамма ўрнидан туриб, Қишнинг уйига йўл олишди. Қиш овқатланаётган эди. У ўрнидан туриб, ҳурмат билан ҳаммани, одатга мувофиқ, ёшига қараб ўтказди.

Қлош-Қван Бим ва Боун айтганларни бирма-бир такоррлаб, сўзининг охирида Қишга:

— Қиш, қандай қилиб айиқ овлашингни гапириб беришингни сўраймиз. Ростини айт, балки жоду ишлатаётгандирсан?— деди.

Қиш унинг башарасига қараб кулиб қўйди.

— Эй, Қлош-Қван!— деди у.— Ёш бола жодуни қаёқдан билсин! Жодугарлик болаларнинг ишими? Бундай нарсаларни билмайман. Оқ айиқни осонлик билан овлаш йўлини топдим, холос. Бўлган гап шу. Бу ишни жодугарлик билан эмас, ақл билан қилдим.

— Бу ҳамманинг ҳам қўлидан келадими?

— Ҳамманинг қўлидан келади.

Шундан сўнг уй ичини сукунат босди. Эркаклар ҳайрон бўлиб бир-бирига қарашди. Қиш эса парво қилмай овқатини еяверди.

— Сен... сен шу сирингни бизга айтиб бера оласанми?— сўради ахийри Қлош-Қван дудуқлана-дудуқлана.

— Яхши. Айтаман.— Қиш тозалаб ўтирган кемик суякни қўйиб ўрнидан турди:— Жуда ҳам оддий. Қаранглар!

У кит мўйловини олиб ҳаммага кўрсатди. Мўйловнинг учлари игнадек учлик эди. Қиш ҳалиги мўйловни думалоқ қилиб ҳовучлади, кейин ҳовучини очди. Кит мўйлови бирдан ёйилиб кетди. Қиш кит ёғидан бир бўлагини қўлига олди-да:

— Мана,— деди у,— кит ёғидан мана шундай бир бўлагини олиб юмшатасан ва ичини чуқур қилиб кит мўйловини жойлайсан. Устидан яна озгина кит ёғидан суртиб

бекитасан. Кейин ташқарига олиб чиқсанг, кичкина юма-
лоқ, муз ҳосил бўлади. Айиқ уни ютиб юборади, унинг
қорнида ёғ эрийди, кит мўйлови ичига сихдай қадалиб,
айиқнинг ҳоли ёмонлашади. Унинг кўзига ҳеч нарса кў-
ринмай қолганда, сен яқин бориб ёй билан отиб ўлдира-
сан. Мана, кўрдингми, жуда жўн.

— О — о!...— деди Уг-Глук.

— А — а!...— деди Клош-Кван.

Кейин ҳамма ҳам дилидагини гапириб берди. Шундай
қилиб, ҳаммалари бир-бирларига тушунишди.

Бир замонлар Қутб денгизи соҳилида яшаган Қиш ҳа-
қидаги қисса ана шундай. Қиш, камбағал бир бола, жоду-
гарлик билан эмас, ақл билан иш қилганлиги учун ҳам
қишлоғининг энг обрўли, энг олдинги кишисига айланди.
Унинг қабиласи узоқ йиллар фаровон ҳаёт кечирди.
Унинг даврида на тул хотинлар, на ожиз болалар гўшт тег-
мади деб туни бўйи кўзларининг ёшини тўкишмайдиган бў-
лишди.

С. Михалков

Стёпа амаки

Ильич заставасида
Саккиз тақсим бир уй бор,
«Минора» номли новча,
Дароз бир одам турар.
Степанов лақаби,
Исми бўлса Степан,
Район дарозларининг
Энг буюги бу одам.

Дароз бўлгани учун
Стёпа ҳурматланар.
Ишдан қайтар чоғида,
Бир чақиримдан кўринар.

Икки буюк оёғи
Абжир қадам ташлайди,
Қирқ бешинчи размерли
Этик сотиб олади.
Энг катта ботинкани
У, бозордан ахтарар:

Умрда ҳеч тикилмас,
Кенг бир чолвор қидирар.

Сотиб олар қийнаиб,
Қияр, ойнакка қарар,
Тикувчининг тиккани
Чокларидан сўкилар
Истаган девор оша
Ҳовли ичига қарар.
Уғри келган фаҳмлаб,
Итлар тўхтовсиз ҳурар.

Степан ошхонада
Икки порси овқат ер.
Ётганда оёғига
Қурси қўйиб қоладир.
Утирганча шкафдан
Қитоб олар чўзилиб:
У ҳар сафар кинога
Борса, қайтар сузилиб.

Унга дерлар: «Биродар!
Тушиб ўлтиринг полга!
Чунки бўй ҳаминқадар,
Бу-ку, барибир сизга!»

Аммо стадионга
Кирар Степан пулсиз:
Уни чемпион ўйлаб —
Қўядилар тўхтовсиз.

Степан қайда ишлар,
Қайда турар ва яшар,
Гузардан-гузаргача
Бутун район, халқ билар,

Чунки ҳеч қийналмайин
Болаларга варракни
Телеграф симдан олиб,
Қойил қилар ҳаммани.

Ким пакана бўлса гар,
У парадда кўтарар.
Чунки ҳамма бирдайин
Кўрсин ўз армиясин.

Ҳамма севар Стёпни,
Ҳурматлар шу оғасин.
У энг яхши дўстидир
Барча ҳовли боласин

Арбатдан уйга шошар,
Болалар саломлашар.
Акса урса Степан
«Оға, соғ бўл!» дейишар.

Стёп оға эрталаб
Дивандан ирғиб турар.
Деразасин ланг очиб,
Совуқ сувда ювинар.
Тишларини Стёпа
Ҳамма вақт тозалар.

Бульвар бўйлаб бир киши
Эшакка миниб борар,

Бу.. Стёпа оғамиз,
Оёғи ер шипираар.
«Сизга,— дейди халойиқ, —
Туяга минмоқ лойиқ!»

У туяга минади —
Бор халойиқ кулади:
«Эй сиз, қандай келасиз?
Туяни мажақлайсиз!
Новча экан бўйингиз!
Филга миниб юринг сиз!»

Стёпанинг сакрашига
Икки минут қолар,
Парашютнинг остида
Енгилгина силкинар.
Пастда эса халқ кулар:
«Вишкадан — вишка
тушар!»

Паровоз учар, чинқираар,
Машинаст олға қарар.
Йўлнинг ярмини ўтганда
Утёқарга у деяр:

«Вокзалдан вокзалгача
Оз бориб келмаганман!
Бундайин семафорни
Бунда ҳеч кўрмаганман!»

Семафорга келади,
Семафор йўқ, билади:
Йўлда тикка Степан
Семафордай туради.

У айтади гердайиб:
«Поезд йўли беркилган!
Атайин қўл кўтардим,
Ёмғир йўлларни ювган».

Уйнинг бурчи ёнмоқда,
Атрофда халқ турмоқда,
Нарвон қўйиб команда
Насосдан сув сепмоқда.

Чордоқ ўтга қопланди,
Унда каптарлар қолди,
Чордоқнинг эшикчаси
Епиқ.. қандай чиқади!

Шунда Стёпага айтар
Томошабин болалар:
«Наҳот уй билан бирга
Бизнинг каптарлар ёнар?»
Йўлакдан туриб Стёп

Чордоққа қўл чўзади,
Олов— тутун ичида
Унинг кўли сузади.
У дарчани очади.
Қушлар ундан учади:
Аввал ўн саккиз каптар,
Сўнгра чумчуқ қоқиб пар.

Стёпдан ҳамма рози,
У қушларни қутқарди.
«Пожарний бўл!»— деб
барча

Унга маслаҳат берди.
Пожарникларга қараб,
«Йўқ»— деярди Степан—
«Мен флотга бораман,
Унга ҳам мен ярайман!»
Кўприк олдидан бир кун
Саккиз тақсим бир уйга
Дароз бир киши келар
Стёп оғадай бўйида.
Бу жасур денгизчини,
Уртоқлар, қим билади?
Пошнаси-ла қорларни
Янчиб, эзиб келади.

Кийими тах, формали,
Шинель устида камар,
Жун, қўлқоп ичра лангар.
Ҳарфлар олтиндай чақнар,
Ўткинчиларга сўзлар,
«Март» пароходидан
Бу ботир моряк келар.

Уйга у яқинлайди,
Болалар танимайди.
Ва бу ўринда ундан
«Ким керак?» деб сўрайди.
Стёп оға ўгирилди:
«Мен қайтдим!»— деб бир
кулди,—
Кечаси ухламадим,
Йўлдан хўп чарчаб қайтдим.
Бу оёқлар қуруққа

Урганмаган, дам олай,
Оқ кийимларни кийиб,
Диванда бир оз ётай.
Чойдан кейин бир киринг,
Юзлаб ҳикоя сўзлай!

Энди мағрур болалар,
Пионер, октябрятлар,
Асли қизил флотчи,
Моряк билан ошналар.
Арбатдан уйга шошар,
Болалар саломлашар,
Акса берса Степан,
«Оға, соғ бўл!» дейдилар.
Болалар Стёпани
Энди «Маяк» дейдилар.

А. Кононов

Сокольниковида арча байрами

Сокольниковидаги болалар уйида арча байрамга тайёрлик кўрилмоқда эди.

Кечкурун арча тайёр бўлди. Арчадаги ҳамма ўйинчоқларни болаларнинг ўзлари ясаган. Арчага айиқлар, қуёнлар ва филлар осилган.

Қорбобо арча орасида ўтирар эди.

Болалар Ленинни кутишар эдилар. Ҳовлида бўрон кўтарилди. Шамол гувилларди. Шунинг учун ҳам уй олди-га машина келиб тўхтаганини ҳеч ким пайқамеди.

Машинадан Владимир Ильич Ленин тушди.

У устки кийимини ечиб, болалар турган уйга кирди. Болалар уни дарҳол танидилар. Аммо ҳаммалари жим туришар эди. Владимир Ильич болалардан:

— Мушук ва сичқон ўйинини ким билади?— деб сўради.

Ҳаммадан аввал қизларнинг каттаси Вера:

— Мен биламан,— деди.

— Мен ҳам биламан,— деб қичқирди Лёша деган бола.

— Ундоғ бўлса, сен мушук бўласан,— деди Владимир

Ильич.

Болалар арча атрофини ўраб олишди.

Кичкина Катя сичқон бўлди, Лёша Катянинг кетидан қувди. Катя қочиб, ўзини Лениннинг панасига олди.

Владимир Ильич уни қўлига олиб баланд кўтарди.

— Мушук сени тута олмайди,— деди.

Ундан кейин Соня сичқон бўлди, Лёша уни тутиб олди, кейин Соня мушук бўлди.

Ўйин узоқ давом этди, ҳаммамиз терлаб кетдик.

Сўнгра ҳамма арча атрофида чопиб ўйнади. Кичкина Катя Владимир Ильич билан ёнма-ён югурар эди. Ленин унинг қўлини ушлаб олган эди.

Шу пайт Надежда Константиновна Крупская билан Мария Ильинична, яъни Владимир Ильичнинг синглиси катта корзинкада совғалар олиб келишди. Бу совғаларни болаларга Ленин келтирган эди.

Болаларнинг бирига автомобиль, бирига карнайча, бошқасига барабан тегди. Катя эса қўғирчоқ олди.

Б. Житков

Музликда

Қишда денгиз музлади. Балиқчилар колхози муз устида балиқ овлагани йиғилди. Балиқчилар тўрларини олиб, ченаларда муз устидан юриб кетдилар. Балиқчи Андрей ва унинг билан бирга ўғли Володя ҳам овга жўнади. Улар жуда узоқ жойга бордилар. Қаёққа қарама— нуқул муз: денгиз шунчалик музлаган экан. Андрей ўртоқлари билан ҳаммадан узоққа кетди. Музни тешиб, унга тўр солдилар.

Офтоб чиққан, ҳамма хурсанд эди. Володя тўрдаги балиқларни олишга ёрдамлашар ва кўп балиқ овлаганидан хурсанд бўлар эди. Ҳозироқ музлаган балиқларнинг каттакон уюми муз устида ётар эди. Володянинг дадаси:

— Бас энди, уйга қайтайлик,— деб айтди.

Лекин ҳамма: бугун шу ерда тунаб қолайлик, эрталабдан бошлаб балиқ овлайлик, деб, сўрай бошлади. Кечқурун овқатландилар, кейин, пўстинларга яхшилаб ўраниб, ченаларга чиқиб ухлагани ётдилар. Володя иссиқроқ бўлсин учун дадаси билан жипслашиб ётиб, қаттиқ ухлаб қолди.

Кўққисдан кечаси Володянинг дадаси ўрнидан ирғиб туриб:

— Уртоқлар, туринглар! Шамолни қаранглар! Бир бало бўлмаса гўрга эди!— деди.

Ҳамма ўрнидан туриб, чопиб қолди.

— Биз нимага тебранамиз?— деб қичқирди Володя.

— Фалокат юз берди! Биз турган муз узилиб, денгизга оқиб кетяпти.

Барча балиқчилар муз устида чопиб:

— Муз узилипти!— деб қичқира бошлашди. Аллаким:

— Халок бўлдик!— деб бақирди.

Володя йиғлади.

Кундузи шамол янаям кучайди, тўлқинлар муз устига чиқиб кетди, атроф нуқул денгиз эди. Володянинг дадаси иккита ходадан мачта ясаб, учига қизил кўйлакни илиб байроққа ўхшатиб қўйди. Ҳамма бирорта пароход кўринмасмикан, деб кўз югуртирар эди. Қўрқувдан ейиш-ичиш ҳеч кимнинг ёдига келмас эди. Володя бўлса ченада ўтириб олиб, осмонга қарар эди: қуёш кўринмасмикин. Бирдан, қора булутлар орасидаги очиқликдан Володя самолётни кўриб:

— Самолёт, самолёт!— деб қичқириб юборди.

Ҳаммалари қичқириб, шапкаларини силкита бошлашди. Самолётдан қоп ташланди, унда озиқ-овқат ва: «Махкам бўлинглар. Ёрдам келмоқда!»— деб ёзилган хат бор эди. Бир соатдан кейин пароход етиб келди ва одамларни, ченалар, отларни ҳам балиқларни ортиб олди. Порт бошлиғи музлик саккиз балиқчини оқизиб кетганини билган экан. Уша бошлиқ буларга ёрдам учун пароход билан самолётни юборипти. Учувчи балиқчиларни топган замон, радио орқали пароход капитанига қаёққа қараб юришни айтиб берипти.

Тугмача

Ғайрат билан Тоживой
 Жуда хўроз бўлишиб,
 Бир-бирини аямай,
 Ёқа-енгни юлишиб,
 Ғайрат кийган пальтодан
 Тугмача қочиб кетди:
 Ёқасин дарвозадай
 Ланго-ланг очиб кетди.
 — «Ғайрат билан

юрмайман,

Тугма дод деб бақирар:
 Улиб бўлдим мен ундан,
 Қочаман ҳеч турмайман.
 Энди турмайман постда,
 Билмас сира қадримни,
 Узиб олиб бирпасда
 Визвизак қилар мени.
 Ёки ланка тепкилаб,
 Кун бўйи дам бермайди.
 Хизматимни заррача
 Назарига илмайди.
 Юзу кўзим дабдала,
 Бошимни қаранг, ғурра.
 Қовурғам синиб кетди,
 Нафас оламан зўрға».—
 Упкасини тутолмай
 Йиғлаворди тугмача
 Ҳасратидан чанг чиқиб,
 Кўнглин бўшатди пича.
 «Билса, мен Ғайратжонга
 Кичкина посбонман.
 Изғирин совуқлардан
 Тўсар митти полвонман.
 Мен ўрнимда турмасам
 Ғайратжон ёқавайрон.
 Биқини бўлар санчиқ,
 Ошиб кетар иссиғи.
 Ушанда билинади
 Тугмачанинг йўқлиги.

Озми ахир болалар,
 Эркин, Тўлқин, Бахтиёр,
 Улар Ғайратдаймас-ку,
 Осмон ерча фарқи бор.
 Бўлмаса ҳаммасида
 Бир хил буюртма кийим.
 Бир магазин, бир уста.
 Бир ердан чиққан буюм.
 Эркинжонлар устида
 Кийимлар кулиб турар.
 Командир формасидай
 Теп-текис бўлиб турар.
 Шапкаларин кўрсангиз,
 Лочин қўниб тургандай.
 Пальто, костюм, шимлари
 Худди қўйиб қўйгандай.
 Суворов мактабининг
 Шогирдлари эмасми?—
 Деб қоларсиз кўрганда
 Боғлаб меҳр, ҳавасни.
 Шулардан Ғайрат нега
 Урнак олмас, ҳайронман?!
 Шунинг учун Ғайратдан
 Уртоқлар, мен фиғонман,—
 Деб ғилдираб, юмалаб
 Тугмача қочар экан,
 Пальто олдин ёполмай,
 Ғайратжон ночор экан.
 Очиқ кўкракдан совуқ
 Утиб кетди ичига.
 Изғирин игна санчар
 Бармоқларин учига.
 Ёқавайрон болани
 Охири енгди совуқ,
 Уйга қайтар шумшайиб,
 Бурни сув, кўзлари лўқ.
 Бир варакай иссиғи
 Ошиб кетди нормадан.
 Боши оғриб, темирдек

Қизиб кетди гул бадан.
Ғайрат дер, онасига:
— Йўқолиб қолди тугмам,
Қидириб тополмадим.
Эски эди ўзи ҳам.
Ойижон, қадаб беринг,
Мен бир оз дадим олай.
Она бошини ушлар:
— Иссиғинг бор, ўргилай,
Онаси ишпечидан
Олиб унга кўрсатар,
— Мендан у додлаб келди
(Очилди катта дафтар)
Қочмасга қўясанми?
Тортқилаб узиб, юлқиб.
Жонидан тўйғизгансан,
Шўрлик қочгандир
қўрқиб,
Агар шундай феълингни

Сен тезда ташламасанг,
Қийимларинг ҳам қочар,
Узингни ушламасанг.
Ишпечдан тугмачани
Она олар сийпалаб,
Пальтога ўтқазади,
Тикиб, чатиб, пухталаб.
Она юзин ўтолмай,
Тугма яна постида.
Пальтони ўраб, чирмаб
Ғайратжоннинг устида
Камардек ушлаб қаддин,
Совуқ келса йўлатмас,
Тугмачанинг қадрини
Ғайрат энди унутмас.
Чунки Ғайрат икки кун
Тумовдан ётиб олди.
Тугма тугул илгакни
Чиқармайди ёдидан.

Ҳ. Аминов

Қуён ва арслон ҳақида эртақ

Эшитинг, укажонлар,
Қизиқ гапни сўзлайман
Сиз тинглаиғ эртагимни
Бахтингизни кўзлайман.
Аслида бўлган гапдир,
Балки биров ишонмас,
Ким бўлса, ўтқир, топқир,
Шундай бўлса, ўзи бас.
Қулоқ солинг, бир куни,
Ҳайвонлар оламида,
Айтишиб уни-бунни,
Йиғилиш маромида,
Арслон бўлиб иш боши,
Кенгашга тўпланишди.
Жазирама ёз эди,
Ҳамма ҳам терлаб-пишди.
Йўлбарс келди ўкириб,
— Ишларинг борми,— дея
Бўри эса иржайр,

— Нима,— дейди,— ҳады,
Игна сихли Жайра ҳам,
Шу куни ташриф этди.
Маймун, Қоплон, Олмаҳон
Бариси келиб етди.
Эриниб қадам ташлар:
Нортуя жиғибийрон,
Шу иссиқ кимга керак,
Нозланар эшак полвон.
Бир четда сукут сақлаб,
Сариқ ёлли саман от.
Тулки эса пайт пойлар,
Қочиб қолмоқчи, ҳайҳот.
Дарахтлар шатир-шутир
Жиrafa босса қадам.
Қовоғи солиқ эди
Илмак хартум филнинг ҳам
Ишқмасди айиққа,
Келди у, салтанг-салтанг,

Айри тишли чўчқанинг
Ҳоли бўлди жуда танг.
Шикоят қилди пича,
Тантиликдан гап очиб,
Бидирларди Маймунбой,
Нияти кетмоқ, қочиб.
Бақалоқ Эчкиэмар
Из топиб келди ҳой-ҳой,
Унингча кун иссиқмиш
Ўзи роса ҳойнаҳой.
Айрим-айрим тарам шох,
Буғу келди, кеч жуда.
Узр сўраб кирганда
Йигин эди авжида.
Тош устида хавотир,
Архар ҳарён боқарди.
Соқчи мисол, билиб сир,
Дарҳол қулоқ қоқарди.
Офтобда тоблаб ўзин,
Мушук ётар панада.
Кучук эса вовуллар
Ҳу нариги хонада.
Дош қозонда осиглиқ,
Масаллиғли овқат ҳам,
Меҳмонларга сузилар,
Ҳамма бўлса жамул-жам,
Кўз-кўз қилиб хуснини
Хизматга шай тус товуқ.
Идиш-товоқ артилган
Олов ёқар курк товуқ.
Хўрозбой жарчи бўлиб,
Кўндоқда қанот қоқар.
Очкўз тулки кўз таги—
Тамшаниб кулиб боқар.
Арслон бир-бир оралаб—
Ҳаммага назар солди.
— Қани айт, эчкиэмар—
Йигинга ким келмади?
— Тақсир,— деди керилиб,
Илон келмай турибди,
Бетоб экан уйда—
Юмронқозиқ кўрибди.
— Топ, тез типратиканни,

Уйига бориб келсин,
Қувиб келсин илонни,
Чинини билиб келсин.
— Зум ўтмади илон ҳам
Вишиллаб қолди келиб,
Ҳамма бўлди жамул-жам,
Чопганлар қанча елиб,
Салмоқли қадам билан—
Арслон чиқди юқори
Ёнида фил-у, йўлбарс—
Баланд эди виқори—
Ҳайратга солди бир зум
Кўз қисишиб қарашди
Очигини айтсак-чи,
Роса ўзи ярашди.
— Асл мақсадни атай—
Дер ғалати овозда
Арслоннинг гапин бўлмай
Жимлик эди шу созда.
Эрта шанба ҳаммамиз—
Бир иш қилсак дегандим,
Тўда бўлиб барчамиз
Шуни ўйлаб тургандим.
Иш ҳақи талаб қилмай,
Ишлайди ҳамма текин.
Шанбалик атаб уни,
Довруғ соламиз лекин.
Янграб кетди қарсақлар,
Жуда маъқул иш дея.
Мард ўғлон белин боғлар,
Кўлик сочар нортуя.
Вазифалар бўлинди,
Самоварда Олмахон.
Туяқуш стол артар,
Тўкин-сочин дастурхон.
Кенгуру ҳозир-нозир
Ошпазларга ўзи бош.
Каклик ўтин қалайди
Тутундан тўкиб кўз ёш.
Ҳаммага иш бўлинди,
Имкони, кучи билан.
Лайлакой мумкин сўрар,
Тумшуғи учи билан.

Тақсимотдан қолмайди,
Ниначи капалак ҳам.
Ҳазил қилиб сўз отар
Қўршапалак-у беғам.
Роса иш қизиб кетди,
Ҳамма ҳушёр постида
Қилинган ишни Арслон,
Кузатар кўз остида.
Танбеҳ берар баъзига
Тузукроқ ишлагин деб,
Сифат-самара учун,
Ақлингни пешлагин деб.
Бундоқ боқса ўрнида
Қуёнбой кўринмайди.
Бел-кетмон қуруқ турар,
Ишига уринмайди.
Жаҳли чиқди Арслоннинг
Дарак солди ҳар томон.
Эрталабдан йўқ, дейди,
Ишлаб турган оломон.
Тартиб бузар қуённи,
Арслон бир-бир қидирди.
Қуён ҳу панада, деб
Тулки дарров билдирди.
Йўл олди ўша томон,
Ғаши келиб Арслонбой,
Қуён шувоқ тагида
Дам оларди пайма-пай
Кўзлари олазarak,
Лаблари учиб-қўнар.
Гўё нажот кутгандек
Ҳар томон чўчиб қарар.
Не кўз билан кўрсинки,
Пишқириб келар Арслон.
Сичқон ини минг танга,
Қуёнга рости шу он.
Ёлвориш ҳам кор қилмас,
Ҳамма гапни билади.
Жаҳли чиқса нақ борми,
Тилка-пилка қилади.

Ҳийла қилиб кўрса-чи,
Миси чиқиб қолмасми,
Қасалман деса, балки,
Инобатга олмасми?
Барибир қутулмайди,
Арслоннинг жаҳли чиққан,
У ўкириб келарди,
Бутун кучини йиққан.
На илож, қилиб таъзим,
Дағ-дағ титраб турарди.
Шу заҳот минг ҳийлани,
Хаёлида кўрарди.
— Ҳой ишёқмас тирмизак,
Нега қочиб юрибсан.
Жаҳлимни кўриб туриб,
Ҳам ўқрайиб турибсан.
Панжаларим гўштингни,
Бурда-бурда қилсинми.
Сўнг Чинорнинг шохига
Нимта қилиб илсинми.
Дош қозондан умидвор,
Кўзларингни ўяйми,
Қалтираган қўлингни,
Қизил-қонга бўяйми?
Жавоб топмас Қуёнбой
Ҳовучлар у жонини.
Қуппа-кундуз алдади,
Еганди имонини.
Йиғилишда сўз бериб,
Мақуллаган эди-ку,
Мағрурдан кўкрак кериб,
Бажарамиз, деди-ку.
Ўзбошимча ақлини,
Олмади у жиловлаб
Шу сабабли энди у
Туради ерни ковлаб.
Шериклари эндичи,
Ёмон кўзла боқади.
Ишёқмас, тайинсизлар
Айтинг кимга ёқади?!

Қуёнча

Юсуфжонга дадаси келтирди қуён,
 Оппоқ, момиқ, чопар у тез у ён-бу ён.
 Юсуф иссиқ, таги пол катак ясади,
 Қуёнча маза қилиб шунда яшади.
 Бир тун катак эшиги қолипти очиқ,
 Шу кеча қор кўп ёғиб, бўлипти совуқ.
 Эртасига бу сирдан бўлиб хабардор,
 Ҳол сўрай деб, Юсуфжон борди кечиб қор.
 — Шамоллабсан жонивор, жажжи қуёнча,
 Мазанг қочган кўринар бу кеча анча.
 Титраяпсан бошингни ичингга тортиб,
 Овқатларинг ҳам мана, қолипти ортиб.
 Аптечкадан Юсуфжон олди аспирин,
 Майда қилиб қуёнга ичирди секин.
 Ураб касални, ўзи кетди ўқишга,
 Уйлади «Ўрганмаган у ҳали қишга.»
 Юсуф келса ўқишдан тузалган қуён,
 Қулоқларин ўйнатиб, сакради шу он.

Р. Азизхўжаев

Қуёнча билан тулки боласи

Кенжа қуёнча уясидан ўйнаб чиққанича югуришга ҳаваси келиб кетди. Югурганда ҳам бир гал онаси бошлаб борган жарликлардан ҳам ичкари кириб кетди. Қуёнчага ҳамма ёқ ажойиб кўринар, баъзан ўз-ўзидан хуркиса ҳамки, гўё бирор махлуқ қувлайдиган бўлса ўзини ҳеч қайсисига етказмайдиган ҳис этганидан қувонар, ўйноқлагани ўйноқлаган эди. У жарликнинг нақ белидан ўйнаб чиқётган «Қайнар булоқ» қа етганда, ўзидан сал катгароқ, қулоқлари ўзиникига қараганда калта бўлгани билан қамич рўвагидай ҳилпираган бир махлуққа кўзи тушди. Қуёнча орқасига бир қайрилиб, ўшанақанги момиқ думи бўлмагани учун бир зум ич-ичидан куюнди. Ҳаваси келиб, унинг ёнига боргиси, у билан дўстлашгиси келди. Икки одим босиб, яна тўхтади. Қуёнлар яшаб турган ўнгирда ўзларидан бошқа махлуқлар ҳам борлигини сезиб, ҳайратда қолди. Қандай муомала қилсам экан, деб ўйлаб ул-

гурмасданоқ, булоқдан сув ичаётган момик дум кичкина тили билан лабларини ялаётиб, қуёнчага кўзи тушиб қолди. У шошилмай, секин-аста мулойимлик билан думини чиройли ҳилпиллатиб, қуёнчанинг олдига келди-да, деди:

— Ҳуш келибсиз, азиз меҳмон, ҳуш келибсиз!

— Салом!— деди шошиб қолган қуёнча ва бошқа гап тополмади,— думингиз жуда чиройли экан-а?

Бу гап тулкичага мойдек ёқди; у ҳозиргина уясида чикқанича битта катта қўнғизни қувалай-қувалай тутиб еб, устидан сув ичиб турган эди. Бунинг устига шундай баррадай қуёнчанинг ўзи оёғи билан келиб, яна унинг думига ҳаваси келиши тулкичани қувонтириб юборди. У думини гоҳ баланд кўтариб, гоҳ паст тушириб, баъзан ерга ётиб ўйнаб, қуёнчани кулдирди.

— Юринг меҳмон, юринг меҳмон!— деди тулкича ўзи келган томонни кўрсатиб,— ажойиб боғларимиз, семиз-семиз қўнғизларимиз бор, юринг!

Қуёнчанинг боргиси келса ҳам ўйлаб қолди ва тулкичага қараб деди:

— Шошманг, менинг боришим, сизга меҳмон бўлишим қочмайди. Сўраганнинг айби йўқ. Аввал сиз менга ўзингизни танитинг, кейин бораё. Тулкича қуёнчадан ҳозир бу саволни кутмаган эди. Шошиб қолди. «Наҳотки, у бизнинг ҳақимизда эшитмаган бўлса-я» деб ўйларди тулкича. «Бўримиз» дегиси келди-ю, дарров бу фикридан қайтди. Бўрини эшитгач, қуёнчанинг жон-пони чиқиб кетар деди-да, ўйлаб туриб, секингина деди:

— Бизми, қуёнчам, биз сизларнинг дўстларингиз, тулкилардан бўламиз.

— Тулкиларданмиз денг,— деди қуёнча ва шу ондаёқ унинг ёдига бобоси тушди. Тулкилар ҳақида гапирганда бобосининг қовоқлари учиб, даҳшатдан қулоқлари неча бор чимирилиб-чимирилиб кетгани энди ёдига тушди. У қандай бўлмасин, бу айёр махлуқдан ўзини қутқазмаса, ҳозир шу чашма бўйида сўзсиз ҳалок бўлишига кўзи етиб, юраги шундай уриб кетдики, қуёнча эсини танигандан буён бунақанги юрак ўиноғини кўрмаган эди. Қуёнча учун вақт танг эди. У, тулкича кутмаган ерда бирдан кулиб юборди-да, сакраб каттагина бир тошнинг устига чиқди ва дадил-дадил сўзлай бошлади:

«Оббо тулкичам-эй! Сиз мени ҳали ювош қуёнча деб ўйладингизми? Йўқ! Менга яхши учраб қолдингиз: бизга узун дум керак. Ана! Ана!— деди ўзи келган томонга чапак чалиб қуёнча,— менинг дўстларим, ботир қуёнлар ке-

лишяпти, чопинглар! Чопинглар! Мана, сизларга узун думли тулкича, узун думли тулкича! Хой қаёққа қочаётир-сиз, тулкичам? Думингизни яна бир ўйнатинг! Қочманг, дейман!

Тулкича чунон бир қочиш қилдики, қуёнча унинг кетидан: Ушланглар! Уни ушланглар!!— деганича қичқириб қолди.

А. Исомиддинов

Хуштак (Ҳикоя)

Салимжон ўзи яхши бола-ю, бироқ битта ёмон одати бор-да. У қачон қарасанг хуштак чалгани-чалган. Салимжон уйдаи, кўчадаи кўнглига келган вақтда икки бармоғини оғзига тикади-да, лунжини муштдай шишириб, хуштак чалаверади. Хуштакбоз Салимжон шу ёмон одати учун одамлардан кўп марта дакки эшитди. Шундай бўлса ҳам ўжарлик қилиб ёмон қилиғини ташламади.

Бир куни у кўчада лунжини шишириб хуштак чалаётган эди, кичкина набирасини етаклаб келаётган мўсафид киши унга насиҳат қилди:

— Хой болакай, кўчада хуштак чалма, одобсизлик бўлади.

— Нима, кўча сизникими, чалавераман,— деб жавоб берди Салимжон дағаллик билан.

Остановкада троллейбус кутиб турган йўловчилар Салимнинг қўпол гапини эшитиб ҳар томондан койиб беришди:

— Катта одамга шунақа дейсанми, тарбиясиз.

— Қимнинг ўғли бу, танийсизларми?

— Уйнинг қаерда, бир таъзирингни бериб қўяй.

Салимжон қўрқиб кетди. Пайт пойлаб туриб, тура уйга югурди. Кетимдан қувиб келишмаяптими деб тез-тез орқасига қараб қўярди. Салимжон дам югуриб, дам юриб кетаётган эди, қаршисидан Шухрат чиқиб қолди:

— Нима бўлди Салимжон, қаёққа кетяпсан?

Салимжон оғир-оғир нафас олиб, бўлган воқеани гапириб берди.— Кетимдан учтаси қувди, еткизмадим,— деб қўшиб қўйди гапининг охирида. Шухрат ўртоғининг кўзига тикилиб туриб, бошини қимирлатди:

— Шу хуштак чалишни ташлаганингда ҳеч ким сени уялтирмасди.

— Мен билан одамларнинг нима иши бор, чалавераман,— деди Салимжон ўжарлик билан.

— Нега иши бўлмас экан?— деди елкасини ўгириб Шухрат. Иши бўлади. Ҳозир одамларнинг тинчлиги бузилмасин деб машиналар ҳам сигнал бермайди, билдингми?

— Мен катта бўлганимда поезд ҳайдайдиган машинист бўламан,— деди Салимжон хийла бурнини кўтариб. Агар йўлда кетаётганимда паровозимни сигнали бузилиб қолса, хуштак билан сигнал бераман. Ана шунинг учун хуштак чалишни машқ қиляпман, энди тушундингми оғайни?

— Тартибсиз, одам гудок бўлиб бақирса ҳам машинист бўлолмайди, деди Шухрат. Яхши машинист бўлиш учун кўп ўқиш, интизомли бўлиш керак. Ундан кейин катта одамларнинг гапига кириш керак.

Салимжон қўлларини ёйиб, лабини бурди:

— Мен кимми гапига кирмабман, ҳо?

— Хуштак чалма, ёмон бўлади деган одамларнинг гапига кирдингми, қани ўзинг айт-чи!

Салимжон ўйланиб қолди. У бир оз бўзрайиб турдида, ўртоғига қўлини узатди:

— Ке, Шухрат, қўлингни бер, бугундан бошлаб шу ёмон одатни ташлайман. Шухрат севишиб, Салимжоннинг қўлини маҳкам қисди. Энди сўзингда маҳкам тур, деб тайинлади. Аммо Салимжон ваъдасида турмади. Воқеа бундай бўлди.

Ёз кунларнинг бирида Салимжоннинг синглиси Раъно касал бўлиб қолди. Уни «тез ёрдам» машинасида касалхонага олиб келишди. Уч-тўрт кун ўтгач Салимжон ойиси билан укасини кўриш учун касалхонага борди. Касалхона жуда озода эди. Беморлар ётган палатанинг токчаларига чиройли гуллар қўйилган эди. Ҳамма ёқ тинч, пашша ҳам учмас эди.

Салимжон ойиси билан палатага кирган заҳоти, укасини кўрди-ю, сеvingанидан чуриллатиб хуштак чалиб юборди.

— Жим!— деди оппоқ халат кийган ёш ҳамшира аччиқланиб — тартибсизлигингни билганимда бу ёққа киритмасдим.

Ухлаб ётган беморлардан бири кўзини очиб:

— Ҳа, йигитча, жийда қўрияпсанми, нега хуштак чаласан?— деб илжайди. Салимжоннинг ойиси уялганидан қи-

зариб кетди. Шу вақт палатага кириб келган врач Салим-
жонни имлаб ёнига чақирди:

— Хуштакни сен чалдингми?

— Мен м...ен,— деди Салим йиғламсираб.

— Тартибсиз одамга жазо берилади,— деди врач жид-
дий турда.— Қани эшикка марш!

Салимжоннинг кўзида марвариддай ёш томчилари кў-
ринди.— Энди ҳеч хуштак чалмайман, кечира қолинг,
доктор амаки,— деб ялинди у.

Врач истаганини қиладиган киши экан. Сўзида маҳкам
туриб олди. У укаси билан бир оғиз ҳам гаплашолмаган
Салимжонни палатадан чиқариб юборди.

Т. Адашбоев

Кўмир ташидик

Бир машина кўмир олиб
Келди отам.
Қараб турмай ёрдам
бердик,

Мен ва Ҳотам.
Чарчамасдан ташиб турдик,
Замбил қопда.

Нор тоғам ҳам қарашворди.
Уша топда
Меҳнат қилиб, хурсанд
этдик,

Ойимизни.
Сўнг ўйнадик ичиб бўлгач,
Чойимизни.

З. Комилов

Қизилиштон

(Эртак)

Бор эди яшил ўрмон,
Яйраб унда беармон,
Завқ олиб ёзу қишдан,
Яшарди Қизилиштон.
У найзадек тумшугин
Тўқиллатиб қураб ин.
Билиб қолди бир булбул,
Сўзлади ялиниб у:
— Азиз дўстим, ёрдам бер.
Тоғ томондан келиб ел
Вайрон қилди уйимни,
Кўргин, ранги-рўйимни.
Қизилиштон тинглади
Булбулнинг фарёдини.
Раҳми келди қушчага.

Уйлаб, айтган додини.
Дарҳол ишга киришди,
Зўр бериб ин қуришди,
Булбулча уйли бўлди,
Севинчдан ўйнаб-кулди.
Уста Қизилиштонни
Ҳурматлаб меҳмон қилди
Эшитишиб тоғлардан,
Яқину йироқлардан
Келди гала-гала қуш,
Бошланди зўр қурилиш.
Қизилиштон бош бўлиб,
Қушларга йўлдош бўлиб,
Барчага ин қурдилар,
Хурсанд даврон сурдилар.

Арчажон

Совуқ қишда ҳам,
Усар арчажон.
Яшил барглари
Яшнар арчажон.
Боқчамизга ҳам,
Келтирдик арча.
Шохиға безак —
Илдик турлича.

Атрофида биз
Уйнаб-куламиз.
Ашула айтиб
Шаҳдам юрамиз.
Кумуш қишда ҳам,
Усар арчажон.
Яшил барглари
Яшнар арчажон.

Р. Толипов

Нима ширин, нима аччиқ?

— Дунёда ширин нима?
Айт-чи, синглим Карима.
Бир оз ўйлаб туриб у
Деди:— Энг ширин уйқу.
Одилга келгач навбат,
Деди энг ширин новвот.
Нодир дер:— ширин асал,
Яқинлашмадинг лоақал,
Укам, шуни яхши бил
Дунёда энг ширин тил.

— Дунёда нима аччиқ?
Ким билса айтсин очиқ.

— Дори аччиқ — дер
Маҳмуд,

— Хом олма — дейди
Мақсуд.

— Менимча,— дер Баҳодир
Энг аччиқ бу қалампир.
Узим айтиб берай, кел,
— Дунёда аччиқ ҳам тил.

Баҳор қаёққа кетди?

— Баҳор қаёққа кетди?
Дала, боғни тарк этди.
Балки, чўлларга етди?
Кимдан қочиб чекинди?
Балки тоққа бекинди.
Қадрдон баҳор кетиб
Майса сарғайди кутиб.
Лолалардан ранг кетди,
Сойлардан оҳанг кетди.
Келгуси йил келарми,
Даракчиси елларми?
— Баҳор кетмас ҳеч ёққа,
Ишлов бермоқда боққа.
Баҳор, ёзга айланган,
Иш, меҳнатга шайланган.
Кийгандир бошқа кийим,
Таниш эмасдир қийин.

Ш. Одил

Орзу

Космонавт бўлсам, қани — Деб кўзлари осмонда,
Деб орзу қилар Ғани — У орзу қанотида,
Юлдузларни қучардим, Учқур пўлаг отида,
Ойга тўғри учардим. Гўёки учиб юрар,
Аттанг, ҳозир ёшманда, — Қуёшдек яшнар, кулар.

Қиш

Дала — қишда тинди иш,
Келди меҳмон бўлиб қиш,
(Қиш эмас, у — Қор бобо,
Совғалари бор бобо).
Уйда безоғлик арча,
Теппасида ой — парча,
Худди ёздай, баҳордай —
Илиқ, кузги наҳордай.

Қор ёғар кеча-кундуз,
Сув совқотиб кийган муз.
Дала-дашт оппоқ гилам,
Қоқиб бўлмас сира ҳам,
Ором берар қор ерга,
Дам-бадам тушиб терга,
Кела қолса гул баҳор,
Эриб кетар ердан қор...

М. Зайниддинова

Бугун арчамиз тўйи

Катта залда одам кўп,
Бугун арчамиз тўйи.
Оркестрда жаранглар,
Қутлуғ янги йил куйи.
Гўзал арча тагида,
Турар сахий қорбобо.

Барчага улашса ҳам.
Бўлмас совғаси адо.
Меҳрибон чол олдиға
Келди югуриб Барно.
Олиб бир пакет совға,
Деди: «Раҳмат қорбобо!»

А. Обиджон

Нонуштада

Хонтахтага
Бўйлаймиз.
Бозғон-сандон
Уйнаймиз.

Бозғон тушсин
Сандонга,
Қўлни чўзинг
Қанддонга.

Икки «айғоқчи»

Қўлидаги
Туршакми?
Хўрозқандми,
Пашмакми?

Бир нарса бор
Турғунда.
Қараб кўр-чи
Дурбинда.

Ҳандалак

Ҳандалаг-о, ҳандалак,
Сени туккан қай палак?
Ҳидинг сиғмай полизга,
Таралмоқда олисга.
Сап-сарик кичик шарим,
Сўйиб есам, асалим.
Асалдан ҳам тотлигим,
Полизимдан тортим.

Омон бўлсин далалар,
Деҳқон ота-оналар.
Ҳозирча ёш боламиз,
Усиб деҳқон бўламиз.
Ҳандалакнинг бўйига,
Кўк палаклар куйига —
Тўлдирамиз дунёни,
Қулдирамиз дунёни.

III КВАРТАЛ

ҲИКОЯ ҚИЛИБ БЕРИШ УЧУН

ЎЗБЕК ХАЛҚ ЭРТАГИ

Бўри билан тулки

Бўри билан тулки иккови дўст тутинган экан. Бир куни тулки бўрининг олдига келибди, бўри жуда ичкиб турган экан, тулкига қараб:

— Э, дўстим тулки, яхши келдинг, қани юр, мени бир жойга олиб бор ва қорнимни тўйғазиб, хурсанд қилиб келгин,— дебди. Тулки «хўп» дебди-ю, олдинга тушиб, кетидан бўрини эргаштириб кетаверибди. Бориб-бориб, улар бир ерда тўйга кетаётган етти-саккизта хотинга йўлиқибдилар. Ҳаммасининг қўлида тугилган дастурхон бор экан. Шунда тулки бир юмалаб бедана бўлибди ва ҳалиги хотинларнинг олдига тушиб йўрғалай бошлабди.

Уни бир хотин кўриб:

— Ие, анави беданани қаранглар, уни мен боламга тутиб бераман,— дебди-да, қўлидаги дастурхонни ерга қўйиб, беданани қува кетибди, улар орқасидан яна бири қувлабди.

Шундай қилиб, хотинларнинг ҳаммаси қувиб кетаверибди. Тулки бўлса, уларнинг олдига тушиб йўрғалайверибди. Хотинлар етай-етай деганда, «пир» этиб учиб, яна бир томонга тушар эмиш. Шундай қилиб тулки буларни алдаб, эргаштириб кетаверибди.

Бўри бўлса, тугунлар ичидаги овқатларни маза қилиб еб, қоринини тўйдириб жўнабди. Хотинлар беданага етолмай чарчаб, йўлдан қайтиб келишса, тугунлар қуп-қуруқ эмиш. «Вой шўримиз қуриди, «Ойимбуви овга чиқди, кетидан говға чиқди», дегандай, бу нимаси экан!» деб дод деганларича қолаверишибди.

Тулки айланиб борса, бўри бир жойда дам олиб ётган эмиш.

Тулки бўрига қараб:

— Ҳа ўртоқ,— дебди.—

Бўри унга:

— Ҳа қорним жуда ҳам тўйиб кетди, дам олиб ётибман,— дебди.

Эртаси куни тулкига бўри шундай дебди:

— Уртоқ, кеча мени жуда хурсанд қилиб юбординг, энди бугун сал хафа қилиб қўйгин.

Бунга жавобан тулки:

— Хўп бўлади, қани юр бўлмаса,— деб бўрини бир боққа бошлаб борибди. Боғнинг девори тагида бир омбор бор экан, шу ҳамма ёқ узумга тўлиб-тошган, ҳеч ким йўқ эмиш. Вақтни ганимат билиб, иккиси, узумхўрликка зўр берибди. Бир вақт тулки қорнини обдон тўйдириб, икки дона гўжумни иккала бурнига тиқиб, бўрининг олдига борибди:

— Э, дўстим, мана мен жудаям тўйдим, азбаройи тўйганимдан узум бурунларимдан чиқиб кетди. Бўл, яхшилаб еб, обдон тўйиб ол,— дебди. Бўри шошиб-пишиб еяверибди. Ахири қорни шишиб кетибди, лекин бурнидан чиқмабди.

— Қани, бурнимдан чиқмади-ку?— дебди у. Тулки бўрининг тумшугини кўтариб қараб:

— Ҳу ана, кўриниб қолибди, яна бир оз есанг чиқадди,— дебди. Бўри яна еяверибди, қорни роса кўпчиб, ахири ўзини тутиб туролмай ётиб қолибди. Тулкига ана шу керак экан. У югура бориб, деворга чиқибди-да:

— Узумга ўғри кетде-е-е, узумга ўғри кетди-е-е!— деб қичқирибди. Унинг товушини боғбон эшитиб, сўйил кўтариб келиб қолибди. Бўри лапанглаб бориб бояги омборга суқилган экан, сиғмабди. Деворга тирмашса, чиқолмайди. Боғбон уни ўласи қилиб савалабди, бўрининг еган узумлари оғзи-бурнидан чиқиб, охирида калтак зарбидан сулайиб қолибди. Боғбон бўрини ўлдига чиқариб, ташлаб кетибди. Бир вақт бўри ҳушига келибди. Қараса, омбор оғзида ётган эмиш. Ёнида ҳеч ким йўқ эмиш. У тура солиб девордан ошиб, бир чеккада инграб ётаверибди.

Бир вақт тулки келибди, бўрини кўриб, ундан:

Ҳа, дўстим, нима бўлди?— деб сўраган экан, бўри зўр-га инграб:

— Ҳа, дўстим бўлмай ўл. Бир оз хафа қилиб қўйгин десам, шунча хафа қиласанми?— дебди.

Тулки:

— Биродар, боғ эгасининг сени бунчалик уришини қайдан билай?— дебди.

Бўри юролмасдан шу ерда қолибди. Тулки кетибди.

Эртаси кун тулки ўйнаб юрган экан, бир жойда катта тош ётган эмиш, унинг ёнида бир қўйнинг карт думбаси ҳам бор эмиш. Унга қараб тулки: «Бунда бир сир бўлса керак. Олдин уни ўзим емайин-у, бўрини рўпара қилайин» дебди. Кейин бўрининг олдига бориб:

— Уртоқ қорнинг қалай?— деб сўраган экан, бўри:

— Қорним оч,— дебди. Тулки:

— Бўлмасам мен бир қўй сўйиб, гўштини едим-у, ёғи қолди. Бориб сен шунни есангчи деганда, бўри:

— Бу гапинг жуда маъқул, чунки кечаги калтақдан ичак-бағрим узилиб, ҳалигача ҳеч нарса еганим йўқ эди,— дебди.

Булар йккиси бир томонга қараб жўнашибди. Бир жойга борганда, тулки узоқдан туриб ёғни кўрсатибди. Бўри:

— Юр, бирга борамиз,— дебди, Тулки:

— Қўй, мени овора қилиб юрасанми, ўзинг бориб еб кела қол,— деб бормабди. Бўри бориб қараса, қўйнинг карт думбаси ётган эмиш. Шошилиб бориб тишлаб тортган экан, «парт» этиб тумшугидан қопқонга илинибди. Шунда тулки югура келиб, ҳадеб ёғни еяверибди. Узоқдан бунни кўриб турган овчи то югуриб келгунча тулки қочиб кетибди. Овчи келиб қараса, қопқонга илинган бўри экан.

— Ие, мен тулки десам, сен экансан-да,— деб бўрини обдон калтақлаб, кейин бўшатиб юборибди.

Бўри бундан қутулиб қорни оч кетаётган экан йўлда бир қўзини учратибди, унга қараб:

— Ҳой, кўзи, сени ейман!— дебди. Қўзи қўрқа-писа:

— Э тақсир, олдин сиз Карим бобомнинг тузидан олиб келинг, чунки гўштим жуда бемаза,— дебди. Шунда бўри: «Хўп бўлади» деб туз ахтариб кетибди, унгача қўзи қочиб қолибди. Бўри келиб қараса қўзи йўқ эмиш. Хайрон бўлиб бораётса, бир жойда бир хўроз турган экан. Бўри бориб:

— Ҳой хўроз, сени ейман!— дебди. Хўроз унга:

— Бўлмаса, олдин бир зира-пиёз қилайлик, мени ундан кейин енг. Бунинг учун сиз аввал пичоқ топиб келинг, мен зира билан пиёз келтирайин,— дебди.

Бўри пичоқ қидириб кетибди, хўроз пайтдан фойдаланиб, бир томонга қочиб қутулибди. Бўри пичоқни олиб келсаки, хўроз йўқ эмиш. Нонлож яна кетаверибди. Юриб-юриб бир жойга борса, бир хачир турган эмиш. Унга қараб.

— Ҳой хачир, сени ейман!— дебди. Хачир:

— Агар мени емоқчи бўлсангиз, аввал юз марта мина-сиз, кейин есангиз майли, отам шундай деб васият қилган эди,— дебди.

Бўри хачирнинг шартини ўрнига қўйиш учун тўрт марта минибди, бешинчи минишида хачир бўрини қўш оёқлаб тепибди.

Бўри чалқанчасига йиқилибди. Хачир қочганича кета-
верибди. Бўри ўрнидан туриб, бир жойга борибди, қараса,
от ўтлаб юрган эмиш. Бўри отга қараб:

— Ҳой от, сени ейман!— дебди. От бўрига:

— Бўлмаса, менинг кейинги ўнг оёғим туёғига отам
ёзиб кетган икки энлик хатни ўқиб, кейин егин,— дебди.

Бўри отнинг орқасига ўтибди, от туёғини кўтариб ту-
рибди. Бир вақт бўри яқинига келганида, от уни бир теп-
ган экан, бўрининг тишлари мажақ-мажақ бўлиб, ўзи
анча нарига бориб тушибди. От қочиб кетибди.

Шу онда тулки етиб келибди. Қараса бўрининг оғзи-
бурни қип-қизил қонга беланган эмиш. Шунда тулки ун-
дан:

— Ҳа, дўстим, сенга нима бўлди яна?— деб сўрабди.

— Ҳа нимасини сўрайсан, ишлар шундай-шундай бўл-
ди,— деб бўри ҳамма воқеани айтиб берибди. Шунда тул-
ки дебди:

«Кўрдингки — қўзи, еб қўйгин, термулиб қолсин икки
кўзи. Сенга ким қўйибди Карим бобонинг тузи? Кўрдинг-
ки — хўроз, уриб бўйнини ёз, сенга ким қўйибди, зира
билаң пиёз? Кўрдингки — хачир, уриб бўйнини ғажи, сен-
га ким қўйибди, мин хачир. Кўрдингки — от, еб устида ёт,
сенга ким қўйибди мирза буваликни?»

Бўри тулкидан таъзир еб, индамай туриб кетаверибди,
нарёққа борган экан, иккита овчи буни кўриб қолиб, қува
кетибди. Бўри қочиб бораётганда йўлда бир одам қўш
хайдаб юрган экан. Бўри бориб қўшчига ялинибди:

— Жон амаки, мени шу овчилардан сақлаб қолинг.

Қўшчи: «Хўп бўлади», деб бўрини катта қанорга сөлиб
қўйибди. Бир вақт овчилар етиб келиб қўшчидан: «Бўри
ўтдимми?» деб сўрабдилар. «Ҳа, ўтиб кетди» дебди қўшчи.
Овчилар кетгандан кейин бўри қанордан чиқиб қўшчига:

— Ҳой қўшчи, сени ейман!— дебди. Қўшчи:

— Э бу қандай гап ахир, мен сени ўлимдан қутқариб
олсам-у, мени ейсанми?— деса, бўри:

— Яхшиликка ёмонлик,— дер эмиш.

Шунда қўшчи ялинибди, бўри сира ҳам унамабди. Бу-
лар шундай можаро қилиб турган экан, тулки етиб келиб,
қўшчидан:

— Ҳа, нима гап?— деб сўрабди.

Қўшчи бўлган воқеани тулкига бирма-бир айтиб бе-
рибди.

Тулки бўрига қараб:

— Мен сенинг шу қанорға сиғишинга ишонмайман: ўзинг сиғсанг ҳам думинг сиғмайди,— дебди. Бўри унга.— Йўқ сиғдим, дебди. Тулки:

— Бўлмаса, қани кириб кўрчи,— деган экан, бўри:

— Мана бўлмаса,— деб қанорға кирибди. Тулки қўшчига имлаб қанор оғзини боғлашни буюрибди. Қўшчи қанор оғзини маҳкам боғлабди. Шундан сўнг қўшчи билан тулки иккиси биттадан иккита сўйил олиб, бўрини ура ура ўлдиришибди.

С. Маршак

Почта

УҚИБ БЕРИШ УЧУН

1

3

Кўк фуражка кийган
босиб,
Ёнига семиз сумка осиб,
«5» рақамли тўқа таққан,
Дарвозамни тақиллатган,
Айтинг ким?
Айтинг ким?
У — почтальон амаким.
Ленинградни кезади у,
Сумкасида
Мактублар кўп.
Хат юборган
Тамбов, Боку,
Тошкент, Таганрог,
Харьков.
Еттида иш бошлаб соат —
Унга етгач, камаяр хат.
Ун икки бўлганда-чи,
Бўшаб қолар сумка ичи.

2

Ростовдан бор заказной хат,
Уртоқ Житков учун фақат.
— Житков!.. Узр, йўқ у
киши,
Жуда зарур эди иши,
Кеча учиб нақ еттида,
Лондон сари у кетди-да!

Житков чет эл томонга,
Қушдек борар осмонда,
Пастда унинг кетидан
Майсазор ер бетидан,
Хат боради шу кезде.
Махсус почта поездда.
Тебранади у вагон,
Тўхтамасдан йўлда ҳам,
Тунда икки почтальон
Ухламасдан узоқ дам.
Пакетлардан полк ясаб,
Териб кўяр сафма-саф.
Откритка—
Дубровкага.
Бир посилка—
Покровкага.
Ростов-Донга—
Газета бор.
Бологойга—
Мактуб тайёр.
Заказ хат манзил ошиб,
Ет элга борар шошиб.

4

Юра олмас хатнинг ўзи,
Яшиққа ташласанг гар—
Кўкда учиб,
Сувда сузиб,

Ерда чопкиллаб кетар,
Минг чақирим писандмас,
Йўловчидек қилмас ғам:
Хат хабарга чиқса бас,
Олинмайди билет ҳам.
Икки танга сарф айлаб,
Епиштирсанг маркани—
Кучи етар атайлаб,
Ҳар қитъага боргани,
Йўлда емас, ичмас ҳеч,
Билган гапи ҳам битта:
— Срочное.

Англия,
Лондон,
Вест,
Бобкин-стритда.

5

Автобуслар юк ташиб,
Ғиз-ғиз чопар қувлашиб,
Тўмларида ҳамиша,
Тебранади афиша.

Зинадан дер кондуктор:
— Бобкин-стрит, келди,
тур!

Бобкин-стрит, Бобкин-стрит
Бўйлаб шошар Мистер
Смит,

Ориқ, қотма, жуда бўйдор,
Бошда кўк кепкаси бор,
Ун тўртинчи уйга боқар,
Эшигини тиқ-тиқ қоқар.
Дер қовоқдан ёғиб қор:
— Мистер Житковга хат
бор!

Швейцар-кўзойнагидан
Қарар исм, фамилияга,
Жавоб қилар: Борис Жит-
ков
Кетди Бразилияга!

6

Пароход тушар йўлга,
Икки минутдан кейин,

Қаюталар лиқ тўла.
Қадам қўйиш ҳам қийин.
Лекин бир қаютага,
Ҳеч қандай юк қўйилмас —
Бу хонада почта ва
Почтальонлар кетса бас.

7

Бразилия почтальони
Базилио терлаб-ёниб,
Хурмолар салқинида,
Юрар-кун ёлқинида.
Қўлда тутган ажиб хат,
Сал ғижим бўлган фақат,
Маркасида бўёқдор,
Чет эл тамғалари бор.
Адресига майдалаб,
Ёзилган шундай бир гап:
«Хат эгаси бу пайтда
Ленинградга қайтди».

8

Кўк фуражка кийган
босиб,

Ёнга семиз сумка осиб,
«5» рақамли тўқа таққан,
Дарвозамни тақиллатган,
Айтинг ким?
Айтинг ким?

У— почтальон амаким.
Заказной хатни яна—
Олиб келибди мана.
— Житковгами?

Борис, ҳой,
Хатни ол-у, имзо қўй!

9

Қўшним қувнаб
ирғишлар:
— Ана ажойиб ишлар.
Қаранг, хат мени қувлаб
Кезибди-жаҳон бўйлаб,

Қанча денгиздан ўзиб,
Амазонкадан сузиб,
Корабль, поездда заб,
Юрибди мени излаб...
Сувдан ўтиб, ошиб тоғдан,
Менга етди хат бу чоқда.

Чангга ботган, ҳориб қол-
ган,
Семиз сумка осиб олган,
Оқ кўнгилли ҳар почта-
льон—
Қадрдонларга шараф ва
шон!

А. Кононов

Ленин ва бола

1921 йил, август. Владимир Ильич Горкида дам олаётган вақтда унинг ёнига Ям қишлоғидан кичкина бир бола келди. Бола Катта уй олдида бир киши турганини кўриб, унинг ёнига яқинлашди:

— Амаки, ростдан ҳам Ленин шу уйда яшайдими? Мен Ленинни бир кўрай, уни жудаям кўргим келяпти!

— Мен,— деди хушмуомалалик билан ҳалиги киши,— Лениннинг ўзгинасиман.

Бола ишонмасдан кулди:

— Қанақасига Ленинсиз? Лениннинг хром этиги бўлса керак, сиз бўлсангиз шиппак кийгансиз. Ўзингиз ўйлаб кўринг, Ленин шундай кийинадими? Йўқ, сиз Ленин эмассиз!

У киши кулади. Бола бўлса ўз гапини давом эттиради:

— Ўзингиз Лениннинг ёнига келганга ўхшайсиз. Биламан, биламан, уни кутиб турибсиз. Унинг сиз билан сўзлашишга вақти йўқ. Иши жуда кўп!

Шу пайт Катта уйдан бир хотин чиқиб:

— Владимир Ильич, совуқ тушиб қолди, уйга кирсангиз бўларди!— деди.

Владимир Ильич боланинг елкасига қоқиб сўради:

— Хўш, дўстим, кетадиган вақтинг бўлмадими?

Владимир Ильич уйга кирди, бола эса майса устига ўтириб олди. «Балки у ростакамига Лениндир?» деб ўйлади у ўтирган ерида.

Орадан бир оз вақт ўтгач, ўша хотин яна эшикка чиқди.

— Ҳалиям шу ерда ўтирибсанми болакай?— деб сўради у.

Ўтирибман!

— Кеч бўлиб қолди, уйингга бор.

— Йўқ, бормайман. Ленинни кўрмоқчиман!
— Уни ҳозир кўрдинг-у, сен билан сўзлашди-ку!
— Унинг Ленин эканини билмадим-да, яхши кўролмай қолдим.

— Бор, уйингга бор, кеч бўлди. Ойинг хавотир олаёт-гандир. Бошқа вақтда келарсан.

Бола ўрнидан турди ва қишлоғига кетди. Бориб ҳозир-гина Ленинни кўрганлигини, у кўк сатин кўйлак ва оёғига оддий шиппак кийиб олганлигини ўртоқларига ҳикоя қилиб берди.

Иккинчи куни худди ўша вақтда Горкидаги Катта уйнинг дарвозаси ёнида Ям қишлоғидан уч бола туришарди. Улар орасида кеча Ленин билан танишган яланг оёқ бола ҳам бор эди. Улар энди учовлон бўлиб Ленинни мумкин қадар яхшироқ кўриб олишга келишибди. Бироқ кеча болани уйга кетишга кўндирган хотин:

— Лениннинг отпускази тугади, у Кремлга, ишга кетди,— деди. Яна Горкига қайтиб келганида— келинлар.

Болалар ачинишди. Улар йўлга чиқиб, Владимир Ильич кетган томонга анчагача тикилиб туришди.

В. Бианки

Биринчи ов

Кучукча ҳовлидаги товуқларни қувавериб зерикди.

«Бор-е, ундан кўра, ёввойи ҳайвон ва қушларни овласам бўлмайдим»,— деб ўйлади.

Кучукча дарвоза тагидан лип этиб ташқарига чиди-да, ўтлоқдан чопиб кетди.

Кучукчани ёввойи ҳайвонлар, қушлар ва ҳашаротлар кўриб, ҳар қайсиси ўзича бир нарсани ўйлай бошлади.

«Мен уни алдайман!» деди Кўлбақа. «Мен уни ҳайрон қолдираман!» деди Попишак. «Мен уни кўрқитаман!» деди Вертишейка. «Мен унга чап бериб қочаман!» деди Қалтакесак. «Биз ундан бекиниб оламиз!» дейишди қуртлар, капалак ва чигирткалар. «Мен уни ҳайдаб юбораман!» деди заҳар сочувчи қўнғиз.

«Ҳар биримиз ўз билгимизча, ўзимизни ўзимиз мудофаа қила оламиз» дейишди улар.

Кучукча эса кичик кўлнинг олдига югуриб келди-да, қамишлар орасида тиззасигача сувга ботиб, бир оёғида турган Кўлбақани кўриб қолди.

«Ҳозир мен уни бошлаб тутиб оламан!»— деб ўйлади

Кучукча ва Қўлбақанинг устидан таппа босиш учун ҳозирланди.

Қўлбақа эса унга кўзининг қирини ташлаб қўйди-да, қамишларнинг орқасига кириб кетди.

Қўл бўйлаб шамол эсар, қамишлар қимирлар ва
дам орқага— дам олдинга
дам орқага — дам олдинга —

тебранарди.

Кучукчанинг кўзи олдида сариқ ва жигар ранг йўл-йўл чизиқлар

дам орқага— дам олдинга
дам орқага — дам олдинга —

тебранарди.

Қўлбақа бўлса, қамишлар орқасида ингичка бўлиб қаққайиб турибди, унинг бадани бошдан-оёқ сариқ ва жигар ранг чизиқлар билан безалган.

У турган жойида:

дам орқага— дам олдинга
дам орқага — дам олдинга —

тебранарди.

Кучук кўзини катта очиб, анқайиб қараб турди-ю, қамишларнинг орасида Қўлбақани кўрмади.

«Оббо,— деб ўйлади у,— Қўлбақа мени алдаб кетди-ку. Энди қамишларнинг орасига бекордан-бекорга сакраб ҳам нима қилдим! Бориб, бошқа қушни тута қолай».

Югуриб тепаликка чиққан эди, ерда Попишакни кўриб қолди. У тожини гоҳ ёзиб, гоҳ йиғиб, ўйнаб ўтирар эди.

«Ҳозир мен шу тепаликдан унинг устига сакрайман!»— деб ўйлади Кучукча.

Попишак эса қанот ва думини ёзиб, тумшугини баландга кўтариб, ерга ётиб олди.

Кучукча қараса, ерда қуш эмас, ола-була латта ётипти, унда қийшиқ игна ҳам кўринди.

Кучукча ҳайрон бўлди: ажабо. Попишак қаерга кетиб қолди? «Наҳотки, мен шу ола-була латтани Попишак деб ўйлаган бўлсам? Тезроқ бошқа ёққа бориб, биронта кичкина қуш тута қолай».

У дарахт ёнига югуриб бориб қараса, шохда битта қушча— Вертишейка ўтирибди.

Унга ташланган эди, қушча лип этиб дарахт тешигига кириб кетди.

«Жуда соз бўлди!— деб ўйлади Кучукча.— Қўлга тушди-ку!». Кейинги оёқларида тикка туриб тешикка қараса,

тешиқда қоп-қора илон бошини чайқаб, құрқинчли равишда пишиллайпти.

Кучукча чўчиб кетди, жунлари тиккайди ва орқа-олдига қарамай ура қочди.

Вертишейка бўлса, турган жойида унинг орқасидан пишиллаганича ҳадеб бошини қимирлатиб қолди. Баданидаги қора патлари қимирлаганида, у худди илонга ўхшаб тўлғанади.

«Уҳ! Юрагимни ёраёзди! Зўрға қутулдим! Энди қушларни овламайман. Яхшиси, Қалтакесакни тута қолай».

Қалтакесак тош устида кўзларини юмиб, қуёшда исиниб ётган эди.

Кучукча секин-аста унинг олдига борди-да, бир ирғиб думидан ушлаб олди.

Қалтакесак эса у ёқ-бу ёққа буралди-да, думини Кучукчанинг оғзида қолдириб, ўзи тош тагига кириб кетди.

Дум Кучукчанинг оғзида ҳадеб биланглар эди.

Кучукча аксириб, думни туфлаб ташлади-да, Қалтакесак орқасидан чопди. Эҳ-ҳа, етиб бўпти! Қалтакесак аллақачон тош остига кириб, янги дум ўстира бошлаган эди.

«Қалтакесак ҳам мендан қочиб қутулгандан кейин нима-ям қилдим,— деб ўйлади Кучукча.— Ҳеч бўлмаса, энди ҳашаротларни тутиб ола қолай».

Кучукча теварак-атрофга қаради: ерда қўнғизлар югуриб юришибди, ўтлар устида чигирткалар сакраб-сакраб ўйнашяпти, шохларда қуртлар ўрмалашиб кетишяпти, тепада капалаклар учиб юришибди.

Кучукча уларни тутиб олиш учун ташланган эди— бирданига ҳаммаси худди тушида кўрганидек йўқ бўлди-қўйди; улардан бошқа ҳамма нарса жой-жойида турибди.

Кўк чигирткалар кўм-кўк майсалар орасига яширинишиди.

Қуртлар шохларда бўйларини чўзишганча жой-жойида қотиб қолишди: шох қайси, қурт қайси, ажратиб бўлмайди.

Капалаклар дарахтларга қўниб, қанотларини йиғиб олишди; пўстлоқ қайси, барг қайси, капалак қайси билиб бўлмайди. Фақат кичкина заҳарли Қўнғиз бекинмасдан, ўз йўлида бемалол кетяпти.

Кучукча қувиб, унга етиб олди; эндигина ушламоқчи бўлган эди. Қўнғиз бир кучаниб юборди-ку— унинг аччиқ, қўланса ҳиди тўппа-тўғри Кучукчанинг бурнига келиб урилди.

Кучукча ангиллаб, думини қисганича ўтлоқ бўйлаб қочиб кетди ва дарвоза тагидан ҳовлига кирди.

Инига кириб олди-да, бошини чиқаришга ҳам юраги бетламади.

Жониворлар, қушлар ва ҳашаротлар эса ҳаммаси яна аввалгидай ўз тирикчилиги билан машғул бўлди.

Ҳ. Жалолов

Юлдузли кўчат

Илгари бўлар-бўлмасга хархаша қилаверадиган тўпалончи Фаррух кўксига юлдузча тақадиган бўлдию, ўзгарди-қолди: ўзи кийинади, ўзи кийимига дазмол босади. Бир қарасангиз, ҳовли супуради, бир қарасангиз пешбанд боғлаб, чойнак-пиёла ювади. Ойиси илтимос қилса, «йўқ» демай укасини овутиб, ўйнатади.

Бир куни унинг қилган иши дадасини ҳам ҳайрон қолдирди:

Ҳовлининг чеккасида беш қиррали юлдуз нусха гулхона пайдо бўлиб қолибди. Ер яхшилаб чопилган, юлдуз қирралари бирам текис-бирам текиски, кўрган одам маза қилади.

— Ким чопди?— деб сўради дадаси катта ўғли Дилшоддан.

— Фаррух, Фаррух чопди,— деди у.— Мен унга қарашдим.

— Қани ўзи?

— Билмадим. Ҳозиргина шу ерда кетмон кўтариб юрганди. Боғ этагида бўлса керак.

Ҳақиқатан ҳам майкачан, турсикчан, қўлида кетмонча кўтарган Фаррух чуқур ковлаётган экан.

— Э-ҳа, нима ҳаракат, ўғлим?

— Кўчат, кўчат эқяпман,— деди у кетмончасини ерга қўйиб, пешанасидаги маржон терларини қўли орқаси билан артаркан.— Олма. «Розмарин».

— Розмаринми?— деди дадаси кулиб,— қани, кетмонни менга берчи.

— Йўқ, ўзим.

Фаррух унамади. Кўчатни ўзи ўтқазди. Кейин уйга кириб, бир учига ип ўтказилган фанер юлдуз олиб чиқди ва уни кўчат шохига илди.

Кўчатнинг нозик шохлари шабададан қувонаётгандай аста-аста тебранар эди.

Карим чумолининг тилини биларкан

Бир куни болаларни боғча опалари далага олиб чиқди. Баҳор эмасми, ҳамма ёқ кўм-кўк либосга бурканган, кишининг баҳри-дили очилади. Атрофдаги чучмўма, гунафшаларни айтмайсизми, дарров болаларни ўзига ром қилиб олди. Чуғурлашганларича гул теришга тушиб кетишди. Қаримнинг эса қувончи беҳад. Чунки у табиатни жуда севади. Ким билсин, балки отасининг табиёт ўқитувчиси бўлгани учундир. Балки у ҳам акаси сингари табиат сирларини ўрганувчи геолог бўлмоқчидир.

Ана, у бир тўп лолалар қаршисида туриб қолди. Бирдан чехрасидаги қувонч ўрнини ҳайрат эгаллади. Лола тагида ғуж-ғуж чумоли: тиним билмай югуришади. «Ажойиб-да, бу чумолилар. Доим шошганлари-шошган. Оғзиларида нималар бўлмайди: буғдой, чўп, нонушоқ...»

Қарим чумолиларга узоқ тикилиб қолди. Кейин ўрнидан лип этиб турди-ю, нарироқда лолалардан гулдаста қилаётган Нодирани чақирди.

— Нима дейсан?— деди Нодира истар-истамас.

— Биласанми, ҳозир ёмғир ёғади,— деди Қарим.

Нодира осмонга қаради. Офтоб кўзини қамаштирди.

— Сени қара-ю, ваҳима қиласан-а! Офтобни қара, ҳаво иссиқ.

Қарим:

— Мана кўрасан, ёмғир ёғади. Чумолилар ўз ишларини беркитишяпти,— деди.

Қарим тўғри айтган эди. Сал ўтмай осмонни қуюқ булут қоплади. Кейин роса жала қўйди. Болалар ўзларини панага олишар экан, Нодира секин Қаримга қараб: «Қизиқ, Қарим чумолилар тилини билар экан-да», деб қўйди.

Катта гулдаста

Розия холани маҳалламиздаги қари-ю ёш меҳнатсевар, покиза аёл», дейди. Бежиз айтишмаган буни. Ҳовлиси чиннидек, бунинг устига уни гулхонга айлантириб юборган. Ҳатто уйи орқасидаги бир парча майдон ҳам бўш қолмаган. Чамандек гулзор. Ана шуларнинг ҳаммаси Розия холанинг иши. Бўш қолдими, тамом, бир хил одамлар сингари эшик санамайди, гап сотмайди, гулларни суғоради, тагини чопади.

— Розия хола нега унақалар-а,— чир-чир ўйнаётган Дилором дугонаси Моҳирага,— шунча гулни нима қиладилар.

— Нима, ёмонми? Уйлари олдидан ўтсанг ҳиди келиб туради. Иннайкейин, одам маза қилади,— деди Моҳира,— ўқишга борадиганларга гулдаста ҳам қилиб берадилар.

— Нега гулдаста қилиб берадилар?

— Бизани кўрганларида болаликлари эсларига тушармиш. Уқимаганлар-да, ота-оналари бўлмаган экан. Ҳозир ўқиганларни яхши кўрадилар, муаллимларни ҳам.

— Вой, мен ҳам бу йил мактабга бораман-у. Гулдаста берармиканлар?

— Сўраб кўр.

Икки дугона гулларга сув қуяётган Розия холанинг ёнига боришди.

— Оббо, қизим-ей,— деди Розия хола Дилоромнинг гапини эшитгач,— сен ҳам катта бўлиб қолибсан-ку. Мактабга борсанг, майли, энг катта гулдаста сенга.

Дилором жуда қувониб кетди. У энди ўқишга катта гулдаста кўтариб боради.

Кейин ўзича пичирлаб қўйди:

— Катта бўлсам, мен ҳам Розия холамдек гулларни парвариш қиламан. Кейин ҳаммага улашаман.

Ш. Саъдулла

Дастёр қиз

Ота эрталаб турар,
Жажжи Дилдорни кўрар,
Қалоларини ёлғиз
Тозалабди дастёр қиз.
Ота қўл-бетин ювар,
Унга Дилдор сув қуяр.
Сўнг бир дақиқа кутиб,
Она ёзар дастурхон,
Ўлтиришар учовлон.
Тарелкада қант-мағиз—

Ширинликлар қўяр қиз.
Боқчасида ҳам илғор,
Ишсевар, чаққон Дилдор.
Оқ фартукда юриб тез—
Овқат ташир дастёр қиз.
Дилдор уйда бўлса-чи,
Супуриғлиқ ҳовлимиз.
Қани, сизлар айтинг-чи:
Борми бундан яхши қиз!

Н. Фозилов

Қуёнча

Далада иш қизғин. Тракторлар ер ҳайдамоқда. Миртожи ака тракторчиларга ёрдамчилик қилмоқда. Унинг ўғиллари Бектош ва Ҳошим мактабда ўқийди.

Бир куни онаси ўғилларини бир иш билан Миртожи аканинг олдига юборди.

Болалар йўлга тушдилар... Кенг, бепоён дала... Ҳамма ёқда кўклам нафаси... Болалар атрофни томоша қилишар, зағча галаларига кесак отишар эди. Бектош отган бир кесак шудгор чеккасидаги қалин олабутага бориб тушди. Олбута ичидан бир кичкина қуёнча ҳуркиб, сакраб чиқди. Болалар ҳайқиришиб, қуёнчага отилишди. Бечора қуён шошганидан ҳайдалган ерга қараб қочди. Бектош етиб олди. Ҳошим етиб келиб:

— Вуй кичкиналигини,— деди ҳаваси келиб.

Бектош тутиб олган қуёнчасини отасига кўрсатди. Отаси қуёнчани аста қўлига олди. Қуёнча жуда ёш, юнги момикдаю, ўзи ориқ эди. Бечора кўрққанидан дир-дир титрар, юраги дук-дук урар эди. Отаси қуёнчани аста-аста силади:

— Вой бечора-ей, яқинда туғилган экан. Уясини трактор бузибди-да,— деди у. Кейин болаларига қаради.— Онаси излаб юргандир...

Болалар қуёнчани авайлаб ўз жойига элтиб қўйдилар.

А. Исомиддинов

Пул ейдиган мушук

Кун бўйи нур сочиб чарчаган қуёш ётоғига бош қўйди. Қушлар чуғурлашиб кеч бўлганидан хабар берди. Майин шабада эсиб, ариқ сувига юзини юваётган мажнунтол баргларини тортқилай бошлади.

Бугун дам олиш куни, бўшмиз. Ариқ бўйидаги чиройли сўрида Алихон билан шашка ўйнаб ўтирибмиз. Юриш навбати менга келган. Лунжимни коптокдек шишириб, ўйланиб турибман. Худди шу пайт Шухрат ҳовлиқиб келиб қолди:

— Болалар, ЧП!— деди у ваҳима билан,— Эшитдингларми, Собиржоннинг мушуги пул ермиш, пул!

Турган гап, Шухратнинг гапига ишонмадик.

— Собиржоннинг мушуги фокусчи эканда,— деди Алихон шашкадан кўзини олмай. Кейин мени қистади:— Алишер, юрмайсанми?

— Ишонмасанглар, бориб кўрамиз,— деди Шухрат ранжиб.— Юринглар бўлмаса.

Алижон норози бўлиб, унга қаради.

— Алдаган нима?

— Ҳар нима!

— Бўпти, борганимиз бўлсин!

Шашқани топшириб, Собиржоннинг уйига йўл олдик. Учаламиз Собирларнинг эшигини темирчига ўхшаб тақиллатдик. Ичкаридан аёл кишининг:

— Абдусобир, эшикни сен занжирладингми?— деган овози эшитилди.

— Ҳар хил одам бор буви, эҳтиёт бўлиш керак,— деди Собиржон.

— Кўрқма болам, мушугингга ит ҳам тегмайди,— деди Собиржоннинг бувиси яна.— Югур, эшикни оч, кутиб қолишди.

— Ўзингиз оча қолинг, мушугимга қараяпман,— деди Собиржон.

Собиржоннинг бувиси «илоё мушугингни ер ютсин» деди-да, инқиллаб келиб эшикни очди. Бизларга кўзи тушиб, илжайди:

— Вой бўйларингдан онанг гиргиттон бўлсин. Келинлар, келинлар мен бўлсам, эшикни қайси ноғорачи чаляпти деб ўйлапман. Қани, кира қолинглар

Буви бизларни ичкарига бошлаб, гапини давом эттирди.— Авваллари тез-тез келиб турардинлар. Кейинги кунда сёғинларни тортиб қўйдинлар. Ҳаммасидан хабардорман. Тоғаси мушук совға қилгандан бери Абдусобир тушмагур айниб қолди. Эрта-ю кеч мушук билан овора. Қўй болам, бу ишинг яхшиликка олиб бормайдй десам, гапимга асло қулоқ солмайди. Энди домласига бориб айтмасам бўлмайдиганга ўхшайди. Ана, ўзи ҳам чиқиб қолди.

Собиржон бир нарсадан хавотирлангандай аланглаб ёнимизга келди. Нега келдинлар, дегандай кўзимизга тикилди. Пул ейдиган мушугингни кўрсат, дедик.

— Уни ким айтди сенларга?— деди Собиржон қовоғини солиб.

— Радиодан эшитдик,— деб ҳазиллашдик.

Собиржон аввал мушугини кўрсатгиси келмади. Роса ялинганимиздан кейин «ҳар биринг беш тийиндан берсанглар кўрсатаман» деб шарт қўйди.

Хўп, дедик.

— Мушугинг танганиям ейдими?— сўради Алижон сабрсизланиб.

— Ҳар қанақа пул берсанг ҳам ейверади,— деб керилди Собиржон.— Мушугимнинг оғзи калласида. Бунақасини зоопаркда ҳам тополмайсан, ҳа.

Қизиқишимизнинг зўридан типирчилаб қолдик. Собиржон мушугини олиб чиқди. Унинг қўлидаги ўйинчоқ мушукни кўриб ҳаммамиз, и... и...— деб, бир-биримизга қараб олдик.

— Ия, пул ейдиган мушугинг шуми?— деди Шухрат буйнини олдинга чўзиб.

— Вой, алдоқчи-ей!

Собиржон қўлда қилинган ўйинчоқ мушукни силкитди. Унинг ичидаги чақалар шиқирлади. Собиржон бошини сарак-сарак қилди:

— Эшитяпсизларми, ичи тўла пул! Йиғиб-йиғиб велосипед оламан!

— Велосипединг бор-ку!

— Вой калла-ей, иккита бўлса ёмонми?— деди Собиржон мушугини силаб.— Буни тоғам совға қилдилар. «Одам бўламан десанг, пул тўпла», дедилар. Энди ҳар куни бунга пул ташлайверамаман.

Бизларнинг ҳафсаламиз пир бўлди. Собиржон кўзимизга худди Марсдан тушган ғалати одамга ўхшаб кетди. Алихон юзини буриштириб, тирсаги билан биқинимга туртди: «Кетдик». Собиржон билан хайрлашмай кетимизга қайтдик.

Орадан уч-тўрт кун ўтди. Бир куни бош пионер вожа-тийимиз, уйинглардан пул олиб келинглари, кинога борамиз,— дедилар. Шу куни Собиржондан бўлак ҳаммамиз кино кўрдик. Кейин билсак, Собиржон ойисидан кинога деб олган пулни кўзи қиймай, мушугига «едирибди».

Собиржон кундан-кунга ўзгариб борарди. Дарс вақтида хаёл суриб ўтирар, ҳар замонда негадир илжайиб қўярди. Бармоқларини очиб-юмиб, «беш тийин, ўн тийин» деб шивирларди. Кундалигига уй вазифасини ёзиш ўрнига кичкина сўтчанни олиб, алланарсаларни ҳисоблаб ўтирарди. Авваллари у биз билан тез-тез морожний еб турарди. Энди бўлса, «Морожний есам бошим оғрийди» деган баҳона чиқарди. Шундай вақтларда болалар, «майли, ихтиёринг», деб индашмасди. У бўлса, қўлимиздаги морожнийга қараб ютиниб қўярди. Агар унга морожний узатсак, боши оғришини унутиб, паққос тушираверади. Собиржон мактаб буфетидан ҳеч нима олмай қўйди. Ширин чой ўрнига водопровод сувини ичарди. «Перажка есам қорним оғрийди», деб уйдан олиб келган нонни куртиллашиб юрарди, «Пиёда юрса оёқ мускули ўсади» деб трамвайга ҳам тушмай қўйди. Борди-ю, дарсга шошилаётган бўлса, трамвайнинг кетига кўршапалакдек ёпишиб оладиган одат чиқарди. Собиржоннинг юзи оқариб, кўзи чуқур тушиб кетди. Бир-икки марта «Бошим оғрияпти» деб дарсни ташлаб кетиб қолди. Биз унинг аҳволидан ташвишлана бошладик.

Бир кун ўқитувчимиз синфга кириши билан Собир-

жонга қаради. Собиржон пешанасини партага қўйиб ўтирарди. Уқитувчимиз қўлини унинг елкасига қўйиб, сўради:

— Собиржон, қаеринг оғрияпти?

Собиржон бошини кўтармай, «ҳамма ёғим исиб кетаяпти» деб жавоб берди. Уқитувчимиз унинг пешанасини ушлаб кўриб, «иссиғинг йўқ-ку» дегандай елкасини қисди.

Худди шу пайт охирги партада ўтирган Мўмин деган бола тўсатдан: «ва...а!..!»— деб йиғлаб юборди. Ҳаммамиз ўгирилиб унга қарадик:

— Нима гап?

— Пулим... Икки сўм қирқ тийин.. Ва...а!..

— Пулни қаёқдан олган эдинг?— сўради ўқитувчи.

— Дадам, папка оласан, деб берувдилар...

Шу вақтгача бошини партага қўйиб ўтирган Собиржон қўл кўтарди:

— Муаллим, кўнглим айниб кетаяпти, уйга кетаман.

Уқитувчи: «Тўхтаб тур»— деди-да, Мўминга қаради:

— Пулинг борлигини ким биларди?

Мўмин ҳиқиллаб, қўлидаги дўпписи билан Собиржонни кўрсатди, кейин,— Собиржон унақа иш қилмайди,— деди.

— Балки, бирор китобингнинг орасидадир,— деди ўқитувчи уни юпатиб.— Майли, ҳали танаффусда гаплашамиз. Гап тамом. Қани, уйга қандай вазифа берилган эди?

* * *

Катта танаффусдан кейин Мўмин синфга илжайиб кирди. Собиржоннинг ранги ўчиб кетган эди. Воқеага тушундик. Бироқ, ҳеч нарса бўлмагандек, уларга парво қилмадик. Собиржон жойига хомуш ўтирди-да, бошини партага қўйди..

Эртаси куни Собиржон дарсга ўз вақтида етиб келди. Қийимлари озода, қўлида янги портфель. У анча хурсанд кўринар эди. Собиржон жуда ўзгариб қолибди, ё именинаси бўлдимикин, деб ўйладик. Алихон иккаламиз пайт пойлаб туриб уни четга чақирдик.

— Оғайни, илжайиб юрибсан, ё мушугингнинг қорни пулга тўлдими?— дедик.

Собиржон бирданига ўзгариб кетди. Қўзимга тикилиб туриб, жаҳл билан: «Мушугим ўлди!»,— деди-да, шартта кетига бурилиб кетди. Биз унинг қўполлигидан хафа бўлмадик. Чунки кейин эшитсак, Собиржон очқўз мушугини чил-чил қилиб синдириб ташлабди.

Арқонча

Кўчаларда баҳор, баҳор,
Гўзал баҳор кунлари!
Трамвайлар гизиллашар
Сайроқ қушлар сингари.

Баҳор вақти: ҳамма шод,
шўх,

Обод Москва — шаҳримиз.
Дарахтларнинг барги
кўм-кўк,

Очилади баҳримиз.

Грузовиклар гуриллашар,
Шоҳда зағчалар бари.
Кўчаларда баҳор, баҳор
Гўзал баҳор кунлари!

Йўловчилар ўта олмас:
Арқонча тез тўхтатар.
Қизлар санар жўр бўлишиб
Ўн марта ўнга қадар.

Булар мастер, чемпионлар
Бизнинг ҳовлида яшар
Чўнтакларда арқонча бор,
Эртаю кеч сакрашар.

Ҳовлида, бульвар тор
кўчада,

Трогуарда, боғда ҳам,
Йўловчилар кўз ўнгида
Сакрашади олмай дам.
Ҳам тек туриб,
Ҳам югуриб,
Жуфт оёқлаб,
Жойда туриб.

Лида ҳам келиб шу чоқ,
Арқонча тутди қувноқ...

Ҳар томонда қизлар
чаққон —

Сакраб ўйнашар анча:
Лидачанинг қўлчасидан
Тушиб кетди арқонча.

— Лида, Лида, сен
кичиксан,

Нега арқонча тутдинг?
Бурчаккача ҳали сакраб
Боришни ҳам унутдинг!

Тонг маҳали коридорда
Дукур-дукур қилар ер.
Қўшнимиз Иваң Петрович,
Ҳайрон бўлиб:— Бу не?—
дер.

У жуда ҳам аччиқланиб,
Деди ортиб ғазаби:
— Айвончада ким тун бўйи
Ер тепинди фил каби?

Кроватдан туриб кампир,
Анграйиб бўлди ҳайрон.
Эрталабдан коридорда
Машқ қиларди Лидахон.
Сакрарди уй ичида ҳам,
Овоз чиқариб санар.
Аммо ҳозир удаларди
Фақат иккига қадар.

Бувисига дейди:— Буви,
Айлантиринг арқонча.
Қаранг, энди мен
сакрайман
Бир ўзи кам ўнгача.

— Бўлар шунча машқ
қилганинг,

Дам олгин,— дейди
кампир —
Паст қаватда балки
шифтдан
Оҳак кўчиб тушгандир?
Кўчаларда баҳор, баҳор,
Гўзал баҳор кунлари!
Грузовиклар гуриллашар,
Шохда — зағчалар бари.

Баҳор вақти, ҳамма шод,
шўх
Обод Москва — шаҳримиз.
Дарахтларда барглар
кўм-кўк,
Очилади баҳримиз.
Лида қиз келиб шу чоқ
Арқонча тутди қувноқ.
— Балли Лида!— деб
қичқирди
Болаларнинг ҳаммаси.

Қаранг, Лида сакрай олди.
Ярим соат чамаси.
— Ён билан ҳам
Тек ҳам туриб,
Ҳам ўгирилиб,
Сакраб юриб,
Бир жойда ҳам,
Югуриб ҳам,
Жуфт оёқлаб,
Ўйнаман илдам...

Дер бурчакка етган дам:
— Билмас эдим шунча ҳам!
Кўчаларда баҳор, баҳор,
Гўзал баҳор кунлари!
Қўлда дафтар, китоб тутган
Борар болалар бари.

Қувонч, шодлик доим тўла
Бульварлар, боғлар анча.
Баҳра олиб, яйра, ўйна,
Сакрайвер истаганча!

Ж. Родари

Хунарнинг ҳиди қанақа?

Ҳар хунарнинг ўзича
Бордир ҳиди-белгиси.
Нонвойхонадаң келар
Хамиртурушнинг иси.

Устахона ёнидан
Ўтиб қолсанг-чи агар,—
Янги тахта, пайраҳа
Ҳиди думоққа тегар.

Бўёқчида бўёқнинг
Ҳиди бўлади ҳар хил
Ойна қучоғидан ҳам
Замаска ҳиди анқир.

Шофёрнинг курткасида
Бензин ҳиди бор доим.

Ишчининг кийимидан
Келар машина мойи.

Қандалотчидан эса
Мағзининг ҳиди келар.
Докторнинг халатидан
Анқир хушбўй дорилар.

Омоч ортидан аста
Далада юрар деҳқон.
Тупроқ ва ўтлоқ ҳиди
Бўлар унда ҳар қачон.

Балиқчининг устидан
Денгиз ҳиди чиққандай.
Фақат бекорчиларнинг
Ҳиди бўлмас ҳеч қандай.

Ишѐқмас бой қанчалик —
Атр сепсин, беҳуда!

Болалар, унинг ҳиди
Қўланса бўлар жуда!

Т. Йўлдош

Боқча

Боқчамизда мевалар кўп,
Етилганда тушар тўп-тўп.

Марвариддек тутни айтинг,
Ёши ҳам бор ёшимга тенг.

Олма, ўрик нок-нашвати,
Ҳар бирининг бор бир оти.

Мен туғилган кун экилган.
Бугун пишиб, хўп етилган.

Ипак билан тўқиймиз

— Қим расмни севади?
Айтинглар,— деди Лобар
— Мен севаман.
— Мен,
— Мен ҳам
— Узинг-чи— дер Санобар.

— Менми? Мен жондан.
— Бўпти.
Рассомликка ўқиймиз.
Ҳамма:
— Бобомиз Ленин расмин
Ипак билан тўқиймиз.

С. Жаббор

Курка

Курка олдик бир куни,
Осилтириб «бурни»ни
Ерга қанотин тираб,
Тинмай ҳадеб ғулдираб.
Гоҳ юрар, гоҳ турар тинч,
Думи худди елпигич.
Умида-чи, ҳайратда
Кўзларин очар катта.

Ғалати қуш— куркани
Биринчи бор кўргани.
Ғулдираб у сўзларми,
Бирор нима изларми?
Топдим, дея қувонар,
Киссасига қўл солар.
Узатади дастрўмол:
— Ма, бурнингни артиб ол!

В. Муродов

Кўзичоқ

Дикир-дикир ўйнайди,
Кўриб диллар яйрайди.
Онажони келгунча
Қорни очиб маърайди.
Ма... маа... ма... аа!
Маърамагин кўзичоқ,

Мана сенга ўйинчоқ,
Ҳозир онанг келади,
Сенга сутин беради.
Маа... аа... маа.. аа!
Агар тоқат қилмасанг,
Бир оз кутиб турмасанг,

Онажонинг оч келур,
Елинлари пуч келур
Утлаб тўйиб келмаса,

Сенга сутни ким берур.
Маа... аа... маа...аа!

«Ҳап, сеними!»

«Ну Погоди!» бўлганда
Уйнаб-қувнаб кетамиз
Қуёнжоннинг ҳолига
Ачинамиз, куламиз
Наҳот жажжи қуёнча
Ҳаёти хавфли шунча.
Ана! келди оч бўри
Қурийди қуён шўри!
Ютиб қўяр нақ бутун
Гўшти озку? бир ютум.
Аммо узун қулоғи,
Жуда чапдаст оёғи,
Югуради пилдираб.
Копток каби гилдираб
Танламайди йўл сира.
Бўрининг таъби хира.

Биздек кино кўраркан,
Савол-жавоб қиларкан,
Келиб қолса оч бўри
«Ну погоди!» деяркан.
Велосипед минади,
Сувда сузиб юради,
Аламзада бўрини
Доим ҳайрон қилади.
Очкўз бўри қуённи—
Доим пойлаб юради,
«Ну погоди!» деганда
Тишин қайраб туради.
Қонсираган оч бўри
Хароб бўлсин ва ўлсин.
Жажжигина қуёнча
Омон бўлсин, соғ бўлсин.

Тойчоқ

Дадам бедов эдилар,
Аям асов эдилар,
Мен туғилган у кун,
Макка палов эдилар.
Танам ялаб қувониб,
Эркалатиб юпатиб,
Қўрсатдилар яйловни,
Айлантириб ҳар ённи.

Шундан бери чарчамай,
Чопқир бўлиб бораман
Кенг яйловлар бағрида,
Кишнаб яшнаб юраман.
Яйловларим бор бўлсин,
Яшил ўтга бой бўлсин,
Қимиз берган онажон,
Бахтимизга соғ бўлсин.

Бола ҳам ташвишда

Дадажоним,
Боғлаб беринг,
Дўл келтирган
Булутни.
Боғимизга,
Ҳамла қилган,
Қора қашқа
Бургутни.

Гоҳо чақмоқ
Ва дўлини
Олиб келар
Булутлар.
Гоҳо дарё
Сувин ҳўплаб,
Қониб келар
Булутлар.

Боғимизга
аямасдан
Сел-дўлини
ташлайди,
Экинзорни
пайхон қилиб,
Бобом кўнглин
ғашлайди.
Мана занжир
Булутларни
боғлаб беринг
Ёки етиб

Ракетада
Унинг бошин
Танидан
олиб бориб
Дарёларга
Улоқтириб
Ташлайин.
Даламизда
боғу бўстон
Ва пахталар
Яшасин.

ЕДЛАШ УЧУН

Қ. Ҳикмат

Менинг Ватаним

Кўкдай бепоён,
Бойликларга кон,
Кенг пахта майдон—
Менинг Ватаним.
Халқлар эркин, шод,
Ленинча авлод,

Меҳнат-ла обод—
Менинг Ватаним.
Бош кўтарса ёв
Янчамиз дарров,
Тинчликка гаров—
Менинг Ватаним

Ёмғир ёғалоқ

Ёмғир ёғалоқ,
Ям-яшил ўтлоқ.
Энди экинлар
Чиқарар қулоқ.
Тарновдан ошиб,
Тушади шошиб,
Сўнг жилғалардан
Оқади тошиб.
Ариқлар тўлар,
Зўр анҳор бўлар,

Сув сероб экан,
Кўп пахта унар.
Ёмғирдан фойда,
Майсага, донга.
Юрт сероб бўлар
Ёмғир ёғалоқ
Оқ буғдой, нонга
Томчи юмалоқ,
Ёмғир тинганда
Чиқар камалак.

Она орзуси

Она эрталаб,
Уғлин эркалаб,
Дер: янги олам,
Бизники болам,
Тезроқ қатта бўл!
Аканг комсомол,

Улғайди ишда,
Зўр қурилишда,
Инженер Ҳамдам
Сингари сен ҳам
Уқиб астойдил.
Халққа хизмат қил!

Баҳоначи

Касал ётган
Эмиш Қарим,
Оғрийди, дер.
Киприкларим.

Иштаҳаси йўқмиш
Ҳисоб...
Еяр эмиш
Бўлса кабоб.

Қурумсоқ

Ёз, деб қистар
Муаллим.
Йўқ, деб йиғлар.
Мирсалим.

Қўп ёзсам, дер
Мирсалим,
Одош бўлар
Қаламим.

Ш. Саъдулла

Баҳор келди

Келди, баҳор, гул баҳор
Эриб битди оппоқ қор.
Учиб келди қушларжон,
Дарахтлар тақди маржон.

Сувлар оқар шилдираб,
Юлдуз боқар милдираб.
Чумолилар яйрашар,
Шўх булбуллар сайрашар.

Қуёш нурларин сочди,
Атиргул гунча очди.

Боғда қизил лолалар,
Териб олинг болалар.

Тоғ бағрида қўзилар,
Маъраб ўтга чўзилар.
Тол баргак тақиб қизлар,
Чучмомаларни излар.

Энди илк соф навбаҳор,
Чунки бизда гул баҳор,
Юринг, чиқайлик! Боғлар
Бизни кутар, ўтлоқлар.

IV ҚВАРТАЛ

ҲИКОЯ ҚИЛИБ БЕРИШ УЧУН

РУС ХАЛҚ ЭРТАГИ

Иванжон билан опаси Алёнахон

Бир бор экан, бир йўқ экан, икки етим бола бор экан. Укасининг оти Иванжон, опасининг оти Алёнахон экан. Улар дала бўйлаб узоқ йўл юриб кетишар экан, куннинг жазирама иссиғи тинкаларини қуритипти. Иванжон жудаям чўллаб:

— Алёнахон опа, сув ичгим келяпти,— депти.

— Сабр қил, укажон, қудуққа етайлик,— депти опаси. Улар йўлда кетишар экан—

Қуёш баландда экан,
Қудуқ олисда экан,
Жазирама кун экан,
Терлаб, тинка қурипти,
От туёғи учрапти,
Ичи тўла сув экан.

— Алёнахон опа! Туёқдан сув ичаман,— депти укаси.

— Ичма жонгинам, тойчоқ бўлиб қоласан,— депти опаси.

Иванжон хўрсиниб, яна йўлга тушипти. Улар йўлда кетишар экан—

Қуёш баландда экан,
Қудуқ олисда экан,
Жазирама кун экан,
Терлаб, тинка қурипти,
Сигир туёғи учрапти,
Ичи тўла сув экан.

— Алёнахон опа! Туёқдан сув ичаман,— депти укаси.

— Ичма, жонгинам, ичсанг бузоқ бўлиб қоласан,— депти опаси. Яна олға қараб кетишаверипти. Йўлда кетишар экан—

Қуёш баландда экан,
Қудуқ олисда экан,
Жазирама кун экан,
Терлаб, тинка қурипти,
Қўй туёғи учрапти,
Ичи тўла сув экан.

Энди Алёнахондан укаси рухсат ҳам сўрамапти: бир оз кейинда қопти-да, туёқни олиб, бир томчи сувини қолдирмай ичиб юборипти.

Алёнахон у ёқ-бу ёғига қараса, укаси йўқ. Кўрсаки, орқасидан укаси Иванжон ўрнига оппоқ бир қўзичоқ эргашиб келармиш. Бу оқ қўзичоқнинг қандай пайдо бўлганлигини Алёнахон дарров англабди, қўзичоқни эргаштириб, олға қараб кетаверипти.

Йўлда кетишаётса, олдиларидан бир бойвачча чиқиб қолипти.

— Ҳой, дўндиқ қиз, қўзичоқнингни менга сот,— депти бойвачча.

— Йўқ, бойвачча, бу қўзичоқ сотилмайди, бу чинакам қўзичоқ эмас, туғишган укам,— деб жавоб берипти қиз.

Бойвачча уларнинг иккаласини ҳам етаклаб уйига олиб келипти, кейин Алёнахонга уйланиб, қўзичоқни парвариш қила бошлапти. Улар жуда бахтли турмуш кечириптилар. Уларни кўриб яхши одамлар севинипти, ёмон одамлар куюнипти. Айниқса, қўшнилари бўлмиш жодугар кампирнинг жуда бахиллиги келипти: у, бойвачча албатта қизимга уйланади, деб умид қилган экан, аммо бу ниятига етолмапти.

Жодугар кампир Алёнахонни йўқ қилмоқчи бўлиб, пайт пойлаб юрипти. Кунлардан бир куни Алёнахон ўйнагани чиқиб кетса, жодугар кампир уни тутиб олиб, бўйнига оғир тош боғлаб, дарёга ташлапти. Ўзининг қизини худди Алёнахондай кийинтириб, бойваччанинг саройига юборипти. Уни ҳеч ким Алёнахондан ажрата олмапти. Бойваччанинг ўзи ҳам алданипти. Фақат қўзичоқ ҳамма сирни билар экан. У овқат ҳам емас, сув ҳам ичмас, нуқул қирғоқда юриб, маъраб йиғлармиш.

Қўзичоқнинг бу хилда маърашини янги бойвачча хотин эшитиб қопти-да, бойваччага қараб:

Қўзичоқни сўйдириб юбор,— депти.

Бойвачча:— «Бу нима дегани, хотиним қўзичоқни жудаям яхши кўрар эди-ку, нега тўсатдан сўйдириб юбор, деяпти» деб ҳайрон бўпти. Аммо сўйдиришга розилик

берипти. Жодугарнинг қизи пичоқларни чархлашни, ўчоқларга ўт ёқиб, қозонларни осишни буюрипти. Қўзичоқ энди умри оз қолганлигини билиб, дарёнинг қирғоғига боришти-да, чинқириб маърай бошлапти:

Опажон, Алёнахон!
Сўйишмоқчилар шу он:
Дош қозонлар қурилган,
Катта олов ёқилган,
Қўш пичоқлар қайралган.

Алёнахон бўлса дарё тагидан укасига жавоб қайтаришти:

Укажоним, Иванжон!
Оғир бир тош бўйнимда.
Қўлимга ўт чирмашган,
Сариқ қумлар қўйнимда.

Бойвачча яқин жойда экан, Алёнахоннинг укаси билан сўзлашаётганини эшитиб қолипти, дарҳол ўз одамларини чақиртириб, шундай депти:..

Ҳой одамлар, одамлар,
Саройдаги одамлар!
Келинг, ёрдамга, бошланг,
Тўрни дарёга ташланг!

Одамлар тўпланишиб, тўрни дарёга ташлаб, Алёнахонни чиқариб олишипти. Бўйнидаги тошни ечиб, тоза сувга чўмилтириб, сочиқ билан яхшилаб артишипти. Алёнахонга қайта жон кирипти-да, аввалгисидан ҳам чиройли бўлиб кетишти. Дарров қўзичоқни қучоқлапти, қўзичоқ ҳам уни қучоқлаб опти. Шундан кейин учаласи илгаригидан ҳам яхшироқ турмуш кечиришипти, хизматкорлари бўлса жодугар кампирнинг қизини саройдан супурги билан уриб қайдаб юборишипти.

ЎЗБЕК ХАЛҚ ЭРТАҚЛАРИ

Овчи, Кўкча ва Доно

Бир замонда бир овчи бор экан. Бир куни у далага чиқибди, ерга тузоқ қўйиб, ўзи бир пана жойда писиштирибди. Бир гала каптар учиб келиб, чинорга қўнибди ерга тушиб донламоқчи бўлибди. Каптарлар орасид

Кўкча деган кекса бир каптар бор экан. У каптарларга қараб: «Пастга тушманглар, тузоқ бор, илиниб қоласизлар»— дебди.

Каптарлар Кўкчанинг сўзига қулоқ солмай, битта-битта учиб тушиб донлай бошлабдилар. Ахири нафслари голиблик қилиб, тўр остига қўнибдилар. Кўкча шерикларидан ажралиб қолишни, ёлғиз яшашни ўзига эп кўрмабди. Ўзи ҳам пастга тушиб, тўр остига кирибди. Овчи секин-аста тўрнинг ипини тортибди, ҳамма каптар тўрға илинибди.

Кўкча шерикларига қараб:

— Энди бир сўзим бор, агар хўп десангиз, айтайин, зора-мора қутулсак,— дебди.

Каптарлар:

— Хўп, айтинг, аввал сизнинг сўзингизга кирмай, шу балога йўлиқдик, энди нима десангиз, шуни қиламиз,— дейишибди.

Кўкча қараса, овчи қувиб келаётган экан. Каптарлар жуда баланд кўтарилиб, кўздан ғойиб бўлибдилар.

Кўкча энди тўрдан қутулиш йўлини излаб турган экан, Доно исмли бир сичқон дўсти ёдига тушиб қолибди ва каптарларни шу томонга бошлабди. Каптарлар чўл-биё-бонлар устидан ўтиб, тоғлардан ошибдилар, бориб-бориб Дононинг ини оғзига келиб қолибдилар. Кўкча Донони чақирибди. Доно чиқиб қарасаки, дўсти Кўкча эмиш. Доно дўсти Кўкчанинг илтимоси билан аввал Кўкчанинг шерикларини, кейин ўзини тўрдан қутқазибди. Сўнгра ҳол-аҳвол сўрабди. Кўкча бутун воқеани айтиб берибди.

Доно қадрдон дўстларини кутиш учун салқин ва хуш-ҳаво ерга жой қилибди, дон-дун, ноз-неъматларни сероб қилибди.

II

Чинорда ўтириб ҳамма воқеани кўрган бир қарға: «Каптарлар бирор ерга бориб тушса, донига шерик бўларман» деган умид билан улар орқасидан учиб келган экан. Қарға Дононинг каптарларга берган ёрдамини кўриб, ҳайрон қолибди, ўзича: «Дўст ёрдам берар экан, мен сичқон билан дўст бўлайин» деб ўйлабди. Сўнгра бориб Донони инидан чақирибди. Доно чиқиб қараса, бир қарға турган эмиш.

Доно эшикда турган қарғага қараб:

— Хўш, келинг биродар,— дебди. Қарға:

— Мен жониворларнинг ҳеч бирига қўшилмай, ёлғиз

Ўзим яшаб келаман, ёр-биродарларим, жонкуярларим йўқ; жониворлар ҳамиша мендан қочишади. Ёлғизлик жондан ўтди, қийналиб кетдим, ўйлаб-ўйлаб сиз билан дўст бўлишни маъқул кўрдим, орзумни қабул қилсангиз деб, умид билан келдим,— дебди.

Сичқон қарғага жавобан:

— Дуруст, лекин сиз мени қаерда кўрсангиз ейсиз, шунинг учун сўзингизга ишониш қийин,— деган экан, қарға:

— Тўғри айтасиз, дўстим, ростини айтсам, қаерда сичқон кўрсам тутиб ер эдим. Аммо дўстлик яхши экан, энди сизга сира зарар етказмайман,— деб чинакам ваъда берибди. Доно бўлса, қарғанинг сўзига ишониб, инидан чиқибди, қарға билан қўл олишиб, дўст бўлибди, уни меҳмон қилибди.

Бир куни қарға дўсти Донони боғига таклиф қилибди. Доно борадиган бўлибди. Қарға Донони тумшуғида олиб бормоқчи бўлибди, лекин сичқон қийналмасин деб уни чангалида авайлаб олиб кетибди. Бу боғ жаҳонда бор ҳамма мева дарахтларига макон экан. Хилма-хил гуллар хушбўй ҳид сочиб, бўстонни яшнатиб турар, шишадек тиниқ сувлар шилдираб оқиб турар экан. Турли-туман мевалар пишиб, тагига тушиб турар экан. Қарға Донони яхшилаб зиёфат қилибди. Сичқон кўп хурсанд бўлиб, боғ ичида қарға билан томоша қилиб юрибди. Буни шу боғда юрган бир тошбақа кўриб қолибди. Уларга ҳаваси келибди. Салом бериб, улар олдига борибди. Ҳол-аҳволларини, сичқон билан қарға ўртасидаги иноқлик, меҳрибонлик сабабини сўрабди. Қарға тошбақага каптарлар воқеасини айтиб берибди.

Тошбақанинг ҳаваси яна ортибди. Дўстлик, биргаликнинг баҳоси йўқ, деб улар билан қадрдон дўст бўлишга сўз берибди. Қарға тошбақани ҳам кўп иззат-ҳурмат билан зиёфат қилибди.

III

Боғнинг бир томонидаги баланд тепа бағрида бир кийик юрар экан. У қарға, сичқон ва тошбақанинг тотув бўлиб юришганини кўриб, қарғанинг маконига қараб йўл олибди. Улар яқинига келиб, сўз қотибди. Уни ҳаммалари хурсандлик билан кутиб олибдилар. Қарға кийикни дастурхонга таклиф қилибди ва ўзаро гаплашиб ўтиришганда кийик, қарға, сичқон, тошбақанинг бир-бирлари билан ҳам-

жинс бўлмасалар ҳам, нима учун бунчалик иноқликларининг сирини билишга келганини айтибди.

Қарға бўлиб ўтган воқеаларини кийикка бирма-бир ҳикоя қилиб берибди. Сўнгра кийик ҳам улар билан дўстлик ипларини боғламоқчи бўлибди. Дўстлар қабул қилибдилар. Ҳаммалари бошқатдан ўринларидан туриб кўришиб, ҳол-аҳвол сўрашиб, кийикни юқорига ўтқазиб, унга кўп илтифот қилибдилар. Шу пайтда Доно каптарларни хотирлабди. Қарға каптарларга бир хат ёзиб беришни Донодан сўрабди. Доно хурсанд бўлиб хат ёзиб, уни қарғанинг ўнг оёғига боғлабди. Қарғага оқ йўл тилаб, ҳаммалари уни кузатишибди. Қарға каптарларнинг маконига келиб хатни берибди. Каптарлар хатни ўқиб, қарға билан учиб, боққа келиб қўнибдилар. Дўстлар кўришиб, сўрашиб, ширин-ширин суҳбатлашиб ўтирибдилар.

Бир замон кийик сайр-томошага чиқиб кетибди. Лекин ҳадеганда келавермабди. Дўстлар хавотир олибдилар. Шунда Кўкча қарғага қараб:

— Кийикдан шу чоққача дарак йўқ, ундан хабар олиш керак,— дебди. Қарға кийикни кўп ахтарса ҳам тополмабди. Ахири хафаликдан нима қиларини билмай, ҳайрон бўлиб кетаётганда, бир ерга кўзи тушибди. Қараса, бечора кийик золим овчининг қўйиб кетган тузоғига оёғидан илиниб ётган эмиш. Тезда учиб бориб, дўстларини бу воқеадан хабардор қилибди. Улар жуда хафа бўлиб бир-бирлари билан маслаҳат қилибдилар.

Кўкча бундай деб маслаҳат берибди:

— Қарғавой, сен сичқонни чангалингда олиб бор, сичқон кийикнинг тузоғини қирқсин.

Бу гап ҳаммага ёқиб тушибди. Қарға сичқонни чангалига олиб учиб кетибди, орқасидан Кўкча ҳам учибди. Буларга тошбақа ҳам эргашиб қолибди. Кўкча тошбақага ҳарчанд бормагин деса ҳам бўлмабди. Қарға сичқонни кийик илинган жойга обориб қўйибди. Сичқон кийикнинг оёғидаги тузоғини қирқа бошлабди. Кўкча ўйлаб туриб:

— Дўстим Доно, кийикнинг оёғидаги тузоқнинг ҳаммасини қирқма: уч толасини қолдир. Тагин овчи буни биздан кўриб, зарар етказадиган бўлмасин. Овчи келгач, кийик бир зўр бериб уч толасини узиб кетаверади,— дебди.

Доно Кўкчанинг айтганини қилиб, уч тола ипини қолдирибди. Аввал қарға сичқонни кўтариб учибди. Унинг кетидан каптар учибди. Улар боққа келиб қўнишибди. Қарға сичқонни чангалидан ерга секин қўйибди.

Овчи тузоққа илинган кийикни кўриб, югура келган экан, кийик бир интилиш билан уч тола ипни узиб қочибди. Овчи ноумид бўлиб, тузоқни олиб кетмоқчи бўлган экан, тошбақани кўриб қолиб, хуржунга солибди. Кийик аллақачон қарғанинг боғига етиб келган экан. Дўстлари қарасаларки, тошбақа йўқ эмиш, Кўкча:

— Мен унга ҳарчанд бормагин дедим, кўнмаган эди. Бор, қарға, хабар олиб кел!— дебди.

Қарға кийик илинган жойга бориб қараса, овчи тошбақани хуржунга солиб, оғзиқи маҳкам бўғиб кетаётган эмиш. Тезда келиб дўстларига айтибди. Кўкча яна маслаҳат берибди. Дўстлар Кўкчанинг маслаҳатини маъқул толиб, шундай қилибдилар: Қарға сичқонни кўтариб учиб кетибди. Кийик овчининг олдидан чўлоқланиб ўтаверибди. Овчи кийикни кўриб хурсанд бўлибди ва «Тузоқдан қочиш вақтида оёғи синиб, чўлоқ бўлиб қолган экан, энди уни ушлаб оламан», деб кийикнинг орқасидан югурибди. Кийик ҳам оқсоқланиб қочаверибди. Ахири овчи жуда чарчабди, елкасидаги хуржунни ташлаб, кийик орқасидан роса югурибди. Қарға сичқонни хуржун яқинига элтиб қўйибди. Сичқон хуржунни тешиб, тошбақани қутқазибди. Тошбақа бир катта тошнинг тагига кириб беркинибди. Қарға сичқонни боққа олиб бориб қўйибди. Сўнгра кийикнинг олдига бориб: «Иш битди, энди қочавер!» дебди. Кийик қочиб кетибди. Овчи кийикнинг гардига ҳам етолмай қолибди. Кийик билан каптар иккиси қарғанинг боғига боришибди. Дўстлар хурсанд бўлишиб, дўстлик самарасидан баҳраманд бўлиб, боғда тинч умр кечира бошлабдилар.

Қумурсқа

Ўтган замонда бир киши сафарга чиққан эди. Бир сойдан ўтишга тўғри келди. Қиш вақти эди. Сув музлаган эди. Эшакнинг кейинги оёғи музга тойиб йиқилиб, бели синди, У киши хафа бўлиб, музга қараб шундай деди:

— Эй, муз ака, сен энг зўрмисан?

Муз:

— Мен зўр бўлсам кун мени эрита олармиди? Шунда у киши кунга қараб:

— Эй, кун, сен энг зўрмисан?— деди.

Кун:

— Мен зўр бўлсам, булутлар менинг кўзимни олармиди? Шунда у булутга қараб:

— Эй, булут ака, сен энг зўрмисан?— деди.

Булут:

— Мен зўр бўлсам, ёмғирлар мени тешиб-тешиб ўтармиди? Шунда у ёмғирга қараб:

— Ёмғир ака, сен энг зўрмисан?— деди.

Ёмғир:

— Мен зўр бўлсам, ерга сингиб кетармидим? У ерга қараб:

— Ер ака, сен энг зўрмисан?— деди.

Ер:

— Мен зўр бўлсам, ўтлар тешиб чиқармиди?

Шунда ўтга қараб:

— Ўт ака, сен энг зўрмисан?— деди.

Ўт:

— Мен зўр бўлсам, моллар юлиб-юлиб ютармиди? — деди. Молга қараб:

— Мол ака, сен энг зўрмисан?— деди.

Мол:

— Мен зўр бўлсам, бўрилар ермиди? Сўнгра бўридан сўради:

— Бўри ака, сен энг зўрмисан?— деди.

Бўри:

— Мен зўр бўлсам, мерганлар отармиди?

— Мерган ака, сен кимдан зўрсан?— деди.

Мерган:

— Мен зўр бўлсам ўқ соладиган халтамни сичқон ва каламушлар қирқиб ташлармиди? Шунда у киши сичқонга қараб:

— Сичқон ака, сен энг зўрмисан?— деди.

Сичқон:

— Мен зўр бўлсам, қумурсқалар қулоғимдан чимчиб-чимчиб чақиб олармиди?— деди.

— Қумурсқа ака, сен энг зўрмисан?— деди.

Қумурсқа:

— Мен зўр, мен зўр,— деди. Отангнинг олти юз ботмон буғдойини олти тоғдан ошириб еганман, поччангнинг юз ботмон буғдойини етти тоғдан ошириб еганман. Мен зўр, мен зўр, мен зўр!— деди.

— Қорнинг нима учун катта?— деб сўради у киши.

— Жигарим зўр,— деди қумурсқа.

— Белинг нима учун ингичка?— деб сўраганда, меҳнатим зўр!— деб жавоб берди қумурсқа.

Қалланг нима учун катта?— деди у киши.

— Давлатим зўр! Меҳнатим зўр, давлатим зўр, мен зўр, мен зўр!— деди қумурсқа.

Қизғанчиқ Пак

Қадим замонда Олмос тоғларида Пак деган қизғанчиқ бир одам яшар экан. Кўзига нима кўринса, ҳаммасини олгиси келар, кўзи ҳеч тўймас экан.

Бир вақт унинг қопқонига бурундиқ тушиб қолибди, у оддий эмас, кумуш юнгли бурундиқ экан.

Пак суюниб кетиб, бурундиқни ушлаб, ўлдирмоқчи бўлибди. Тўсатдан бурундиқ тилга кириб:

— Улдирма, мени қўйиб юбор. Истаганингча бераман,— дебди.

— Истаганимча берасанми? Шундай қилки, нимага қўлимни тегизсам, у нарса кумушга айлансин, уни мендан бошқа одам ололмасин,— шу шарт билан сени қўйиб юбораман,— дебди қизғанчиқ Пак.

— Истаганинг бажо келтирилади,— деб жавоб берибди бурундиқ.

Қизғанчиқ Пак қопқонни ушласа, қопқон кумуш бўлиб қолибди. Пак бурундиқни қўйиб юбориб, уйга югурибди. Суянганидан эсини йўқотиб чопибди.

Уйнинг эшигини ушлаган экан, олдида кумуш эшик пайдо бўлибди. Уйга кириб ёғлоғини ушласа, у ҳам кумуш бўлиб қолибди. Бошмоғини ечиб, уни остонага қўйган экан, бошмоқ кумуш бўлиб қолибди. Ердаги бўйра ҳам Пакнинг қўли тегиши биланоқ кумушга айланибди. Бундай бойликни кўрган қизғанчиқ Пак эсини йўқотиб, уйда ва ҳовлида чопиб, ҳамма нарсани ушлайверибди. Ахир чарчаб, қорни очиб, овқат егиси келибди. Буни кўрингки, овқатлар ҳам кумушга айланаверибди.

Товоқчада гуруч олса, товоқча ҳам, гуруч ҳам, овқат ейдиган чўплар ҳам дарров кумуш бўлиб қолибди. Пакнинг овқат егиси келибди-ю, ҳеч еёлмабди. «Бир илож қилиб чиқарман,— деб ўйлабди қизғанчиқ Пак. Лекин менинг бойлигимга ҳамманинг ҳаваси келади!»

Тўғри Пакка ҳаваси келган одамлар ҳам топилибди.

Лекин кўп ўтмай йўғон Пак ингичка Пакка айланиб қолибди: кун сайин озиб, тез кунда чўпдек бўлиб қолибди. Қизғанчиқ Пак ўзининг совуқ, қаттиқ кумуш ўрнига ётиб, очликдан ва совуқдан ўлиб кетибди.

Ванька

Уч ой аввал Алехин деган этикдўзга шогирдликка берилган тўққиз яшар Ванька Жуков рождествога ўтар куни кечаси ётмади. Хўжайинлари ва бошқа шогирдлари эрта-лабки ибодатга кетишгандан кейин, у хўжайинининг жавонидан сиёҳдон билан занг босиб кетган ручка олди-да, ғижимланган бир варақ қоғозни олдига ёзиб, хат битишга киришди. Хатни бошлашдан олдин эшикка ва деразаларга бир неча марта қўрқа-писа қаради, икки томонига этик қолиплари тизиб қўйилган санамга ҳам кўз қирини ташлаб қўйди, кейин бир уф тортди. Қоғозни скамейка устига ёзиб, унинг олдига чўкиб ўтирди.

«Бобожоним Константин Макарич!— деб ёза бошлади у хатни.— Мен сизга дуойи салом ёзмоқдаман. Сизни рождество ҳайити билан қутлаб, у томонларда эсон-омон юришингизни худодан тилаб қоламан. Менинг отам ҳам, онам ҳам йўқ. Сиздан бошқа ҳеч кимим йўқ».

Ванька шам шуғласи акс этиб турган қоронғи деразага қаради, Живарев деган бойникида кечаси қоровуллик қиладиган бобоси Константин Макарич дарров кўз олдига келди. Бобоси олтмиш беш ёшлар чамасида, кичкинагина, қотмадан келган, ниҳоят эпчил ва серҳаракат, юзлари доим кулиб турадиган, кўзлари сузук бир чол эди. Кундуз кунлари у, хизматкорлар турадиган уйда ухлайди ёки ошпаз хотинларга тегишиб ўтиради, кечалари эса кенг пўстинини кийиб, қўрғон атрофида шақилдоғини чалиб юради. Унинг кетидан Каштанка деган қари ит ва узун бўйи, қора жуни учун Вьюн деб аталган яна бир ит бошларини осилтириб эргашиб юради. Вьюн жуда итоаткор ва ювош ит, ўз одамларини ҳам бегонани ҳам баравар ҳурмат қилади, аммо унга ҳеч ким ишонмайди. Унинг итоаткорлиги ва ювошлигида айёрлик бор. Билдирмасдан келиб туриб оёқни узиб олишда, музхонага кириб, у ердаги гўшт-ёғларни уришда, деҳқоннинг товуғини қийратишда ундан ўткири йўқ. Одамлар бир неча марта унинг кейинги оёғини уриб майиб қилишган, икки марта дорга ҳам осишган, чала ўлик қилиб ҳам уришган, бироқ ҳар сафар омно қолган.

Бобоси шу топда дарвоза олдида қишлоқ бутхонасининг чароғон деразаларига кўзини сузиб қараб тургандир.

ё бўлмаса совуққа қотганидан пиймаси билан ер тепиниб, қароллар билан ўйнашаётгандир. Шақилдоғини белбоғига осиб олгани аниқ. Қўлларини бир-бирига ишқаб, совуқдан сескана-сескана, ҳиринглайди ва ё бека оқсочининг, ё ошпаз хотиннинг биқинини чимчилайди.

— Қани, тамакидан ҳидлайлик, тамакидан,— дейди-да, хотинларга тамаки тутади.

Хотинлар тамаки ҳидлаб, чучқуришади. Чол бундан ниҳоятда хурсанд бўлиб кетади-да, қаҳ-қаҳ уриб кулади ва:

— Бурнингни арт, яхлаб қопти!— деб қичқиради.

Кейин итларга ҳам тамаки ҳидлатишади. Қаштанка чучқуради, хафа бўлганидан бошини чайқай-чайқай четга чиқиб ўтиради. Вьюн одоб сақлаб, чучқурмайди, думини силкитиб туради. Ҳаво очиқ, жимжит, мусаффо. Тун қоронғи, аммо бутун қишлоқ, унинг оппоқ томлари, мўрилардан буралиб-буралиб чиққан тутунлари, кумушдай қиров босган дарахтлар, қор босган тепаликлар равшан кўриниб туради. Осмон жилвали чарақлаб турган юлдузлар билан тўла, сомон йўли ҳам ойдиндек ёруғ, арафада уни ювиб, қор билан ишқалагандай...

Ванька бир уҳ тортди-да, перони сиёҳга ботириб, яна хатни ёзаверди:

«Кеча бўлса мени ўлгудек қийнашди. Хўжайинларнинг беланчакадаги боласини тебратиб ўтириб, билмасдан ухлаб қолибман. Хўжайин сочимдан судраб, ҳовлига олиб чиқиб қайиш билан роса савалади. Ўтган ҳафта бека менга се лёдка тозалашни буюрди, мен уни думидан тозалай бошлаган эдим, бека балиқни қўлимдан тортиб олиб, унинг калласини башарамга ишқади. Халфалар мени масхара қилишади, қовоқхонага ароққа юборишади, хўжайинникидан бодринг ўғирлаттиришади, хўжайин бўлса қўлиг тушган нарса билан уради. Овқатдан ҳеч нарса йўқ. Эрт билан нон берилади, тушда бўтқа, кечқурун ҳам қурушоннинг ўзи: чойни, карам шўрваларни нуқул ўзлари туширишади. Тунги ётадиган жойим — йўлак, хўжайиннинг боласи йиғласа мижжа қоқмай кечаси билан беланча тебратиб чиқаман. Жон бобо, худо хайир берсин, мени бердан уйга қишлоққа олиб кетинг, ҳеч тоқатим қолмади. Оёқларингизга бошимни қўйиб ялинаман, ўлгунимча дуқилай, мени бу ердан олиб кетинг: бўлмаса ўлиб қоламан...»

Ваньканинг лаблари буришди, қоп-қора мушти била кўзларини артди-да, пиқиллади.

«Мен сизга тамакиларингизни майдалаб бераман,— деб давом этди бола,— ибодат қиламан, бирон айб қилсам итдай саваланг. Агар менга иш топилмайди десангиз, ялиниб-ёлвориб гумаштага этик тозаловчи бўлиб кираман ё бўлмаса Федьканинг ўрнига подачига шогирд бўламан. Бобожон, сира тоқатим қомади, жонимдан тўйдим. Қишлоққа пиёда жўнай десам, этигим йўқ, совуқдан кўрқаман. Бу қилган яхшилигингизга катта бўлганимда сизни боқаман, ҳеч кимга хўрлатмайман, ўлганингизда онам Пелагеяга қилингандай, сизга ҳам дуойи фотиҳа қиламан.

Москва катта шаҳар, Ҳамма уйлар бойларга қарайди, от кўп, қўйдан сира йўқ, итлари ювош. Бу ернинг болалари барат ойи қўшиғини айтишмас экан. Бутхоналарда ҳам ҳеч кимга қўшиқ айттиришмайди, бир куни бир дўконда ипи ва ёғочи билан сотиладиган қармоқ кўрдим, бунақа қармоққа ҳар қанақа балиқ илинади, ҳатто бир пуд келадиган лаққа балиқ илинадиган қармоқ ҳам бор. Шунананги дўконлар борки, у ерда бадавлат кишиларнинг кучи етадиган милтиқлар бор, ҳар биттаси юз сўмдан турар дейман. Гўшт дўконларида эса қирғовуллар, какликлар, қуёнлар тўлиб ётипти, уларнинг қаерда отилганини қассоблар сира айтишмайди.

Бобожон, хўжайинингизникида арча байрами бўлганда менга усти ялтироқ ёнғоқдан олиб, кўк сандиққа солиб, яшириб қўйинг, Ванькага десангиз, Ольга Игнатъевна беради».

Ванька яна бир хўрсинди-да, деразага тикилиб, хаёлга ботди. Хўжайинга арча олиб келиш учун бобосининг ўрмонга боришини ва ўзи билан бирга Ванькани ҳам олиб борганларини эслади. Қандай яхши замонлар экан! Бобоси зўр берарди, совуқ ҳам зўр берарди, уларга қараб Ванька ҳам зўр берарди. Бобоси баъзан арча кесишдан олдин трубка чекиб оларди, тамаки хидларди, совқотган Ванькани масхара қиларди. Қировга ўралган ёш арчалар қайси бирларининг куни битганини билмасдан тик турарди. Бир ёқдан лип этиб қуён чиқиб қолар ва қор уюмлари устидан ўқдай учиб ўтиб кетарди... Бобоси эса:

— Ушла! Ушла уни! Ҳа, шайтон!— деб кетидан қичқириб қоларди.

Кесилган арчани бобоси хўжайинлар уйига судраб олиб келарди, кейин безатишарди. Ваньканинг яхши кўрган ойимқиз Ольга Игнатъева кўп жон куйдирарди. Ваньканинг онаси Пелагея тириклигида хўжайинларникида оқсоч эди, Ванькага Ольга Игнатъевна попуклар берарди, зериккани-

дан уни ўқишга, ёзишга, юзгача санашга ва ҳатто танца тушишга ўргатган эди. Пелагея ўлганидан кейин етим қолган Ванькани қароллар турадиган ошхонага чиқариб, бобосига қўшиб қўйишди, у ердан Москвага, Алёхин этикдўзникига жўнатишди.

«Тезроқ келинг, бобожон,— деб хатини давом эттирди Ванька,— худо хайир берсин, мени бу ердан олиб кетинг. Мендек бечора етимга раҳмингиз келсин, бу ерда мени уззукун савалайдилар, ўлардек оч юраман. Шундай зерикдимки, йиғлаганим йиғлаган. Қайси куни хўжайин қолип билан бошимга шундай урдикки, йиқилиб тушдим, зўрға ўзимга келдим. Турмушим ҳар қандай итникидан ҳам баттар... Алёнага ҳам салом айтинг, ғилай Егоркага ҳам, кучерга ҳам, менинг гармонимни ҳеч кимга берманг, деб неварангиз Иван Жуков, жон бобо, тезроқ келинг».

Ванька хатни тўрт буклади-да, бир кун олдин бир тийинга сотиб олган конвертга солди... Бир оз ўйлаб туриб кейин перони сиёҳга ботирди-да:

Бобом қишлоғига

деб адрес ёзди:

Кейин елкасини қашиб, бир оз ўйланиб, «Константин Макаричга тегсин» деб қўшиб қўйди. Ҳеч ким халақит бермасдан хат ёзганидан хурсанд бўлиб, бошига шапкасини кийди ва кўйлакчан югурганича кўчага чиқиб кетди...

Кундуз куни сўраганида қассоблар «хат почта қутисига солинади, қутилардан олиниб, маст ямшиқлар минган, уч отли қўнғироқлар осилган араваларда бутун ер юзига тарқатилади», деб айтишган эди. Ванька энг яқин почта қутисига чошиб борди-да, қимматбаҳо хатни қутига солди.

Бир соатлардан кейин умидлар алласи остида қаттиқ уйқуга кетди... Тушига печь киради. Печда бобоси яланг оёқларини пастга осилтириб, ошпаз хотинларга хат ўқиб бераётган эмиш... Печь ёнида Вьюн думини ликиллайтиб айланиб юрганмиш.

М. Горький

Ларра — одам-булут ҳақида эртак

(«Изергиль кампир» ҳикоясидан)

Бу воқеа юз берганига неча минг йиллар бўлган. Денгизнинг ул юзида, узоқ кун чиқар ёқда, катта сой мамлакатий бор; у мамлакатда ҳар бир дарахт барги ва ҳар бир

кўкат қуёшнинг жазирама иссиғидан сақланмоқлари учун одамларга етгулик соя бериб туради.

У ерда қудратли бир қабила яшар, ундаги кишиларнинг кунлари пода боқиш билан ўтар, улар бутун куч ва мардликларини ҳайвон овлашга сарф этар, овдан кейин эса базм қуриб, ашулалар айтишар, қизлар билан ўйнашар эдилар.

Бир кун, базм маҳалида, бир бургут осмондан тушиб, қора соч, тун каби нозик қизни кўтариб кетиб қолди. Эркакларнинг бургутга отган ўқлари ночор ерга қайтиб тушди. Шундан кейин қизни излашга тушдилар, лекин қиз топилмади. Ахири, дунёда ҳамма нарса эсдан чиққанига ўшаш, қиз ҳам эсдан чиқди.

Лекин йигирма йилдан кейин қизнинг ўзи қайтиб келди: қийналган, қоқ суяк бўлиб қўлган эди; ёнида йигирма йил аввалги ўзи сингари чиройли, кучли бир йигитча ҳам бор. Қиздан қаерда бўлганини сўраганларида, ўзини ўша бургут тоғларга олиб чиқиб кетганини, бургут уни хотин қилиб турганини айтди. Бу бола бўлса унинг ўғли эмиш, бургут эса дунёдан ўтибди — куч-мадори кета бошлағач, охири марта осмонга баланд кўтарилибди-да, қанотларини йиғиб туриб, ўзини ўткир тошга келтириб урибди, шу билан мажақ-мажақ бўлиб ўлибди.

Ҳамма ҳайрон бўлиб бургут ўғлига қараб қолади ва унинг ўзларидан ҳеч қандай афзал эмаслигини, фақат кўзлари, қушлар подшосиники сингари, мағрур ва совуқ эканини кўради. Ундан гап сўрашганларида, хоҳласа жавоб қилди, хоҳламаса жим турди. Қабила оқсоқоллари келганда, улар билан ўз тенгқўрларидай гаплашди. Бу оқсоқолларни хафа қилди, улар йигитни учи чархланмаган патсиз ёй деб атадилар ҳамда ўзларини мингларча бундақалар ва бундан катталар ҳам ҳурмат қилишларини, гапларига қулоқ солишларини айтдилар. Йигитча эса оқсоқолларнинг юзларига тик қараб, дунёда ўзига тенг келадиган ҳеч ким йўқлигини, уларни ҳамма ҳурмат қилганда ҳам, ўзи ҳурмат қилмаслигини айтди. О!.. шунда оқсоқоллар жуда қаттиқ аччиқландилар. Аччиқларига чидамасдан:

— Бизнинг орамизда унга жой йўқ! Хоҳлаган ерига кетаверсин! — дедилар.

У кулди, кейин хоҳлаган ерига — ундан кўзларини узмай, тикилиб турган гўзал бир қиз ёнига борди; яқинига келиб, уни кучоқлаб олди. Қиз эса уни қоралаган оқсоқоллардан бирининг қизни эди. Йигит чиройли бўлса ҳам, қиз уни итариб ташлади, чунки отасидан кўрқар эди. Қиз уни

итариб юбориб кетаверган эди, йигит етиб келиб урди, қиз йиқилгандан кейин кўкрагига чиқиб олиб шундай депсадики, қизнинг оғзидан осмонга қон тирқираб чиқди; кейин қиз бир хўрсинди-ю, илондай тўлғаниб, жон берди.

Буни кўрганларнинг ҳаммасини қўрқув босди, уларнинг кўз олдида хотин киши биринчи марта ўлдирилаётган эди. Ҳамма оғзидан қон чиқиб, кўзлари очиқ ётган қизга ва оломон қаршисида, қиз ёнида ўзи ёлғиз турган йигитга қараб, узоқ жимиб қолди; йигит мағрур эди — ҳар қандай жазога тайёрман, деб бошини ғоз тутиб турарди. Оломон ўзига келгандан сўнг уни тутиб боғлади, кейин шу ҳолда қолдирди; уни ҳозир ўлдириш — йигит учун осон қутулиш бўлади, жамоат ҳам қаноатланмайди деб ўйлади.

Шундай қилиб, оқсоқоллар йигитни жиноятга яраша жазолагани тўпландилар... уни икки отга боғлаб, йириб ташламоқчи бўлган эдилар, бу ҳам уларга оз кўринди, ҳамма унга биттадан ўқ отсин, деган гап бўлган эди, буни ҳам рад қилдилар; ўтга ташлаб куйдирсакмикин, дейишди-ю, тортадиган азобини тутун тўсиб қолади, деб буни ҳам қилмайдиган бўлишди; жуда кўп таклифлар бўлди, лекин ҳамманинг ҳам кўнглига ёқадиган яхшироқ жазо топилмади. Йигитнинг онаси эса улар ҳузурда тиз чўкиб, чурқ этмай турар, йиғламоқ учун на кўз ёши, ўглининг афви учун на сўз топа оларди. Улар узоқ ақллашдилар, охири донишмандлардан бири кўпгина ўйлагандан сўнг:

— Нима учун бундай қилганини ўзидан сўрайликчи?— деди.

Йигитдан сўраган эдилар, у:

— Қўлимни бўшатишлар! Қўлим боғлиқ гаплашмайман!— деб айтди.

Қўлларини бўшатишганда эса:

— Сизларга нима керак?— деб сўради бу саволни у шундай бердики, ҳузурдагилар гўё унинг қўллари эди...

Нима кераклигини эшитдинг...— деди донишманд.

— Қилмишимнинг сабабини сизларга айтиб нима қиламан?

— Ана шу сабабларни бизлар ҳам билайлик-да. Ҳой, мағрур бола, қулоқ сол! Ахир, бари бир, ўлиб кетасан... Шундай бўлгандан кейин, қилмишингни англашиб кетганинг маъқул. Биз яшаб қоламиз, шунинг учун, билган нарсаларимиз устига яна янги нарсалар билсак, фойдадан холи бўлмайди.

— Ҳўп, бўлган ҳодисанинг сабабини, эҳтимол, ўзим ҳам нотўғри тушунарман, шундай бўлса ҳам айтиб бера-

ман. Назаримда, мени итариб юборгани учун ўлдирган бўлсам керак... Ҳолбуки, у менга керак эди.

— Ахир у сеники эмас-ку!— дедилар унга.

— Ҳали сизлар фақат ўз мулкларингиздангина фойдаланасизларми? Кўриб турибманки, ҳар бир одамнинг фақат тили, қўллари, оёқлари бору... Яна ҳайвонларни, хотинларни, ер-сувни... ва бир талай бошқа нарсаларни ҳам эгаллаб олибди.

Унинг бу сўзига шундай жавоб қилишди:

— Одамзод олган нарсаси эвазига ўзини беради: ўз ақлини, куч-қувватини, гоҳи маҳаллар — жонини ҳам.

Йигит бўлса ўзини бутун сақлаш ниятида эканини айтди. У билан узоқ баҳслашдилар, охир билсалар: у ўзини дунёда биринчи одам деб ҳисоблар, ўзидан бўлак ҳеч кимни писанд қилмас экан. Йигит ўзини ана шундай ёмон ёлғизликка мубтало қилаётганини англаб, ҳамма даҳшатга тушди. Унинг учун на қабилани, на она, на чорва ва на хотин бор эди; у булардан ҳеч бирини хоҳламасди.

Одамлар унинг шунақалигини билганларидан кейин, яна унга бериладиган жазони ўйлаб бошладилар. Лекин бу сафар узоқ гап ташлаб ўтиришмади, шу дамгача гапга аралашмай ўтирган бояги донишманд тилга кирди:

— Шошилманглар! Жазоси бор! Лекин бу жуда ёмон жазо; сизлар минг йил ўйласангизлар ҳам бунақасини тополмайсизлар! Унга бериладиган жазо — унинг ўзида! Қўйиб юборинглар ҳур-озод юраверсин... унинг жазоси шу!

Шу пайт ғалати бир мўъжиза юз берди. Булутсиз кўкда момақалди роқ гулдуради. Бу осмон қудрати донишманднинг сўзини тасдиқлар эди. Одамлар таъзим билан тарқалдилар. Энди Ларра, яъни рад этилган, қувилган деб ном олган ҳалиги йигит ўзини ташлаб кетган одамлар орқасидан қаттиқ қолиб қолди; ўзи ёлғиз қолиб, отаси каби ҳур ва озод бўлиб қолиб кулар эди. Шундай қилиб, у қуш сингари эркин ҳаёт кечири бошлади. У одамлар орасига келиб, ҳайвонлардан, қизлардан, хоҳлаган нарсаларидан ўғирлаб кетиб юрди. Унга ўқ отардилар, лекин энг олий жазонинг кўзга кўринмас пардаси тўсиб турган гавдасига ўқ ботмасди. Чаққон, йиртқич, кучли, бағритош эди у; одамлар билан юзма-юз келиб кўришмасди. Уни фақат узоқдан кўрардилар. У одамлар атрофида узоқ вақт ёлғиз, танҳо айланиб юрди, у бир неча ўн йиллар шундай юрди. Охири, кунлардан бир кун, ўзи одамларга яқин келди, одамлар унга ҳамла қилишган эди, жойидан ҳам жил-

мади, ўзини ҳимоя қилиш ғамини ҳам емади. Шунда одамлардан бири сирни пайқаб қолиб, баланд товуш билан:

— Тегманглар! Ўлгиси келибди!— деб қичқирди.

Одамлар тўхтадилар, улар ўзларига шунча ёмонлик қилган кишини ўлдириш билан унинг мушкулини осон қилишни хоҳламадилар. Ҳамма уни масхара қилиб кулди. У бўлса бу кулгиларни эшитиб, дағ-дағ титрар, қўллари билан кўкрагини тўмискилаб, ниманидир излар эди. Ана шундан кейин қўлига тош олиб, одамларга ҳужум қилди. Одамлар ўзларини тошдан паналадилар-у, лекин унга ҳеч зарар етказмадилар; пировардида, у мажолдан кетиб ерга йиқилганда, ҳамма четга чиқиб, томоша қилиб турди. Ана энди ўрнидан турди, ўзи билан курашда биров йўқотган пичоқни топиб олиб, ўз кўксига урди. Лекин пичоқ, тошга теккандай, синди. Ана шундан кейин ўзини ерга отиб, узоқ вақт бошини урди. Лекин ер ҳам ундан ўзини олиб қочди — боши теккан ердаги тупроқ ботиб, чуқурлик ҳосил бўлди.

— Улолмаяпти!— деб суюнишди одамлар.

Одамлар уни ташлаб кетдилар. У чалқанча тушиб ётди ва баланд осмонда қора нуқталардай бўлиб учиб юрган қудратли бургутларни кўрди. Ана шунда кўзларини шу қадар кўп ғусса болдики, у билан ер юзидаги бутун инсонларни қайғуга солса бўлар эди. Шундай қилиб, у ўша дамдан бери ажал ахтариб, ўзи ёлғиз, ҳур озод юради. Шунинг учун у ҳар ерда санқиб, изғиб юради... Кўрдингми, соянинг ўзи бўлиб қолибди, энди бутун умр шундай бўлиб қолади! У одамларнинг тилини ҳам, амалини ҳам, ҳеч нимани билмайди. Фақат излайди, юради, санқийди... Унинг учун ҳаёт ҳам йўқ, ажал ҳам қайрилиб боқмайди, Одамлар орасида ҳам юролмайди. Кибру ҳаво учун одам боласи мана шундай жазо тортди!

Жасур Данко ҳақида эртак

(«Изергиль кампир» ҳикоясидан)

«Қадим замонда, ер юзида бир тўда одамлар яшар экан. Улар турган жойнинг уч томони қалин ўрмон-у, тўртинчи томони чўл экан. Ўзлари шўх, кучли ва дадил одамлар экан. Шундай бўлса ҳам, кунлардан бир кун бошларига кўп ёмон кулфат туширди: аллақердан бўлак қабила келиб, уларни ўрмон ичкарисига қувиб юборибди. Ўрмоннинг ичи бўлса ботқоқликдан ва қоронғи зулматдан

иборат экан, җимагаки ўрмон жуда кескин бўлиб, шох-новдалари бир-бирига ўришиб кетган экан. Улар орасидан осмон ҳам кўринмас, офтоб нурлари ҳам қалин барглар орасидан ботқоқликка зўрға-зўрға етиб келар экан. Лекин офтоб нури ботқоқ сувига тушганда, шундай бир сассиқ ҳид пайдо бўлар эканки, унга чидаш бера олмасдан одамлар бирин-кетин қирила берибдилар. Буни кўриб, хотинлар билан болалар доду фарёд кўтаришибди, эрқаклар бўлса, ғам ва ўй дарёсига чўмишибди. Бу ўрмондан чиқиб кетиш керак, йўл бўлса иккита: бири— орқага қайтиш йўли, аммо у ерда кучли, ёвуз душман турарди, иккинчиси— олдинга кетиш йўли, уни эса қудратли шохлари бир-бири билан қучоқлашиб, чандир томирларини ботқоқликнинг чуқур-чуқурига ёйиб юборган азамат дарахтлар тўсиб ётарди. Тош сингари бу маҳкам дарахтлар кундузи кул ранг ғира-ширали ҳаракатсиз, жим турсалар, кечқурун, гулханлар ёқилганда, одамлар атрофига яна ҳам сиқилиброқ келиб олишарди. Ҳамма вақт: кечаси ҳам, кундузи ҳам қоронғи зулмат у одамларни бўғиб ўлдиришга чоғлангандек маҳкам ўраб олган, ҳолбуки, улар кенг яйловларга ўрганиб қолган одамлар эдилар. Шамол дарахтларнинг учларини силкитиб, ўрмон бўғиқ бир товушда гувиллаб турганда жуда ҳам қўрқинчли бўлиб кетади; ўрмоннинг гувиллаши одамларга даҳшат солиб, уларнинг мотамларини куйлаётгандай бўлиб туюлади. Бу одамлар ҳар ҳолда кучли эдилар, улар ўзларини бир кун енгган душман билан урушиш учун ўлим сари бора оладилар-у, лекин жангларда ўлиб кетолмасдилар, чунки уларга қилинган васиятлар бор, мабодо ўлиб кетишса, васиятлардан асар қолмас эди. Шу сабабдан, узун кечалар ўрмоннинг бўғиқ гувиллаши ва ботқоқликларнинг заҳарлик сасиғи ичида ўтириб ўйлашдилар. Улар ўтиришганда, соялар гулхан атрофида бешарпа ўйин қилишади, ирғишлашади, булар одамларга соялар ўйинига ўхшаб эмас, ўрмон ва ботқоқлик жинларининг танасига ўхшаб кўринади... Одамлар ўтиришиб олиб, нуқул ўйлашади. Ҳолбуки, дунёда ҳеч нарса— на иш, на хотин-одам-зоднинг тани ва руҳини эзувчи ўйчанлик каби хароб қилмайди. Ҳаммани уй толдирди... Ораларига қўрқув тушди, бу уларнинг қўл-оёқларини боғлади, сассиқ заҳридан ўлганлар ва қўрқувдан ўзларини йўқотган тириклар шўри устида йиғлашган хотин-халажларнинг фарёдлари даҳшат тугдирди. Ўрмонда аввал секин ва ҳуркак овоз билан айтилган, кейинча авж олиб борган қўрқув нидола-

ри эшитила бошлади. Ниҳоят, ўлим кўрқуси олдида қуллик ҳаётини афзал кўрган бу одамлар, душман ҳузурига бориб эркакларини унинг оёқлари остига ташламоқчи бўлиб турувдилар ҳамки, бирдан Данко пайдо бўлди-ю, ҳаммасини бир ўзи қутқариб қолди.

Данко— ўша одамлардан бири, гўзал бир йигит эди. Гўзаллар ҳаминиш юракли бўладилар. У ўз ҳамроҳларига қараб шундай дейди:

— Отилган тошни ўй билан қайтариб бўлмайди. Ҳеч нима қилмаган одам — ҳеч нима бўлмайди. Нима учун куч-қувватимизни ўй-ғамга сарф қиламиз? Туринглар, ўрмон ичига кирайлик, ёриб чиқамиз, кети бордир-ку — дунёда кети йўқ нарса бўлмайди! Юринглар! Халойиқ! Кетдик!...

Одамлар ялт этиб унга қарадилар-у, унинг ҳаммадан яхши эканини кўрдилар, негаки кўзларида бениҳоя куч бор ва кўзлари оловдай ёниб турар эди.

— Бошла бизни!— дейишди улар.

У ҳам бошлаб кетди...

Данко бошлаб кетди. Ҳамма иттифоқлик билан эргашди— унга ишонар эдилар. Бу йўлнинг машаққати кўп оғир бўлди! Қоронғи эди, ҳар қадамда ботқоқлик оч ва сассиқ оғзини очиб, одамларни ютар, дарахтлар катта девор бўлиб йўл тўсиб ётар эди. Дарахтларнинг шохлари бир-бирлари билан уришиб, томирлари ҳар ёққа илондай чўзилиб кетган, шу сабабли улардан ўтиш учун жуда кўп тер ва қон тўкишга мажбур бўлардилар! Узоқ юрдилар... Ўрмон қалинланиб, одамлар бўлса сийракланиб борди. Охир одамлар, бу йигит ўзи билмаган йўлга бизни бекор эргаштириб келди, деб Данкодан нолий бошладилар. Данко бўлса уларнинг олдида тетик, дадил бораверди.

Бир вақт ўрмон устида момақалди роқ гулдиради, дарахтлар гувиллаб, даҳшат солиб шовиллай бошлади. Ушанда ўрмон шунақа ҳам қоронғи бўлиб кетдики, дунё яралгандан буён қанча кеча ўтган бўлса гўё ҳаммаси шу ерга йиғилган эди. Кичкина одамлар каттакон дарахтларни оралаб, яшиннинг даҳшатли гулдуриси остида бордилар. Азамат дарахтлар тебраниб гужурлашади, жаҳл билан дўнғиллаб куйлашади: яшин бўлса, дарахтлар тепасида барқ уриб, кўк, совуқ ёғдуси билан ўрмонни бир зумгина ёритиб ўтади-да, яна тезда ғойиб бўлиб, одамларни қўрқитади. Совуқ яшин барқи билан ёриган дарахтлар ҳам зулмат асоратидан қочиб бораётган одамлар теварагида худди тирикдай сиқилишиб келаётгандай кўринади, қинғир-қий-

шиқ, узун-узун новдалари одамлар йўлини тўсишга тиришиб, бир-бирлари билан қалин тўр шаклида ўришиб ётади. Шох-новдалар орасидаги зулматда уларга аллақандай қора, мудҳиш, совуқ бир нарса қараб туради. Бу кўп мушкул йўл эди, йўл азобида ҳориган одамларнинг кўнгиллари синди. Лекин куч-мадорлари қуриганини бўйинларига олгани уялишиб, ўз олдиларида кетаётган Данкога қаҳр-ғазаб ёғдира бошладилар. Уни раҳбарлик қилолмасликда айбладилар,— кўрдингми!

Ҳамма тўхтади, ўрмоннинг дағдағали шовқини ва қаттиқ зулмати ичида, ҳорган-толган ва ғазабга тўлган ҳолда Данкони қоралай бошлади:

— Сен ярамассан, биз учун зарарли одамсан!— дедилар. Сен бизни йўл юргизиб чарчатдинг, бу қилмишинг учун калланг кетади!

— Ўзинглар «Бошла!» дединглар, мен ҳам бошладим— деб қичқирди Данко, кўкрагини кериб.— Мен йўл бошлашга мардман, шунинг учун сизларни бошлаб келдим. Сизлар-чи? Ўзларингиз учун нима қилдингиз? Фақат юриш билан овора бўлдингиз, кучингизни узокроқ йўлга етадиган қилиб тежамадингиз! Сизлар қўй подасига ўхшаб юриб келавердинглар!

Лекин бу сўзлар одамларни яна бешбаттар аччиқлантирди.

— Ўлишинг керак! Ўлишинг!— деб ўкиришди одамлар.

Уларнинг ҳайқириқларини акс эттириб, ўрмон ҳадеб гувиллайверди, яшин бўлса зулмат пардасини парчалаб, йиртиб турди. Данко шу одамларни деб кўп заҳмат тортган эди; уларга қараса, улар йиртқич башарасида. Унчудан кўп одам ўраб олган, лекин ҳеч бирининг юзида миннатдорчилик кўринмайди, уларнинг ҳеч биридан шафқат кутиб бўлмайди. Шундан кейин Данконинг юрагида ҳам нафрат уйғонди, лекин одамларга раҳми келгани учун нафрати дарҳол йўқолди. У одамларни севар, ўзи бўлмаса ҳаммаси балки ҳалок бўлар эди деб ўйлар эди. Ана шунда, уларни қутқазмиш, осон йўлга чиқариш орзуси билан юраги ўт олди, бу жўшқин ўт ёлқинлари кўзларида чақнай бошладилар... Одамлар буни кўрдилар-у, кўзларидан чиқиб турган ёлқинни, ғазаб ўтига йўйдилар, ҳамла қилишни кутиб, бўри сингари ўдағайладилар, кейин уни осонгина тутиб ўлдириш учун ҳалқани торайтира бошладилар. Данко бўлса уларнинг ниятларини пайқаб қолди, қалбида бир дард пайдо бўлиб, юрагининг ўти яна ҳам равшанроқ ёнди.

Ўрмон ҳамон ғамли нағмасини куйлар, момақалди роқ гуриллар, ёмғир ёғар эди...

— Мен одамлар учун мана нима қилоламан?!— деди Данко, гулдиракдан ҳам қаттиқроқ бақириб.

У бирдан кўксини ёрди, ичидан юрагини юлиб олиб, боши устида баланд кўтарди.

У худди қуёшдай, қуёшдан-да кучлироқ ёруғ бериб ловиллар эди: мана энди одамларга бўлган буюк муҳаббат маъшали билан ёриган ўрмон жим бўлди; зулмат эса, ёруғдан қочиб, ўрмоннинг ҳув ичкарисидаги сассиқ ботқоқлик оғзига беркинди. Одамлар ҳайратдан тошдай қотиб қолдилар.

Данко:

— Юринглар!— деб қичқирди-ю, ёниб турган юрагини баланд кўтариб олдинга тушди— юраги билан одамлар йўлини ёритиб борди.

Оломон эриди, унга эргашиб югурди. Шу пайт ўрмон ҳайрат билан учларини силкитиб, яна гувиллай бошлаган бўлса ҳам, лекин югуриб борувчи одамларнинг тапир-тупурлари остида унинг шовқини эшитилмай қолди. Ловиллаб ёнаётган ажойиб юрак орқасидан ҳамма дадил, тез одимлар билан чопиб борди. Бу кетишда ҳам одамлар йиғламай ўлардилар, Данко бўлса ҳамон олдинда боради, юраги боягидай ловиллаб ёнади.

Бирданига ўрмон тисарилди, одамларга йўл берди; кейин ҳеч нима демай орқада қолди. Данко билан бояги одамлар эса ёмғир ювиб ўтган тоза ҳавога, қуёш нурлари денгизга ғарқ бўлди. Момақалди роқ орқада, ўрмон устида гувиллайди, бу ерда эса — офтоб ярқирайди, дашт чўл эркин нафас олади, ёмғир гавҳарларига кўмилган кўкатлар жилвирайди, дарё олтин каби товланади... Кечки пайт эди, шафақ нурларига чўмган дарё суви, Данко юрагини юлиб олганда тизғириб чиққан иссиқ қонга ўхшаб, қизариб кўринади.

Азамат Данко олдида ясланиб ётган кенг далага кўз югуртирди, нашъали кўзларила бу озод ерга боқиб, мағрур-мағрур кулди. Кейин йиқилиб, ўлди.

Суюнган ва юраклари умидга тўлган одамлар на унинг ўлганини сездилар ва на жасад ёнига тушиб, ҳануз ёниб турган ботир юракни кўрдилар. Фақат бир эҳтиётчан киши кўрди-ю, бир нимадан кўрқиб, мағрур юракни босиб қўйди... Юрак учқун бўлиб сочилди, кейин сўнди.

Момақалди роқ гулдурашидан олдин далаларда пайдо бўладиган ҳаво ранг учқунлар ана шу юракдан тарқалган!

Баҳор палла гуллаган олча,
 Гилос, ўрик, бодом
 шафтоли.
 Баргидан кўп сермева
 олма,
 Фарқ пишади ҳатто ғайноли.
 Далаларда кўм-кўк ғўзалар,
 Кўсак тугар гулга бурканиб.
 Шира боғлар токда
 узумлар,
 Хил-хил пишиб, хил-хил
 турланиб,
 Қовун пишиб дум бера
 бошлар

Пайкалларда ёрилиб тунда,
 Боғда мева теришар ёшлар
 Минг-минг сават тўлдириб
 кунда
 Мева-чева жуда ҳам тўкин,
 Баракали бизнинг асл ёз!
 (Уни мақтайверсам узун
 кун,
 Таърифига барибир сўз оз!)
 Ёздан қиёс олгин эй ўртоқ,
 Фурсатингни ўтказма бекор.
 Ҳосил учун куч йиққин ҳар
 чоқ,
 Бу куч илм бўлмоғи даркор!

Ёрдамвой

(Платон Воронкага ўхшатма)

Икки катта пақирда
 Тип-тиниқ сув лиммо-лим...
 Сойдан чиқиб тик қирда
 Турар бобо Шоолим.
 Ердан чиққан одамдай,
 — Салом!— деяр бир бола.
 — Кимсан?!
 — Менман— Ёрдамвой!
 Рухсат этинг, жон бобо:
 Қўлларингиз толибдир,
 Чарчагансиз ҳойнаҳой,
 Элтиб берай!
 Бобо дер:
 — Хўп. Кам бўлма,
 Ёрдамвой!
 Уйга элтиб бирпасда,
 Сувни қўяр у аста...
 Катталарни кўрганда,
 Салом берар мулойим.
 Унга иш буюрганда
 «Жоним билан!»— дер
 доим.

...Сув оқар тўлқин отиб,
 Эшитилар дод-вой!
 Қиз чўқар сувга ботиб,
 Қутқарар тез Ёрдамвой.
 Сабзи тўла қоп турар,
 Деҳқон узолмас ердан,
 Ёрдамвой орқалатар,
 Юкни кўтариб бирдан.
 Йўлда шикаст еб биров,
 Азоб чекиб бақирар.
 Ёрдамвой кўриб дарров,
 «Тез ёрдам»ни чақирар:
 — Ҳаяллаймай тез етинг!
 Беморга ёрдам этинг!
 Баҳор... Уқиш авжида,
 Олам ғўзалликка бой...
 Уқишдан бўш— Мавжуда,
 Дарс ўргатар Ёрдамвой.
 Бола юрар завқланиб,
 Ёрдам берганда нуқул.
 Кўрганлар дер шавқланиб:
 — «Қандингни ур, мард
 ўғил!»

Мақтанчоқ эшак

Жуда қадим замонда,
 Гўзал жануб томонда,
 Кўп мақтанчоқ бир эшак
 Бўлганига йўқдир шак.
 Доим ҳанграб, кеккайиб,
 Қулоқлари диккайиб,
 Юрган тоғу тош аро
 Туси тундек қоп-қора.
 Урмон бўйлаб шер юрар,
 Шимпанзегга буюрар:
 — Сен ҳар ёққа солиб жар,
 Йиғилишга бер хабар!
 Ўзи кутиб шу куни
 Чақириб фил, тулкини,
 Қийик, эшак, чўчқани,
 Нима қилар, хўш қани?!
 Мажлис очиб даставвал,
 Уларга берар савол:
 — Қайси ҳайвон дунёда
 Куч-қувватда зиёда?!
 Жавоб учун чамаси
 Ўйлаб қолар ҳаммаси.
 Биров айтаётгандай,
 Мўлжалга ўқ отгандай
 Эшак ҳанграб, тепиб ер;
 — И-ҳо, и-ҳо, мен!—дер
 Шер маъқуллар буни чин:

— Майли, сен зўр, кўп
 кучинг!
 Шу пайт яна ўртага
 Савол ташлар жўрттага:
 — Қайси ҳайвон дунёда,
 Гўзалликда зиёда?!
 На бўрсиқ, на жирафа,
 На кенгуру бир дафъа.
 Ҳали гапга чўзмай лаб,
 Бирдан тагин у ҳанграб:
 — И-ҳо, мен, и-ҳо, мен!—дер
 — Хўп, сен кўркем!— дейди
 шер.

Баҳсда гўё тонг отар,
 Шер сўнг марта сўз қотар
 — Дунёда энг аҳмоқ ким?
 Мажлис аҳли қолар жим!
 Бу гал ҳам эл бурундан
 Эшак туриб ўрнидан:
 — И-ҳо, мен, и-ҳо, мен!—дер,
 — Ҳа, ўзингсан!— дейди
 шер.

Шундан бери не чора,
 Ҳанграб экан бечора
 Овозига бериб зеб:
 — И-ҳо, мен, и-ҳо, мен!—деб.

А. Барто

Заставада

I

Бир ўрмон заставаси.
 Пастак бир уй бор,
 Тим қора ойна орти тик
 қарағайзор...
 Бу уйда уйқу сийрак, узоқ
 ўлтирмас,

Бу уйнинг деворидан
 милтиқ узилмас.
 Бу ерга ёнма-ёнди чегара,
 ёт ер,
 Бу ерга ёнма-ёнди ёт
 ўрмон ҳам қир.

Жарлар оша ўрмалаб
сўқмоқ йўллардан
Бизнинг еримиз томон
келади душман.
У танлаган туманли, ёгин
кечасин,
У билади ёмғирнинг ёрдам
қилишин,
Чунки жарликлар бўйлаб
сувлар оқадир
Ва кучли сел душманнинг
изин ювади.

Жарлар оша ўрмалаб,
сўқмоқ йўллардан
Бизнинг еримиз томон
келади душман.
Олға босиб, шохларни эгиб,
яширинар...
Бироқ оғочларда лек
постимиз турар.
Ҳам ўтлоқларда соқчи
ётар, билинмас
Ўтлар ўсиқ, жангчимиз сира
кўринмас.

II

Заставада ёнмоқда
Тунда шамчиरोқ,
Начальник ухламайди,
Ҳамма вақт уйғоқ.
Диққат билан қарайди
Дераза томон:
Мудом шундай қоронғу,
Тонг отмас ҳамон.
Аммо ким у,
Эшикни

Тинмасдан қоққан?
Эшик олдида бола—
Турар, ошиққан.
У қаттиқ қичқиради:
Ўтказ часовой,

Менга начальник керак,
Мен ўзники, ҳой!
Бош яланг, оёқ яланг
У ўрмон ошди,
Шохлар устидан чопди,
Жарларни босди
Югурди, елди... сира—
Ортга қарамай,
Унга ваҳмалар солди
Ҳар бир қарағай.

III

— Мен кўрдим бир кучукни
Ўрмонга кирди,
Узоқдан кимдир унга
Бир ҳуштак берди.
Чақмоқ чақилди, кўрдим
Олдимда тикка
Ит турар, тумшуғи лой
Қулоғи дикка.
Тўқилган бир бўйинбоғ
Бор томоғида,
Бу ёт итдир, бундай ит
Йўқ бизнинг ёқда.
Кучук шўхлик қилгандай
Отилди жарга.
Қишлоғимизнинг ҳар ити
Танишдир менга.
Танишдир ҳам кўки-ю
Қораси— бари!
Бу сержун ёт бизга
Ёт, биздан нари!
Дарҳол начальник сакраб
Минди отига.
— Ўртоқ начальник! Мени—
Олингиз бирга!
Хато қилмай нишонга
Отаман ўзим.
Акам берган ишониб
Милтигин ҳар зум!
Аммо начальник сўзсиз
Эгарга чиқди,
Учқур от балчиқ кечиб
Шамолдай чопди.

Ёмғир ҳамон қутурар,
тинмасдан ёғар

Қуюқ кўкат ичидан учқур
от чопар.

Ўрмон тўсиқ бўлади найза
сингари,

Тиканак шохлар йўлда
бигизлар каби.

Аммо ўрмон тунини

начальник билар,
У тўппа-тўғри чопар,
йўллар йўл очар.

Ёмғир ҳамон қутуриб,
тинмайин ёғар.

Қуюқ кўкат ичидан учқур
от чопар.

От билан бирга изғир
«Йўлбарс» номли ит,
«Йўлбарс» — бир неча сафар
иш бажарган ит.

У, изларни ҳам ердан, ҳам
қордан топди,
Душманнинг ўнг қўлига
ёпиша қопди.

Бурунлари титрарди, ис
ҳидларди ит.

Ёқаларди жарларни, ўрга
кирарди.

Тойиб кетиб йиқилиб, яна
турарди,

Олға чопиб, тасмасин
судраб юрарди.

Шу чоғ начальник кўрар,
оғоч ортида

Сержун бир бегона ит
кўринди шунда.

Кўпчак, сирғанчиқ ерлар,
тўнгалар бўйлаб.

«Йўлбарс» ҳансираб чопар,
ёт итни қувлаб.

Ҳуриб-вовиллаб, олға

изғир тасмада
Қарағай сийраклашар;

яқин чегара!
Агарда сержун ит тепани

ошса
У йўқолар ёт ерга ва ёт
ўрмонга.

Сакраб, ирғиб чопади,
чопади «Йўлбарс»

Бўри кўзидай ёнар кўзлари,
ўлмас!

Борган сайин кўп қуюқ
туман қуйилар,

Бирдан начальник:—
Тўхта!!— деб фармон

берар.
Сержун ит қочмоқчи тепани

ошиб,
Шунда ўқ шанғиллади

ўрмонни босиб,

Чегаранинг ўзида, сўқмоқ
бир йўлда

Сержун, айёр кучук йиқилди
шунда.

Тўқилган бир бўйинбоқ бор
томоғида,

Бу ёт итдир, бундай ит йўқ
бизнинг ёқда.

Бўйинбоққа боғланган бир
ўрам қоғоз.

Итни жосус йўллаган
ёзиб махфий роз.

IV

...Тревога берилди
Ва ҳамма ёқдан
Жангчиларнинг отряди,
Оқди бу томон.
— Тезда ўраб олинсин,
Йўллар кесилсин!
Заставага тириклай

Ёв келтирилсин!
 Тозаланур бу ўрмон
 Хўп синчикланур
 Ва душман кета олмас,
 Бу ерда қолур.
 У ёғингар, қоронғу
 Тунни танлаган,
 Ёмғир ёрдамда бўлар
 Деб ёв ўйлаган.
 У шу ерда яшринар
 Шохларни эгиб,
 Қарағайзорда турар
 Пойлар биқиниб,
 Ўтлоқларда ётади
 Соқчи билинмас,
 Ўтлар ўсиқ, жангчимиз
 Сира кўринмас.
 Ниҳоят, мана осмон
 Ёришмоқдадир.
 Заставадан начальникка
 Чопар келадир.
 Чопар билан бир отга
 Бёла мингашган
 — Ўртоқ начальник,
 душман

Тирик тутилган!
 У заставада турар,
 Чопинг мен билан!
 Айтилгандай, қани сержун—
 Душман ит— илон?
 — Энди хизмат қилмайди
 Ёвга ит ҳеч вақт,
 Хой, ўсмир ёш! Мен сени
 Табриклай шу вақт.
 Сен эртага совғага
 Кучук олурсан,
 Тасма билан сен уни
 Олиб юурсан.
 ...Бир ўрмон заставаси.
 Пастак бир уй боғ,
 Тим қора ойна орти тик
 қарағайзор.
 Бу уйда уйқу сийрак, узоқ
 ўлтирмас,
 Бу уйнинг деворидан
 милтиқ узилмас.
 Бу ерга ёнма-ёндир ёт
 ўрмон ҳам қир...
 Бу ерга ёнма-ёндир ёт
 ўрмон ҳам қир...

Ш. Орифий

Кичик боғбон

Бизлар эккан шафтоли,
 Зарғалдоғу луччак, оқ.
 Эрта баҳор гуллашиб,
 Мева қилди шамалоқ.
 Мироқида боғимиз
 Кўринг, келса хонаси.

Қувонади кўрган кўз,
 Меҳнат экан онаси.

Улар ҳил-ҳил пишибди,
 Саратонда бўлди бол.
 Сизни таклиф этувчи;
 Кичик боғбон Миржалол.

С. Очил

Туш кўрган бола

Алангланар бетоқат,
 Ҳар ёнга қараб Шерзод.

Недир унга етишмас,
 ...Қолибди-ку беқанот.

Атрофига термулиб,
Тураб эди у ҳайрон.
Сакраб кўриб осмонга,
Хафа бўлди шу замон...

— Ойи, ойи, ойижон,
Бугун қизиқ туш кўрдим;
Бирдан боғланиб қанот,
Осмонда учиб юрдим.

Худди шу ҳозиргидек,
Қўлларим ҳам бор эмиш.
Бир қушчани отдилар,
Шунда қўллар берди иш.

Ушлаб қолдим қушчани,
Уясига ётқиздим.
Яраларини боғлаб,
Тонгни бирга отқиздим.

Чийилларди бечора,
Ётар эди товланиб,
Мен ҳам йиғлаб юбордим,
Мана, қолдим уйғониб.

— Қани менинг қанотим,
Учиб юра олмайман.
Ярадор қушчажоним
Энди кўра олмайман.

ЁДЛАТИШ УЧУН

В. Мурадов

Боғимда бобом бор!

Саҳар чоғи
Мактаб боғи
Гуллар билан
Тўлибди.

Мактабимиз
Гул боғида,
Ленин бобом
Турибди.

Ҳар кун эрта
Кутиб олар
Нур таратиб
Йўлларга.
Аъло ўқинг,
набирам, деб,
илҳом солур,
дилларга.

А. Обиджон

Уйинчоғим қани?

Қайда қолди
Қўзичоқ?
Икки кўзи
Қўшмунчоқ.

Пешанаси
Дўнггина...
Қайтиб беринг
Жўнгина.

М. Зайниддинова

Ипак қурти

Атрофи кенг хўп гўзал
Колхозим боғи,
Онадек бизга азиз
Ватан тупроғи.

Баҳорда ўсиб тутлар
Бўлар ям-яшил.
Ипак қуртига қизлар
Тут барги ташиб,

Колхознинг ипак қурти
Урайди пилла.
Товланиб жилва берар
Оқ сариқ тилла.

Олтинга тенг ипаги,
Ажойиб бу қурт.
Ипак, жужун, шоҳини
Кияр элу юрт.

А. Пўлатов

Бастакор Юнус бобо

Бастакор Юнус бобо,
Наволари дилрабо!

Кўз ёши-ю фиғони,
Тўкилган қутлуғ қони—

Халққа қилдилар хизмат,
Хизматда-ку кўп ҳикмат.

Барча нолалар аён,
Унда этилган баён.

Куйлаганда «Шошмақом»
Дилларга берар ором.

* * *

Ундаги усул, куйлар,
Узоқ ўтмишдан сўйлар:

Халқларнинг оху зори,
Оғир кун, интизори,

Бастакор Юнус бобо
Наволари дилрабо!

Р. Долимов

Милиционер амаким

Қўрқмас, ботир, софдил,
хушёр,

Биласизми, дўстлар, бу
ким?

Халқ ишига доим тайёр.

— Милиционер амаким!

Кечалари ҳатто бедор.

Биласизми дўстлар, бу ким?

Айтаверсак кўп хизмати,

— Милиционер амаким!

Бизга ўрناق фазилати,

Тартиб сақлар кеча-кундуз,

Шунинг учун зўр ҳурмати,

Манглайда порлар юлдуз.

Биласизми, дўстлар, бу

Хотиржамлик бўлмас усиз,

ким?

— Милиционер амаким!

ҚУШИМЧА АДАБИЕТ

ҲИКОЯ ҚИЛИБ БЕРИШ УЧУН

Ч. Айтматов

Шохдор она буғи ҳақида эртак («Оқ кема» повестидан)

Бу жуда қадимда бўлиб ўтган. Замонларнинг замонида, ер юзида майсалардан кўра дов-дарахтлар кўп бўлган, қурғоқ ерлардан кўра ўлкамизда оби ҳаёт мўл бўлган даврларда бир қирғиз қабиласи улкан ва муздай дарё бўйида яшарди. Бу дарёни Энасой деб аташарди. У бу ерлардан узоқда, Сибирдан бошланади. У ерларга отда уч йилу уч ойда етиб бориш мумкин. Бу дарёни ҳозир Енисей дейишади, илгарилари Энасой деб юритишган. У ҳақда шундай қўшиқ ҳам тўқилган:

Сендан улкан дарё борми, Энасой,
Сендан азиз тупроқ борми, Энасой,
Сендан чуқур дард ҳам борми, Энасой
Сендан озод қучоқ борми, Энасой
Сендан улкан дарё йўқдир, Энасой
Сендан азиз тупроқ йўқдир, Энасой.
Сендан чуқур дард ҳам йўқдир, Энасой
Сендан озод қучоқ йўқдир Энасой

Мана шунақа эди бу Энасой дарёси.

Энасой бўйида турли хил элат яшарди. Улар ғоят оғир ҳаёт кечирарди, чунки улар бир-бирларига доимо адоват кўзи билан қарар эдилар. Қирғиз қабиласини душманлар турли томондан қуршаб олганди. Гоҳ улар, гоҳ булар ҳужум қилишар, гоҳо қирғизларнинг ўзи ҳам бошқаларга човут солиб, молларини ҳайдаб кетишар, уйларига ўт қўйишар, одамларни ўлдиришарди. Қулай келиб қолганда бир томон иккинчи томон одамларини ўлдириб юборар эди. Замон шунақа эди. Одамнинг одамга ичи ачимасди. Одам одамни ғажирди. Шу даражага бориладики, ҳеч кимнинг деҳқончилик қилгиси, мол боққиси, ов қилгиси келмай қолди. Қароқчилик билан кун кечириш осон туюларди; қўққисдан босасан, ўлдирасан, оласан-кетасан. Бир қотилликка қасдма-қасд ўн қотиллик билан жавоб беришга ҳаракат қилишарди. Шу зайлда

кун ўтган сайин кўпроқ қон тўкиларди. Одамларда ақл ўтмаслашиб борарди. Душманларни яраштирадиган, инсофга келтирадиган одам йўқ эди. Душманга қирон келтириб, ўзга қабиланинг сўнгги одамигача қонини оқизган, молу мулкани қўлга киритган одам энг ақлли ва уддабурон саналарди.

Ўрмонда бир ғаройиб қуш пайдо бўлиб қолди. Инсон овозига ўхшаш аянчлик овоз билан тундан тонггача сай-рар ва йиғлар, шохдан-шохга сакраб сўйларди: «Қатта бахтсизлик бўлади! Қатта бахтсизлик бўлади». Шундай бўлди ҳам, ўша қора кун келди.

Уша куни қирғиз қабиласи Энасой бўйида ўзининг буюк оқсоқолидан жудо бўлди. Ботир Қулчи кўп йиллар йўлбошчилик қилди, кўпгина юришларда, жанг-жадалларда қатнашди. Жангларда омон қолди, лекин ажали етди. Қабилadoшлар, икки кун катта ғам-аламда ўртандилар, учинчи куни эса ботирнинг жасадини ерга топширгани йиғилдилар. Эски одатга кўра, буюк оқсоқолни Энасойнинг ўнқир-чўнқирли қирғоғи бўйлаб сўнгги йўлга кузатиш лозим эди, токи марҳумнинг руҳи Энасой дарёси билан юксакликда жудолашсин, ахир «Эна» — бу она демак, «сой» эса — бу дарёнинг ўзани-ку! Унинг қалби Энасой ҳақидаги қўшиқни сўнгги бор куйласин.

Сендан улкан дарё борми, Энасой,
Сендан азиз тупроқ борми, Энасой,
Сендан чуқур дард ҳам борми, Энасой
Сендан озод қучоқ борми, Энасой
Сендан улкан дарё йўқдир, Энасой
Сендан азиз тупроқ йўқдир, Энасой.
Сендан чуқур дард ҳам йўқдир, Энасой
Сендан озод қучоқ йўқдир Энасой

Дафн этиш лозим бўлган тепаликда ёруғ жаҳоннинг тўрт томонини кўрсатмоқ учун ботирнинг қабри бош узра кўтарилди: «Мана сенинг дарёнг. Мана сенинг осмонинг. Мана сенинг еринг. Сен биз билан, ҳаммамиз бир уруғ одамлармиз. Осуда ухла. Биз ҳаммамиз сени кузатгани келдик». Келажак авлод хотираси учун ботирнинг устига мармар тош қўйилади.

Ботирнинг жасадини дафн этишга олиб ўтишганда ҳар бир ойда ўз остонаси олдида у билан видолашишади, оқ мотам яловини эгиб, ув тортиб йиғлашади, кейин бошқалар билан бирга қўшилиб яна оқ мотам яловларини эгил-

тирган ҳолда, айтиб йиғлашаётган келгуси ўтов томон илгарилаб боришади ва шу зайлда сўнгги манзилга, то қабристонгача етиб боришлик учун мотам кунларида барча қабиладошлар ўтовларини дарё ёқасига қатор тикишди.

Уша куни ҳамма тайёргарлик кўриб бўлганда қуёш уйқудан бош кўтарганди. Учига отнинг думи боғланган туғ ва ботирнинг уруш аслаҳалари— найза ва қалқони олиб чиқилди. Унинг оти дафн этиш ёпиқлари билан буркалган эди. Карнайчилар жанговар куй чалишга, барабанчилар барабанларга таёқни жоң-жаҳдлари билан уришга шай эдиларки, токи ўрмон ларзага келсин, қушлар булут янглиғ осмонга кўтарилиб, шовқин-сурон ва нола солсинлар. Йиртқич ҳайвонлар бўкириб-ҳайқириб чакалакзорларга чопиб қолсин, майсалар ерга қапишиб кетсин, садолар жаранглаб, тоғларни ларзага келтирсин. Мотам-саро аёллар сочларини ёйиб ботир Қулчига аза очишга шай туришарди. Йигитлар забардаст елкаларида ботирнинг катта оғир жасадини безовта қилмай кўтариш учун тиз чўккан эдилар. Ҳамма нарса ботирни охирги йўлга кузатиб қўйишга тайёр эди. Ўрмон этагида эса тўққизта бия, тўққизта ҳўкиз, тўққизта тўққизлик қўй қурбонлик учун ҳозирлаб қўйилганди.

Шунда кутилмаган ҳодиса рўй берди. Энасойликлар бир-бирига ҳар қанча душман бўлмасин, оқсоқолларнинг дафн маросими кунларида бир-бири билан уруш қилишни расм қилмаганди. Мана ҳозир эса бир тўда душман ғамандухга ботган қирғоқдагиларни тонг чоғи тўрт томондан сездирмай ўраб келиб, пистирмалардан баробарига отилиб чиқиб ҳамлага ўтдиларки, оқибатда ҳеч ким отга ҳам мина олмади, қўлига қурол ҳам ола олмади. Шу тариқа кўз кўрмаган қирғин уруш бошланди. Ҳаммани бир чеккадан ўлдира бошлашди. Енгилмас қирғиз қабиласини бир ҳамла билан қириб ташлаш— душман режаси ана шундай эди. Ҳаммани бир бошдан қилич дамидан ўтказишди, токи бу ёвузликни эслаб ҳеч ким ёдга олмасин, қасоскор қолмасин, вақт эса ўтмиш изларини қумлар билан кўмиб юборсин. Туя кўрдингми-йўқ...

Инсонни туғиш ва ўстириш қанчалар қийин, ўлдириш эса — ҳаммасидан осон. Баъзи бировлар ўз қонига ботиб қиймаланиб ётишар, бировлар эса қилич ва найзадан қутулиб қолмоқ учун ўзини дарёга отар, Энасой тўлқинлари орасида чўкиб кетарди. Дарё ёқалаб жарликлару тикка қесиб тушган қирғоқлар бўйлаб бутун бир чақирим

Йўлда оловга қопланган қирғиз ўтовлари ловуллаб ёнарди. Ҳеч ким қочиб қутула олмади, ҳеч ким омон қолмади. Ҳаммаси ўлдирилди ва куйдирилди. Улиб ётганларнинг жасадини қирғоқдан Энасойга улоқтирдилар. Душманлар: «Энди бу ерлар бизники! Энди бу ўрмонлар бизники! Энди бу моллар бизники!»— деб қувонишарди.

Улар бой ўлжа билан қайтишар экан, ўрмондан икки бола— бир ўғил ва бир қизнинг қандай чиқиб келганини пайқашмади. Бу ўзбошимча ва шўх болалар ота-оналаридан яширинча эрталабоқ яқин ўрмонга қўлсават учун пўстлоқ шилгани кетишганди. Улар ўйнаб юришиб, ўрмоннинг анча ичкарасига кириб кетишганини сезмай қолишди. Жанг суроғини эшитиб, орқага отилган гўдаклар на отасини, на онасини, на акасини, на опасини тирик топа олдилар. Гўдаклар ота-онасидан ва элатидан жудо бўлиб қолди. Улар бўзлаб култепадан култепага чопишар, лекин биронта тирик жонни топиб бўлмасди. Бир зум ичида етим бўлиб қолишди. Еруғ жаҳонда яккаё ёлғиз қолдилар. Узоқларда эса жанг тўзони кўкка ўрларди, душманлар қонли кураш натижасида қўлга киритган мол ва қўйларини ҳайдаб кетишарди.

Болалар туёқлар остидан кўтарилган чангни кўриб, ўша томонга югуришди. Улар қонхўр душман изидан йиғлаб, қичқириб чопишарди. Фақат боланинг қалбигина шундай соддадил бўлади. Жаллодлардан яшириниш ўрнига уларга етиб олишга шошилишарди. Ҳар нима бўлса ҳам ёлғиз қолишмаса, бу вайронадан, лаънати жойдан нари кетишса бас. Бир-бирларининг қўлидан ушлаб олишган бола ва қизча кетаётганлар орқасидан қувиб жиндаккина кутишни, ўзлари билан бирга олиб кетишларини ёлвориб сўрашарди. Бироқ қий-чув ва туёқларнинг дупур-дупури-ю, ҳайдовчиларнинг ҳайқиригида бу ожиз овозларни ким эшитарди.

Болалар жон-жаҳди билан узоқ чопишди. Лекин бари бир, етиб олишолмади. Кейин эса, йиқилиб қолишди. Атрофга боқишга, қимирлашга қўрқиншарди. Ҳамма ёқ ваҳимали эди. Шу зайлда бир-бирининг пинжига кириб кўзлари юмилганини билмай қолишди.

Етимга етти кўча, деб бекорга айтмаганлар. Тун бехатар ўтди. Ҳайвон уларга тегмади, ўрмон махлуқлари кўтариб кетмади. Улар уйғонишганда тонг отганди. Қуёш чур сочиб, қушлар сайрарди. Болалар ўринларидан туриб яна мол ҳайдовчиларнинг изидан йўлга тушишди.

Йўлма-йўл мева ва илдиэ териб еб жон сақлашди.

Йўл юра-юра учинчи куни бир тоғ тепасида тўхташди. Пастга қарашса — кенг, ям-яшил майсазорда катта тантана бўлаётибди. Бу ерда тикилган ўтовларнинг, гуриллаб ёнаётган гулханларнинг, гулхан атрофида ўтирган одамларнинг сон-саноғи йўқ. Қизлар ҳайинчак учиб, қўшиқ, айтишмоқда. Давра тортган одамлар ўртасида полвонлар худди бургутдай гир айланиб бир-бирини итқитиб отишяпти. Душманлар ўзларининг ғалабасини нишонлашарди.

Бола билан қиз яқин боришни ҳам, бормасликни ҳам билмай, тоғ тепасида туришарди. Лекин гўшт қовурдоқ, нон, саримсоқнинг ёқимли ҳиди уфуриб турган гулхан атрофида пайдо бўлиб қолишни исташарди. Болалар чидаб туришолмади, тоғдан туша бошлашди. Тантана эгалари ҳайрон бўлишди, уларни тўда бўлиб ўраб олишди:

— Кимсанлар? Қаёқдан?

— Биз очмиз,— жавоб берди бола билан қизча,— бизга ейдиган бир нима берсангиз.

Улар болаларнинг тилидан ким эканлигини дарров пайқаб қолишди. Бақириб-чақириб, шовқин солишди. Тугатилмаган душман оиласининг омон қолган аъзоларини ҳозир ўлдириш керакми ёки хоннинг олдига олиб бориш керакми?— деб баҳсга тушиб кетишди. Улар баҳслашиб турганда раҳмдилгина бир аёл болаларга жиндак пишган от гўшти узатди. Болаларни хон ҳузурига судраб боришар экан, улар қўлларидаги овқатни ютоқиб еверишди. Уларни остонада ойболта ушлаб турган ясовуллар хоннинг баланд қизил ўтовига олиб келишди. Бутун қароргоҳ бўйлаб эса аллақаяқдан пайдо бўлиб қолган қирғиз зотлари ҳақидаги ташвишли хабар тарқалди. Бу нимадан дарак бериши мумкин? Ҳамма ўз ўйини ва тантанани тарк этиб, ур-тўполон билан хоннинг ўтови томон чопиб кетди. Бу пайт хон машҳур лашкарлари билан қордай оппоқ наMAT тўрида савлат тўкиб ўтирарди. У асал қўшилган қимизни симириб мақтов қўшиқларини сел бўлиб тинглаб ўтирарди. Хон одамлар нима учун тўпланишганини билгач, ғазабдан қутуриб кетди: «Мени безовта қилишга қандай журъат этдиларинг? Биз ахир қирғиз зотини бутунлай қириб ташламаган эдикми? Мен сенларни Энасойнинг абадий ҳукмрони қилиб қўймадимми? Намунча ўпкаларингни қўлтиқлаб югуриб келмасаларинг, қўрқоқлар? Қаранглар, олдиларингда ким турибди? Эй: чўтир Баймоқ кампир,— қичқирди хон. У оломон орасидан ажралиб чиққанда эса, унга деди:

— Мана буларни ўрмонга обориб шундай қилгинки,

шу билан қирғиз зоти тугасин, хаёлда ҳам қолмасин, номи абадий ўчсин. Бошла, Чўтир Баймоқ кампир, айтганимни дарҳол бажо келтир...»

Чўтир Баймоқ кампир жимгина итоат қилиб, бола билан қизни қўлидан ушлади-да, олиб кетди. Улар ўрмон оралаб узоқ юргач, Энасой қирғогидаги баланд жарликка етиб келишди. Чўтир Баймоқ кампир болаларни шу ерда тўхтатиб, уларни жар ёқасига олиб келди. Сўнг, уларни жарликка итариб юбориш олдидан шундай деди:

— О, муаззам Энасой дарё! Сенинг қаъринга тоғни қулатса, у бир харсангдай жо бўлади. Агар юз йиллик қарағайни ташласа, уни чўпдай оқизиб кетасан. Кел энди икки қум заррасини — икки инсон боласини ўз бағринга олгин. Уларга ер юзида жой йўқ. Сенга мен айтиб ўтиришим керакми, Энасой? Агар юлдузлар одамга айланиб қолса борми, осмон уларга торлик қилиб қолади. Аммо балиқлар одамга айланиб қолса борми, уларга дарё ва денгизлар торлик қилиб қолади. Сенга мен айтиб ўтиришим керакми, Энасой. Ол, бу болаларни, улоқтириб кет. Қўй, улар бу манфур дунёмизни гўдакликда, тоза қалб билан, болалик ҳаёси билан, ёвуз ният ва ёвуз ишлар билан ўз номига иснод келтиришга улгурмасданоқ тарк этишсин, токи инсон азоб-уқубатини кўриш ва бошқаларнинг ғам-аламига сабабчи бўлиш уларга насиб қилмасин. Ол буларни, ола қол буларни қудратли Энасой...

Болалар зор қақшаб, хўнграб йиғларди. Тик қирғоқдан пастга қараш қанчалик даҳшатли эканлигини кўриб турган болаларнинг қулоғига кампирнинг сўзи кирмасди. Пастда эса қутурган тўлқинлар сапчийди.

— Қучоқлашинглар, болалар охириги марта хайрлашиб олинглар,— деди Чўтир Баймоқ кампир. Ўзи эса уларни жарга иргитиш қулай бўлсин учун енгларини шимарди. Кейин шундай деди:

— Энди мени кечиринглар, болалар. Пешонангизга ёзгани шу экан. Бу ишимни ҳозир ўз ихтиёрим билан қилмаётган бўлсам ҳам, лекин сизларнинг бахтингизга...

У гапини тугатмаган ҳам эдики, ёнгинасидан бир овоз келди.

— Тўхта, доно, оқилона кампир, гуноҳсиз болаларни жувонмарг қилма.

Чўтир Баймоқ кампир қайрилиб қаради-ю, ҳайратда қолди: қаршисида ғаройиб она буғи турарди. Унинг йирик-йирик кўзлари таънали ғамгин боқарди. У сутдек оқ,

қорни бұталоқнинг юнгидек қўнғир юнг билан қопланган. Шохлари бўлса гўзаллик тимсоли: сербутоқ, гўё кузги дарахтнинг бир бўлак шохи. Елини эмизикли аёлнинг кўкрагидек топ-тоза ва силлиқ.

— Кимсан? Нега одамга ўхшаб гапиряпсан?— сўради Чўтир Баймоқ кампир.

— Мен она буғиман,— жавоб берди у — Шунинг учун одамга ўхшаб гапирдимки, бўлмаса сен тушунмайсан, қулоқ ҳам солмайсан.

— Нима истайсан, оңа буғи?

— Қўйиб юбор болаларни, доноларнинг доноси. Сендан илтимос қиламан, уларни менга бер.

— Нима қиласан уларни?

Одамларнинг менинг икки эгизимни, икки буғи боласини ўлдиришди. Мен ўзимга бола излаб юрибман.

— Сен буларни боқмоқчимисан?

— Ҳа, доноларнинг доно аёли

— Сен яхшилаб ўйлаб кўрдингми, она буғи?— масха-раомуз кулди Чўтир Баймоқ кампир.— Булар ахир одам боласи-ку. Булар катта бўлишади, кейин сенинг болаларингни ўлдиришади.

— Улар катта бўлишса, менинг болаларимни ўлдиришмайди,— жавоб қилди унга буғилар онаси.— Мен уларга она бўламан, улар эса менинг болаларим. Ахир улар ўз ака-укаларини ўлдиришадими?

— Эҳ, нимасини айтасан, она буғи, сен одамларни билмайсан,— бош тебратди Чўтир Баймоқ кампир,— улар ўрмон ҳайвонларигагина эмас, ҳатто ўз-ўзларига ҳам раҳм-шафқат қилишмайди. Бу етимчаларни сенга берардим, шунда менинг сўзларим қанчалик ростлигига ўзинг гувоҳ бўлардинг, лекин одамлар бари-бир қўлингдан тортиб олиб, бу болаларни ўлдиришади. Бунча ғамнинг сенга нима кераги бор?

— Мен болаларни узоқ ўлкаларга олиб кетаман, у ердан болаларни ҳеч ким қидириб тополмайди. Болаларга раҳм қил, доноларнинг доноси, озод қил уларни. Мен уларга садоқатли она бўлайин. Елинларим тўлиб турибди. Сутим болаларни орзиқиб кутяпти. У болаларга интизор.

— Ҳа, майли, шундай, бўладиган бўлса,— деди охири Чўтир Баймоқ кампир, ўйлаб туриб,— буларни тезроқ олиб жўна. Етимларни ўзингнинг узоқ юртингга олиб кет. Агар улар узоқ йўл юриб толиқиб ҳалок бўлса ёки дуч келган қароқчилар ўлдириб кетса, ёки бўлмаса бу одам

болалари сенинг яхшилигингга ёмонлик билан жавоб қайтаришса — ўзингдан кўр.

Она буғи Чўтир. Баймоқ кампирга миннатдорчилик билдирди. Бола билан қизга эса:

— Энди, мен сизларнинг оналарингман, сизлар эса менинг болаларимсизлар,— деди.— Сизларни узоқ юртга, қорли тоғ ва дарахтзорлар қўйнига жойлашган илиқ денгиз — Иссиққўлга олиб кетаман.

Бола ва қизча шодланиб, Шохдор она буғи ортидан чопқиллаб кетишди. Лекин аста-секин чарчаб, ҳолдан тоғишди, йўл эса олис дунёнинг бу четидан у четига чўзилган. Она буғи болаларни ўз сути билан боқиб, кечалари бағрига босиб иситмаганда улар ҳеч қаерга ҳам етишолмас эди. Улар узоқ юришди. Она юрт бўлмиш Энасой тобора ортга чекиниб борар, лекин янги ватан бўлмиш Иссиққўлга ҳали жуда узоқ эди. Йўл юришди, йўл юришса ҳам мўл юришди. Ёзу қиш, кўккламу ёз ва куз, яна ёзу қиш, яна баҳору, яна ёз ва куз қалин ўрмонлардан, жазирама чўллардан, кўчма қум сахролардан, баланд тоғлардан ва ҳайқириб оққан дарёлардан не машаққат билан ўтишди. Уларнинг изидан бўрилар галаси қувди, Шохдор она буғи эса болаларни устига миндириб, ёвуз йиртқичлардан қутқариб кетди. Уларнинг изидан тушган отлиқ овчилар ўқ узиб, қичқаришарди: «Буғи одам боласини ўғирлаб кетяпти! Ушла! Тут!» ва кетма-кет ўқ узишарди. Шохдор она буғи болаларни опичиб, физиллаб учаётган ўқларга, чақирилмаган қутқарувчиларга етказмай борарди. У ўқдан кўра тезроқ чопар ва шивирларди: «Маҳкамроқ ушланглар, болаларим — босқинчилар!».

Охири Шохдор она буғи ўз болаларини Иссиққўлга етказиб келди. Улар тоғ тепасида туриб, ҳайратланишарди. Чор атроф қорли тоғлар билан қопланган, тоғлар ўртасида кўм-кўк ўрмон, кўз илғаган ҳамма жойда денгиз чайқалиб шовуллаб турарди. Кўм-кўк сув юзида оппоқ тўлқинлар югурар, шамол уларни узоқлардан ҳайдаб келиб, яна йироқларга ҳайдаб кетарди. Иссиққўл қайдан бошланиб, қайда тугайди — билиб бўлмасди. Бир чеккасида қуёш бош кўтарса, иккинчисида ҳали тун пардасини йиғиштиролмасди. Иссиққўлнинг чор атрофини қанча тоғ қуршаб олган — санаб бўлмасди, у тоғлар ортида яна шунга ўхшаш қанчадан-қанча қорли тоғлар бўй чўзиб турибди.

— Мана шу янги ватанингиз бўлади,— деди Шохдор она буғи.— Мана шу ерда яшайсизлар, ер ҳайдайсизлар,

балиқ тутасизлар, молу ҳол қиласизлар. Минг йиллар тинч тотув яшанглар. Ҳа, сизларнинг авлодингиз яшайди, кўпаяди. Сизлар келтирган тилни авлодлар унутишмайди. Уларга ўз она тилларида сўзлаш ва куйлаш ёқимли бўлади. Инсонларга қандай яшаш лозим бўлса шундай яшанглар. Мен эса сизлар ва сизларнинг болаларингизнинг болалари билан ҳаминча бирга бўлай..

Маъна шундай қилиб, бола ва қизча қирғиз авлодининг аждодлари сифатида, мангу жаннатмакон Иссиққўлда ўзларига янги макон топдилар.

Вақт тез ўтиб бораверди. Бола бақувват йигит бўлди, қиз бўйга етди. Шунда улар қовушиб, эр-хотин бўлдилар. Шохдор она буғи эса Иссиққўлни тарк этмасдан, яқин ўртадаги ўрмонда яшай бошлади.

Бир кун тонг маҳали Иссиққўл қўққисдан нотинчланиб, шовуллай бошлади. Қизни, тўлғоқ тутиб, азобланмоқда эди. Эр эса чўчиб кетди. Қоя устига чопиб чиқдида, овозининг борица чақира бошлади:

— Қаердасан, Шохдор она буғи? Иссиққўл қандай шовқин соляпти эшитяпсанми? Қизинг туғяпти. Тезроқ кел, Шохдор она буғи бизга ёрдам қил..

Шунда узоқдан худди карвонларнинг қўнғироғидай жарангдор товуш эшитилди. Бу товуш тобора яқинлашиб келаверди. Шохдор она буғи етиб келди.

У шохларида бешик келтирди. Бешик оппоқ қайиндан ясалган бўлиб, бандида кумуш қўнғироқча жаранглаб турарди. Бу қўнғироқ Иссиққўл бешикларида ҳозиргача ҳам янграб турибди. Оналар бешикларни тебратар, кумуш қўнғироқ жаранглар, гўё Шохдор она буғи узоқлардан чопиб, шошиб, шохларида қайин бешик кўтариб келаётгандай туюлади...

Шохдор она буғи етиб келди-ю, шу пайт қизнинг ҳам кўзи ёриди.

— Бу бешик сизларнинг тўнғичларингиз учун,— деди Шохдор она буғи.— Ҳали кўп фарзанд кўрасизлар. Етти ўғил, етти қиз!

Ота-она хурсанд бўлишди. Тўнғич фарзандларини Шохдор она буғи шарафига — Буғибой деб аташди. Буғибой ўсиб-улғайди, қипчоқлар авлодидан бўлган гўзал қизга уйланди, шу билан Буғибой авлоди — Шохдор она буғи авлоди кўпая бошлади. Буғибой авлодлари Иссиққўлда кўп ва қудратли бўлиб қолди. Бу авлод Шохдор она буғини муқаддас деб билишарди. Буғибой авлодларининг ўтовиди эшик тепасига буғи шохи осиб қўйилар, бу

эса узоқ-узоқлардан ҳам ўтовнинг Буғибойлар авлодига мансуб эканлигидан дарак бериб турарди. Босқинчи душманларни даф этганда ёки пойга мусобақаларида Буғибой авлодларини «Буғи!» деган битта лақабнинг ўзиданоқ англаб олишар, улар эса ҳар доим ғолиб чиқишарди. Уша кезлар Иссиққўл ўрмонларида оппоқ шохдор буғилар бўларди, гўзалликда ҳатто кўкдаги юлдузлар ҳам уларга рашк қиларди. Улар Шохдор она буғининг болалари эди. Уларга ҳеч ким тегмасди, ҳеч ким ҳуркитмас эди. Буғибой авлодлари буғига дуч келган жойда отдан тушиб, унга йўл берарди. Ошиқлар суйган қизларини сувликда гўзал оқ буғига қиёс қилишарди...

Буғибой авлодининг ошиб-тошиб кетган машҳур бир бойи то ўлгунига қадар шу одат сақланиб қолди. Унинг минг-минглаб қўйлари, минг-минглаб йилқилари бўлиб, молларига қарайдиган қанча-қанча чўпонлар ҳам унинг измида эди. Ўғиллари унга катта маърака қилишди. Улар бу маъракага ер юзининг ҳамма маълум ва машҳур кишиларини чақиришди. Меҳмонлар учун Иссиққўл қирғоғига бир минг бир юзта ўтов тикдилар. Қанча мол сўйилди, қанча қимиз ичилди, қанчалаб қашқарча ноз-неъматлар берилди, саноғига етиб бўлмасди. Бойнинг ўғиллари гердаийб юришарди: ахир отадан битмас-туганмас мерос қолганлигини, фарзандлар отани қандай ҳурматлаб, унинг хотирасини қандай эъзозлашларини одамлар кўриб қўйсин-да... («Э бўтам, одамлар ақл ўрнига бойлигини кўз-кўз қилишса, бу қандай ярамаслик».)

Марсия айтувчилар эса, марҳумнинг ўғиллари тақдим этган аргумоқларда елиб, совғага берилган сувсар телпак ва шойи тўнларга ўралиб, марҳумни ва унинг меросхўрларини кўкларга кўтариб мақташарди.

— Бу оламда бундай бахтли ҳаёт ва шукуҳли маъракаи кўрган борми?— деб куйларди бири.

— Дунё бино бўлгандан бери бунақаси ҳали бўлмаган!— дерди иккинчиси.

— Ҳеч қаерда бўлмаган! Фақат биздагина ота-оналарни шундай ҳурматлашади, ота-она шон-шарафини юксак тутишади; уларнинг муқаддас номини улуғлашади,— куйларди учинчиси.

— Эй, қақилдоқ марсиячилар, нима деб валдираяпсиз! Оламда бу ҳотамтойликнинг таърифига лойиқ сўз, марҳумнинг шон-шуҳратига тенг келадиган шуҳрат бор эканми?— куйларди тўртинчиси...

Улар шу зайлда кеча-кундуз ким ўзарга баҳслашар-

ди. («Э-э, бўтам, ҳофизлар ҳамду сано ўқишда баҳслашса, қандай ярамаслик, улар қўшиқчидан қўшиқ кучандасига айланишади».)

Довруқ солган маърака кўп кунлик байрамдай ўтди. Бойнинг мақтанчоқ ўғиллари бошқаларни лол қолдиришни, шуҳратлари оламга ёйилишини орзу қилишди. Яна бунинг устига мангу уйқуга кетган шавкатли оталари Шохдор она буғи авлодидан эканлигини ҳамма билиши учун унинг қабрига буғи шохини ўрнатишни ўйлаб топишди. («Э бўтам, қадимги одамлардан қолган гап бор: бойлик-такаббурликни, такаббурлик эса — телбаликни туғдиради»).

Бойнинг ўғиллари ота хотирасига кўз кўриб, қулоқ эшитмаган ёдгорлик ўрнатишни исташгани учун ҳам ҳеч нима уларга тўсқинлик қила олмади. Айтилган сўз — отилган ўқ. Овчиларни йўллашди. Овчилар буғи отиб, шохини танасидан айиришди. Буғи шохларининг тепага таралиб туриши кўкда парвоз қилаётган бургутнинг қанотларига ўхшарди. Буғи шохлари ўғилларга ёқиб тушди: уларнинг ҳар бири ўн саккиз бутуққа бўлинган — демак ўн саккиз ёшда экан. Яхши! Улар шохни қабр устига ўрнатиш учун усталарга фармон беришди.

Қариялар ҳайратда қолишди:

— Буғини ўлдиришга қандай ҳаддингиз сиғди? Шохдор она буғи авлодига қўл кўтаришга ким журъат этди?

Бойнинг меросхўрлари уларга жавобан:

— Биз ўз еримиздаги буғини ўлдирдик. Бизнинг салтанатимиз остидаги ерларда нимаики қимирлаган, учган тирик жон зоти бўлса, пашшадан тортиб туягача — ҳаммаси бизники. Ўзимизга қарашли жамики нарсаларни нима қилиш-қилмасликни ўзимиз яхши биламиз. Йўқолинглар! — дейишди.

Хизматкорлар қарияларни қамчи билан савалаб отга тескари миндиришди-да, сазойи қилиб ҳайдашди.

Ҳамма бало шундан бошланди. Шохдор она буғи авлодларининг бошига катта бахтсизлик тушди. Деярли ҳар бир киши ўрмонларда оқ буғиларни овлашга тушиб кетди. Буғибой авлодидан бўлган ҳар бир киши ўз аждодлари қабрига буғи шохини ўрнатишни бурч деб билар эди. Бу иш энди марҳумлар хотирасига бўлган муқаддас вазифа, алоҳида ҳурматга айланди. Қимки буғи шохларини топа олмас экан, энди уни одам ўрнида санамай қўйишди. Буғи шохлари билан савдо қилиш, уларни олдиндан ғамлаб қўйиш одат тусига кириб қолди. Шохдор она буғи

авлодлари орасида шундай кишилар пайдо бўлдики, улар буғи шохларидан ўлжа йиғишни ва пуллашни ҳунар қилиб олдилар. («Э бўтам, пул ҳукмрон бўлган жойда эзгу сўзга ўрин йўқ, гўзалликка ўрин йўқ».)

Иссиққўл ўрмонларида буғиларга қирғин келди. Уларга шафқатсиз бўлишди. Буғилар қадам етмаган жойларга қочди, лекин у ерда ҳам қўйишмади. Овчилар тозиларни қўйиб пистирма томон ҳайдашар, ўзлари эса пистирмаларга бекиниб ётиб, яқинлашган буғиларни беҳато отиб олишарди. Буғиларни тўда-тўдаси билан қиришди. Шох бутоқлари энг кўп бўлган буғини ким отарга гаров боғлашарди.

Буғилар ғойиб бўлди. Тоғларни тарк этди. На тунда, на тонгда буғи овози эшитиларди. На ўрмонда, на яйловда унинг қандай ирғишлаб, қандай сапчишларини, шохларини елкаси устига ташлаб, парвоздаги қушдай жарликлардан қандай сакраб ўтишларини энди ҳеч ким кўрмасди. Бутун умри бўйи буғи нима эканлигини кўрмаган янги инсонлар туғилди. Фақат у ҳақдаги эртақларни эшитиб қабрлар устидаги шохларни кўришди, холос.

Шохдор она буғига нима бўлди?

У одамлардан ранжиди, жуда қаттиқ ранжиди. Айтишларича, сон-саноқсиз ўқлар ва тозилар дастидан буғиларга кун қолмаган, уларнинг энг сўнгги авлоди бармоқ билан санарли даражада оз қолган чоғда, шохдор она буғи энг баланд чўққига кўтарилиб Иссиққўл билан видолашибди ва сўнгги болаларини улкан давон ортига, бошқа юртларга, бошқа тоғларга бошлаб кетибди.

Мана, оламда қандай ишлар бўлади. Мана, эртақ ҳам тугади. Хоҳ ишон, хоҳ ишонма.

Шохдор она буғи эса, кетиш олдидан бундан буён бу ерларга асло қадам босмайман дебди...

УҚИБ БЕРИШ УЧУН

А. Исомиддинов

Шоир

(Ҳикоя)

Тошканбой янги йилга бағишланган шеърини ўқиб берганда отряд вожатийси Муроджон рақибини мот қилган шахматчидай керилиб, ёнидаги ўқувчининг қулоғига шивирлади:

— Мени айтди дерсан, Тошканбой келажакда шоирлар чемпиони бўлади!

Муроджонинг чин юракдан айтган самимий гаплари Тошканбойга қаттиқ таъсир қилди. Китобларини қўлтиқлаб уйига қайтар экан, вожатийнинг гапларини эслаб, ўзининг шоирлигига бўлган ишончи янада ошди. «Тўғри-да, шеърларим ёмон бўлса деворий газетада чиқармиди» деб кўнглидан ўтказарди у. «Ўқитувчимиз ҳам шеъримни мақтадилар. Қизиқ, шу вақтгача шоирлигимни ўзим ҳам билмас эканман-да».

Тошканбой шундай хаёллар билан уйига етиб келганини ҳам сезмади. Китобларни апил-тапил этажеркага қўйиб, шеър ёзишга ўтирди. Бир зумда тўрт бандлик шеър ёзиб қўйди. Ўқиб кўрди, бинойидек. Тошканбой ҳовлиқиб қолди. «Бу қайси шоирнинг шеърдан кам? деди у овоз чиқариб. Имло хатоси борми? Йўқ. Нуқта, вергули тўғрими, тўғри! Шунга газетага юборсам босишармикан? Тошканбой шеърни ҳафсала билан оққа кўчириб, тагига қуйидаги сўзларни ёзди. «Редакциянинг директори ёки илмий мудирига. Мен ўзимда кўпдан муқаддам бери талант борлигини сезиб юрибман. Шоир бўлиш ниятим бор. Ҳар кун икки-учтадан шеър ёзиб тураман. Шу шеърлардан бирини сизга юбордим. Унинг хато ва камчилигини тузатиб, босиб чиқаришингизни талаб қиламан. Агар иложи бўлса менга шеър қандай ёзилишини ёзиб юборинглар».

Тошканбой хатни ёзиб бўлгандан кейин қандай имзо қўйишни билмай, ўйланиб қолди. Тошканбой Сотволдиев деб ёзса жарангдор бўлмайди. Борди-ю, Тошканбой деб қўяқолса-чи? Ҳозирги ёш шоирлар фақат исмларини қўйишяпти-ку. «Бой»ни олиб ташлаб Тошкент деса бўлмасмикан? Йўқ, унда шаҳарнинг номи бўлиб қолади. Қизиқ, нима учун Тошканбой, Қўқонбой, Сайрамбой деган отлар бор-у, Анжонбой, Чимкентбой деган номлар бўлмайди?

Тошканбой кўп мулоҳазалардан кейин шеър тагига «Тошканбой Сотволдиев» деган имзо қўйиб, конвертга жойлади-да, редакцияга жўнатди. У ёқдан тез кунда жавоб кела қолди. Тошканбой исм-фамилияси ёзилган конвертни ҳовлиқиб очиб, қуйидаги сўзларни ўқиди:

«Ҳурматли ўртоқ Т. Сотволдиев! Редакциямизга юборган «Моделчам» сарлавҳали шеърингизни олдик. Шеър умуман яхши. Тили равон, дурустгина пишиқ сатрлар бор. Лекин шеър камчиликлардан холи эмас.

Сиз умидсизликка тушманг. Маълумки, ишни бузмай уста бўлиш қийин. Бадиий китобларни кўп ўқинг, машқ қилинг. Ҳурмат билан адабий ходим Б. Очилдиев».

Хатнинг машинкада ёзилганлиги, айниқса, «Ҳурматли ўртоқ» деб бошланиши Тошканбойни сариғ ёғдек эритиб юборди. Шоир хатни боши устида байроқдек ҳилпиратиб синфдоши Ботиржоннинг уйига югурди. Ботинкасининг ипи ечилиб кетганига ҳам парво қилмай, ҳовлиқиб хатни Ботиржоннинг қўлига тутқазди. Ҳовлида қор кураб юрган Ботиржон тиши билан қўлқопини ечиб, уни чап қўлтиғига тикди-да, қўлидаги хатни кўрсатиб сўради:

— Бу нима?

— Тошбақа— деди Тошканбой ранжиб,— кўрмаяпсанми нималигини?

— Нима қилай?

— Бер-е буёққа...

— Тўхтаб тур ўқийлик,— кетига тисланди Ботир. Кейин куракни деворга суяди. Қулоқчинини орқага суриб, хатни ўқиди.

— Қалай, акангга қойилмисан?— кўкрагини кўтариб сўради Тошканбой,— Кўрмаяпсанми, машинкада ёзилган-а, Сен бўлсанг менда талант борлигига ишонмайсан!

— Ростдан сенга ёзилганми?— кўзини бақрайтириб сўради Ботиржон.

— Чин пионерлик сўзим. Бу ёққа бер, бошқалар ҳам кўрсин,— хатга қўлини чўзди Тошканбой.

— Энди шеърларинг газетада чиқаверадими?— бўйнини олдинга чўзди Ботиржон.

— Бўлмасам-чи! Энди, ҳар куни ўнта шеър ёзаман. Газета-журналларга юборавераман. Кейин газетада сура-тим чиқади. Ҳозир уйга бораман-у, шеър ёзаман, илҳом келиб қолди.

— Қанақа илҳом?— тушунмади Ботиржон.

— Ҳали ёшсан, илҳом нималигига ақлинг етмайди,— деди Тошканбой хатни чўнтагига солиб. Майли, мен кетдим.

Орадан бир-икки ой вақт ўтди. Шу орада Тошканбой бўёқчининг хумига тушиб чиққандай ўзгариб қолди. У ҳар куни редакцияга кам деганда иккитадан шеър юборар, кейин сичқонни пойлаган мушукдай эшикка кўз тикиб ўтирар эди. Назарида ҳозир почтальон кириб келади-ю, қўлига шеъри босилган газета ёки журнални тутқазади. Почтальон уларнинг уйига бир неча бор келиб-кетди. Лекин шеърдан дарак бўлмади. Тошканбой

ҳар хил хаёлга борди. Анча вақт аллакимлардан аразлаб, ўзича ғулдираб юрди. Редакцияга бир неча марта хат ёзди. Лекин фойдаси бўлмади.

Тошканбой бугун навбатдаги шеърни энди конвертга солаётган эди, эшик очилиб, почталёон хат узатди. Хат ўша таниш редакциядан эди. Тошканбой билинар-билимас титраётган қўллари билан конвертни очиб, мана бундай гапларни ўқиди:

«Хурматли Тошканбой ука! Кейинги хатингиз бизни жуда ҳам таажжублантириб қўйди. Олдинга қадам ташлаш ўрнига орқага кетиб қолибсиз. Ёшингизга қараганда, ижод қиламан деб ҳамма ишни йиғиштириб қўйибсиз. «Футбол ўйинига қизиқишим йўқолди, китоб ўқигим келмайди» дейсиз. Айниқса, радиокружогига қатнашмай қўйганингиз нотўғри бўлибди. Доим ёдингизда тутинг: яхши ўқимаган, фан-техника сирларини билмаган одамдан ҳеч қачон шоир чиқмайди. Ўқишингизнинг мазаси йўқлиги хатингиздан сезилиб турибди: имло хатолари кўп, «Муваффақият» сўзини «мувойиқаят» деб, «дўппи»ни эса «тўппи» деб ёзибсиз. Ҳаётни, табиат манзараларини, ўқувчилар ҳаёти, қилиқларини кузатинг, қаттиқ таъсир қилган нарсалар ҳақидагина ёзинг. Кўпроқ ўқинг! Сўзинг маъносини англашга, жаранги, бўёқларини илғашга ҳаракат қилинг. Кружокларга қатнанг».

Тошканбой ўйланиб қолди. Пешонасидан совуқ тер чиқди, бўшашиб портфелини олди-да, мактабга жўнади. Йўлда синфдоши Ботиржоң билан учрашиб қолди. Ботиржоң Тошканбойни кўриши билан худди ўчакишгандай:— шеъринг қачон чиқади? деб сўради. Тошканбой жавоб бермади. Ботир сўрайвергач, редакциядан келган хат ҳақида гапириб берди.

— Янглишиб юрган эканман,— деди Тошканбой,— мактаб ҳовлисига кириб бораётганида,— аввал ўқиш керак экан.

— Тўғри!

Ботиржоң хурсанд бўлиб Тошканбойнинг елкасига уриб қўйди.

Н. Қобул

Дунётепанинг деви

(Ҳикоя)

Бу тепа ҳақида илк бор энамдан эшитганман. Даҳшатли, ичида ёввойи мушуклар бетиним миёвлаб юрадиган жар ёқасига жойлашган тепанинг номи ҳам қизиқ —

Дунётепа, Тепа остида беҳисоб тилла тўла кўзалар бўлиб, бу кўзаларни бир кўзли баҳайбат қора дев қўриқлармиш. Шунинг учун унинг номини Дунётепа деб аташаркан. Тепанинг кун ботиш томонида ғор бор. Одамлар бу ғорни Абдурахмоннинг ғори деб аташади. Бунга сабаб қишлоғимизда ҳеч ким билан гаплашмай, ўзи билан ўзи уришиб юрадиган Абдурахмон исмли ориқ, эти суягига тармашган, бир қарашда бутун юзи иккита кўздан иборат бўлиб кўринадиган бу одам ҳеч кимга қўшилмасди. Ҳеч ким унинг бирор жойда ишлаганини эслолмайди. Унинг қандай қилиб кун кечиришини биз ўйламасдик ҳам, ақлимиз ҳам етмасди. Лекин уззукун тоғдан ўтин ташийдиган ориққина, кичик жуссали отаси бўларди. Энди билсам, ёши бир ерга бориб қолган бўлса ҳам уни ўтин сотиб, отаси боқар экан.

Абдурахмон ҳар куни гоҳ тушгача, гоҳ тушдан кейин бориб ўша ғорни қазир, эринмай челақда тупроқ ташиб чиқарарди. Гоҳда кап-катта одам ўзи ташиб чиққан камсол тупроққа ағнаб ўйнардди. Бундай пайтларда энамнинг «Абдурахмонга яқинлашманглар, уни жини бор, болалигида дев айлантирган» деган гаплари эсимга тушиб кетарди. Гоҳида у ғорга кириб кетганича ғойиб бўлиб кетарди, биз уни кута-кута тоқатимиз тоқ бўларди. Қанчалик довюрак-а, у одам. Қани энди биз ҳам шундай бўлсак дея ўйларди барча болалар.

Жарликнинг ғорга қарама-қарши томонида кенг ясси текислик бор эди. Бир вақтлар бу текисликка колхоз қовун эккан экан. Шунинг учун бу ерни одамлар «колхоз қовун эккан жой» дейишади. Биз ана шу ясси тепаликнинг жарли ёқасига келиб Абдурахмоннинг ғор қазишини кузатардик. Албатта, буни Абдурахмонга ҳам, ота-оналаримизга ҳам билдирмасдик. Билиб қолишса, бу атрофда кўзи боқишдан маҳрум бўлардик.

Қишлоқда ҳамма ғорда дев борлигини билар ва у ҳақда кўз кўриб, қулоқ эшитмаган афсоналарни айтишарди. «Дунётепанинг деви бор» деган аллақандай мудҳиш қўшиқ ҳам элас-элас эсимда.

Энамнинг айтишларича, у кишининг Янгибой исмли укалари бўлган экан. Биринчи марта ғорни шу— Янгибой қазиган экан. Ғорни қазий бошлаганининг еттинчи кунда битта сопол кўза топибди. Кўза олтинга лиқ тўла экан. Олтинларнинг ёғдусида ғор ёришиб кетибди. Шунда ғорнинг тўрида вожоҳат билан ташланишга чоғланиб турган бир кўзли дев кўриниб кетибди. Янгибой кўзани кўтар-

ганича ташқарига отилибди. Шу чоқ алланимага чалишиб йиқилибди. Кўза сойга отилиб кетибди. Кўзадаги олтин кулга айланиб, ҳар томонга сочилибди. Одамлар бир неча кундан сўнг горнинг оғзидан Янгибойнинг ўлигини топишибди. Уни дев уриб кетган экан. Аммо гор оғзидан одамлар узоқ вақт тилла тангалар топиб олишгани ҳақида ҳам гап-сўзлар бўларди.

Аммо телбанамо Абдурахмон ҳеч нимадан кўрқмасди. Гапнинг очиги, унга ҳаммамизнинг ҳавасимиз келарди. Ҳаммамиз даҳшатли жарнинг ёқасига иягимизни тираб, унинг ишлашини кузатардик. Соё тубида шарқираб оқаётган соё тепадан қоп-қора чизиққа ўхшаб кўринади. Ер ҳайдаётганда соёга юмалаб кетган колхоз тракторининг мажақланган қисмлари каттакон тошни эслатади. Шу трактор юмалаб кетгандан сўнг ясси тепаликка ҳам қовун экмай қўйишган экан. Дунётепанинг кун ботиш томонини қоплаган илон изи йўллар сойдан тўппа-тўғри тепаликка чиқарди. Бу йўллардан асосан қўй ва эчкилар юришади. Дунётепа атрофидаги чўпонлар сурувларини доимо шу сойдан суғоришади.

Биз Абдурахмон йўқ пайтини пойлаб горга кирганмиз. Бироқ охиригача боришга юрагимиз дов бермади. Чироқ дудидан гор ичи қоп-қора тусга кириб қолган бўлиб, аллақандай сувнинг оқишигами ёки отларнинг дупурига ўхшаш товуш келарди. Узоғи билан биз икки-уч метр чамаси ичкари кирдик. Шунда кимдир «Келди-и» дея ташқарига отилди. Бир-биримизни йиқитиб, ҳаммамиз ташқарига қочдик. Узоқроққа бориб, дев чиқиб қолар деган умидда яшириниб, узоқ пойладик. Аммо у ҳечам чиқмасди. Бундай воқеалар шу алпозда тез-тез такрорланиб турарди.

Айниқса, дадам тоғдан қўзиларни боқишга олиб келиб берганларида қувонганимдан уйимизнинг қаршисидаги тепаликка чиқиб қичқириб юбордим. Негаки қўзи боқиш баҳонаси билан ҳар куни горни кузатиш мумкин бўларди. Мен қачондир, албатта бир куни девни кўришимга ишонардим. Хўжатўпи маҳалласида турадиган Дўстмурод бобоинг айтишларича, одам ёлғиз юрганида жин-ажина, дев-алвасти ва ҳатто Ҳазрати Хизр ҳам кўринармиш. Ўзи аллақайси йил тоғда алвастини кўрган экан. Ростми, ёлғонми Дунётепада ҳам девни кўрганман, деди. Кўрибди-ю, индамай кетаверибди. Агар ўшанда кўрққанида, дев уриб кетаркан. Мен ҳам кўрсам кўрқмасдим.

Мен бир кўзли девни жуда кўп ўйлардим. Дев кўри-

ниб қолар деган ўйда қўзиларимни ҳаммадан бурун ҳайдаб кетардим. Аям сигир ва эчкиларни соғиш учун турганларида мени ҳам уйғотардилар, эрталаб мол ораламасдан сув олиб чиқиш учун сойга тушардилар. Мен ҳам аям билан бирга тушиб, бетимни ювардим ва энам юзларини ювадиган кўзани сувга тўлдириб чиқардим. Қўзиларни ҳайдаб кетиш олдидан аям яримта нон ва ичида повидилоси бор конфетдан санаб ўнта берардилар. Нонни куйлагимнинг чап, конфетни шира қотиб қолган ўнг чўнтагимга солардим.

— Нонни булоққа ботириб егин,— дердилар аям ҳар гал жўнаганимда.

Бу гал ким уйғотганини билмайман. Жойимдан турсам аям эчки соғаётган эканлар. Ола эчкини соғиб бўлганларидан сўнг яримта нон билан ўнта конфетни чўнтагимга солиб қўйдилар. Қўзилар ҳар доимгидай жар ёқасидаги одамлар камдан-кам юрадиган илон изи йўлдан кетавердим. Нима учундир илгари юришга ҳеч юрагим бетламайдиган бу йўлдан жуда дадил юрардим. «Ҳозир дев кўринса керак. Балки менга ўшқирар, барибир жардан ўтолмайди», хаёлимдан ўтказдим.

Доимо яширинча Абдураҳмонни кузатадиган жойга етганимда қўрқув ва ҳайратдан қотиб қолдим. Қалпоғим тушиб кетганидан сочларим тик туриб кетганини сездим. Горнинг оғзида икки қўлини гор деворига тираганича ўша — бир кўзли, қоп-қора, ҳамма ёғини жун босган даҳшатли дев турарди. Оёқларим жонсизланиб, ўтириб қолдим. «Мени дев урди шекилли, энди тамом». Хаёлимда шу фикр чарх урарди. Кейин нима бўлганини билмайман...

...Уйғонганимда ичакларим тортишиб оғрир, жуда очикиб кетгандим. Энам билан аям йиғлаб мени ўпишарди. Мен ҳайрон бўлдим. Бирор қариндошимиз ўлиб қолибди шекилли дея ўйладим. Эсимга Хумор холамининг оғир касал бўлиб ётганлиги келди. Ёки бирор айб қилиб қўйдиммикан...

— Сени қайтариб берган худодан ўргилай,— дер эди энам.

— Қуриб кетсин ўша зорманда қўзиларингиз,— дерди аям дадамга.

Мен ҳеч нарсага тушунмасдим. Аям овқат келтирди. Индамай овқат ея бошладим. Энам шошиб-пишиб бўлган воқеани ҳикоя қиларди. Ушанда хаёлим жойида эмасмиди ёки чарчоқданми энамнинг ҳеч бир гапига тушунма-

дим. Кейин ҳамма бўлган воқеаларни батафсил билиб олдим.

Воқеа бундай бўлган экан. Уша куни чошгоҳга яқин қўзилар уйга қайтиб боришибди. Нима учундир басма-бас маърашармиш. Энам мени қўзиларни сугормаган, деб ўйлаб сувга ҳайдаб тушибдилар. Улар сув ичишмабди. Қўзиларни қўрага қамаб, мени кутибдилар. Мендан дарак бўлмагач, қўни-қўшнилардан суриштиришибди. Ҳеч ким мен тўғримда аниқ гап айтмабди. Дарак бўлмагач, ҳар галгидек ғор атрофида ўйнаб юргандир, деб тушдан кейин қўзиларни ҳайдаб йўлга тушибдилар. Қўзилар ўтга оғиз урмасдан тўппа-тўғри мен ётган жойга келишибди. Энам мени кўриб, додлаб юборибди. «Отинг ўчкур қора дев, укамни урган эдинг, яна неварамга ҳам даккинг тегдими» деб қарганибдилар, йиғлабдилар. Мен ҳушимдан кетиб ётган эканман. Тириклигимни кўриб, энам суюнибдилар. Кўтариб уйга қайтибдилар. Қўзилар ҳам энамнинг ортидан эргашишибди. Уйга келиб, юзимга сув сепишибди. Қўзларимни катта-катта очиб кула бошлабман. Икки кеча-ю кундуз кулибман. Энам, аям ва дадам бечоралар икки кеча-ю кундузда адои тамом бўлишибди. Икки кеча-кундуз ҳам мулла ўқибди. Дадам доктор олиб келаман десалар мулла кўнмабди. «Чиллаёсин қилиб, қирқ кеча-кундуз ўқисак яхши бўлади. Оқ халатли духтур келса, жинларнинг аччиғи чиқади, кейин ҳеч ҳам яхши қилиб бўлмайди», дебди мен ёмон кўрадиган Мамарасул мулла.

Охири дадамнинг тоқати тоқ бўлиб, райондан доктор олиб келибдилар. Доктор бир йўла беш-олтита укол қилибди. Жимиб қолибман. Мулла ўз-ўзидан ғойиб бўлибди. Кейинчалик умуман қишлоғимиздан кўчиб кетди.

— Энди ухлади, тегманглар. Ҳаддан ташқари чарчаган, бир неча кун ухласа ҳам ажаб эмас,— дебди доктор.

Кейин энам билан аям бўлган воқеани айтиб беришибди.

— Бетини ювганмиди?— сўрабди доктор.

— Сойга тушганимда йўқ эди. Ширин ухлаётган экан, уйғотмаган эдим,— дебдилар аям.

— Шунинг нотўғри қилибсиз. Туриб жўнаб кетганида ярим уйқуда бўлган. Юзини ювганда уйғонарди. Ярим уйқуда илгари нимани кўп ўйлаб юрган бўлса, тушдек бўлиб ҳаммаси кўзига кўринган. Натижада қаттиқ кўрққан. Бор-йўғи шу,— дебди доктор.

Яхши бўлиб кетганимдан сўнг бўлиб ўтган воқеаларни ўзимча таҳлил қилиб кўрдим. Уйғоқ пайтда юролмайдиган илон изи жар йўлларида қандай ўтганимни эсласам юрагим орқага тортиб кетади.

Иқрорман, ҳаммасига хаёлпарастлигим, катта-кичик воқеаларга ўта қизиққанлигим сабаб бўлган. Бироқ девнинг қиёфаси хотирамга шундай қуюлиб қолганки, ҳатто расмини ҳам чизиб бера оламан. Худди кечагидай эсламан. У на кулаётганга, на йиғлаётганга ва на жим турганга ўхшарди.

Ҳозир ҳам қишлоққа борганда Дунётепага бораман. Энди Абдурахмон ҳам ёрни ковламай қўйган. Аммо сойдаги мажақланган трактор ҳалиям бор. Дунётепа ҳам назаримда пасайиб қолгандай. Археологлар ҳамма ёғини кавлаб ташлашибди. Лекин у мен учун ҳамон илгаригидек сеҳрли ва муқаддас.

Энам, мен ва бедана

(Ҳикоя)

Дадам билан янтоқ чопишга борганимизда бедана ушлаб келгандик. Беданани қандай ушлаганимизни эсласак, ҳалиям хафа бўлиб кетаман. Дадам янтоқни жуда тез чопадилар. У киши бир даста чопганларича мен атиги бир тутамгина чопаман. Дадам томири билан яхшилаб чопсалар, менинг ўроғим янтоқнинг белига тушади.

Бирдан шитирлаган овоз эшитилди. Дадам остида бедана пусиб ётган янтоққа ўроқ солган эканлар. Ўроқ унинг қанотига тегибди. У анча жойга йўргалаб борди. Кейин тўхтаб қолди. Мен дарҳол унга ётиб олдим. Унинг яраланган қаноти ёзилиб ётар, кўзлари милт-милт менга қараб турарди.

Дадам унинг яраланган қанотига иссиқ тупроқ сепдилар, «караҳт бўлиб, ухлаб қолган экан-да» дедилар, унинг қанотларини тўғрилаб қўярканлар. Дадам айтишларича, биз анча вақт гаплашмай, бир маромда янтоқ ўраверганимизга у ухлаб қолган эмиш. Бўлмаса учиб кетаркан. Мен бедана ушлашни орзу қилиб юрардим. Бир томондан қувондим ҳам, лекин уни ярадор қилиб ушлаш менинг ҳам, дадамнинг ҳам кўнглини хижил қилди. Шундан кейин мен деярли янтоқ ўрмадим. Дадам ҳам ёлчитиб чопмадилар...

...Бедана тузала бошлади. Дадам қишлоғимизнинг подасини боқадиган Исмоил бободан битта эски тўрқовоқ олиб келиб бердилар. Дадамнинг айтишича, бу тўрқовоқ муқаддас эмиш. Қандайдир бир авлиёнинг қабри тепасида ўсган чинорнинг синиб тушган шохидан қилинган эмиш. Дадам бу гапни энамга айтган эдилар. Энам тўрқовоқни ўпиб, қош-кўзларига сурдилар. Бу менга эриш туюлса-да, бари бир у кишини яхши кўраман. Энам ҳам мени яхши кўрадилар. Дадам билан тоққа кетаётганимизда ҳам тоғдан қайтиб келаётганимизда ҳам пешанамдан ўпганларида ёшлари чиқиб кетади. Мен энамнинг ҳақиқий яхши кўришларини шундан биламан. У кишига шундай катта яхшиликлар қилай дейман-у, аммо ёшман.

Энам кўпинча «Дониёр гўримга тупроқ тортадиган бўлганида ўлсам ўлганимга розиман» дердилар. Бу гап аввал унчалик қизиқ ва аҳамиятлидек туюлмаганди. Энам туролмасдан касал бўлиб қолганларидан кейин бу сўз қулоғим остида такрорланаверди. Шунча қилсам ҳам уни миямдан чиқариб ташлай олмадим.

...Ҳаммамиз энамнинг бошларида ўтирардик. Дадам билан аям бизларга эшиттирмасдан алланималар ҳақида гаплашишар, қандайдир матоларнинг ҳисоб-китобини қилишарди.

— Дониёржон, беданангиз қани?— дедилар энам.

Биз ҳайрон бўлиб қолдик. Энам анча вақтдан бери гапиролмай ётган эдилар. Ундан ташқари, гапирганларида ҳам нега беданани сўрадилар. Менга ҳам «сиз»-лаб гапирдилар.

— Шу ерда энажон, шу ерда!— дедим шошиб,

Гапимга ишонмаётгандек тўрқовоқни олиб келгани чопиб чиқиб кетдим.

— Мана, энажон, бедана, мана,— дедим тўрқовоқни кўзларига яқин олиб бориб.

Энам тўрқовоқни сийпалай бошладилар, лабларини теккиздилар...

— Дониёржон, беданангизни қўйворинг, юраклари сиқилиб кетгандир, бечоранинг,— дедилар зўрға.

Мен ўйламай-нетмай «хўп, энажон» дедим. Тўрқовоқни кўтариб ташқарига чиқдим. Оғзини очиб бир оз қараб турдим. Бедана индамай турарди. Учгиси келмаётгандир деб ўйладим. Учириб юришга ҳам ҳеч кўнглим унамасди. Беданамни сомонхонага олиб кириб, тезак пақирнинг остига қамаб қўйдим. Пақирнинг устига эгар-жабдуқларни бостирдим.

— Мана, учириб юбордим, энажон,— дедим бўш тўрқавоқни кўрсатиб.

— Баланд учиб кетгандир-а!— дедилар энам зўрға.

— Ҳа!— дедим овозим қалтираб.

Энам шундан кейин гапирмадилар. Дадам ҳаммамизни чиқариб юбордилар. Энам ўлиб қолдилар. Ҳаммамиз йиғладик. Айниқса мен кўп йиғладим. Уйимиздан дадам билан мен қабр бошига бордик. Мендан кичик укам ҳам бораман деганди, опам ушлаб қолди. Мен дадамнинг орқаларида турардим. Одамлар бирин-кетин қабрга тупроқ ташлай бошладилар. Қабр тўппайиб борарди. «Ма» дедилар дадам кетмонни менга тутиб. Менинг қўлларим қалтирарди. Қулоғимга энамнинг мени азобга солувчи сўзлари эшитилгандай бўлди. Қўлларим баттар қалтирай бошлади. Нега мен тез катта бўлдим-а? Катта бўлмай турганимда, энам ўлмасдилар. Кейин беданам эсимга келди. Энамни алдаганимдан бутун танам ачишиб кетди. Қўлимдан кетмонни ким олгани эсимда йўқ. Бедаямни учириб юборишим керак. Хаёлимда шу фикр чарх урарди...

Уйга ҳаммадан бурун келдим. Сомонхонага кирдим. Беданамнинг майда-майда патлари ҳавода муаллақ учиб юрарди... Мен беданамнинг қотили эдим...

А. Пулатов

Турна ва айёр тулки

(Эртак)

Бизга эртак айтар оғим,
Қувонамиз тинглаб доим.

Эртагини бошлар шундай—
Гўё кеча кўрганидай:

Турна чўлда юрган эди,

Тулки кўриб, бундай деди:

— Эй турнаой, келгин буён,

Дўст киришсак, бўлмас

ёмон.

Икки ўртоқ бирга юриб,

Бирга яшаб, даврон суриб,

Хурсанд бўлиб, кўрайлик

кун,

Турмуш гўзал бўлсин:

бутун.

Далаларда қилсак биз ов,

Ҳеч халақит бермас биров.

Бу ерларга ўзим шоҳман,

Ўрмон, даштда зўр

подшоҳман.

Барча ҳайвон менга қарам,

Ҳатто, йиртқич, ваҳшийси

ҳам.

Ҳамма қушлар,

паррандалар

Мени кўрса, таъзим қилар!

Дўст киришсак биз

иккимиз,

Яна бўлар соз ишимиз.

Ҳар ишингга мен тайёрман,

Иқболингга ўзим ёрман.
Кел, турнажон, кўп

ўйлама,
Хом хаёлга кўп берилма!

Сўзларимни тўғри билгин,
Айтганимни тезда қилгин.

— Эй тулқивой, катта
раҳмат,

Шу сўзларинг учун, албат.
Дўст, иноқлик жуда

қиммат,
Бундан шодман мен ҳам

фоят.
Аммо сўзинг ростми, ёлғон?

— Сўзларим рост, эй
турнажон!

Мени яна қонхўр дема,
Жуда айёр, олғир дема!
Ёмонликни мен қилмайман,
Қинғирликни мен

билмайман.
Инон бунга, қатъий сўзим,
Сўзларимга кафил ўзим.

— Не истайсан мендан
ўзинг,

Дангал айтгин тўғри
сўзинг.

Очиғин айт, яширма ҳеч—
Тўғри сўзни кесмас қилич!

— Эй турнажон, шубҳа
қилма,

Ортиқ гапни кўп сўзлама!
Ҳамма билан дўст

кирмайман,
Зотим улуғ; сўз бермайман.

Сенинг ўзинг ёқиб
қолдинг,

Бир кўрганда кўнглим
олдинг.

Чўлда ёлғиз яшаш ёмон,
Рангинг сўлиб, бўлар сомон.

Жуда раҳмим келди сенга,
Тўғри тушун сўзларимга.

Лекин турна ўйлар ҳамон:

— Нияти гар бўлса ёмон...
Балким ўзи бўлса дуруст,
Яхши ўртоқ, бўлармиз

дўст.
Агар қасддан қазса

чуқур,
Ўз жонига етсин путур,—
Дея турна рози бўлди,

Шум тулкининг кўнгли
тўлди.

Ва ўйлабди:— тутиб олиб,
Ейман бир кун сиртмоқ

солиб.

Тулки шундай пайт
пойлабди.

Бунга ўзини шайлабди.

* * *

Овқат излаб бир кун улар,
Кўлга қараб жўнабдилар.

Бироқ тулки ярим йўлдан,
Қайтиб изга, айтмай,

зимдан.
Турнанинг бир боласини,

Тутиб ебди олмасини.
Турна келгач, унга

ҳамдам —
Хўп йиғлабди бўлиб

бирдам.
Ҳамда кўзин ёшин тўкиб,
Чиранибди қаттиқ сўкиб:

— Мен бор жойга кимлар
келган?

Разилликни кимлар
қилган?

Йўл қўймайман бундай
ишга,

Чидолмайман бу турмушга,
Ясовулни чоптираман,

Айбдорни топтираман.
Остираман уни тутиб,

Улиб кетсин у қон ютиб:
Турнажоним, тинчлан,

боланг

Топилади тезлик билан.
Кўп йиғлама, овга боргил,
Уйга бугун мен қоровул.
Икки болангга қарайман,
Жуда авайлаб асрайман.

* * *

Учиб кетди шўрлик турна,
Шундан кейин овга яна.
Айёр тулки кўп вақт

ўтмай,

Ваъдаларни ўйлаб-нетмай,
Турначанинг тутиб бирин,
Еб қўйибди, дебди кейин:
— Энди ишим бўлди

яхши.

Кўрмади-ку бирон киши...
Турнаойга бир баҳона.
Уйлаб қўяйинда яна,—
Деб чўзилиб ётиб олди,
Гўё қотиб ухлаб қолди.
Шунда турна келди учиб,
Бир боласин олди қучиб.
Уртанчасини излади.
Топа олмай хўп йиғлади,
Кўп йиғлади боласига,
Тоғлар қулар ноласига.
Симоб бўлди тоғнинг тоши,
Дарё бўлди кўзин ёши.
Аммо айёр тулки шунда —
Виждон олдида шарманда!
Нима дейишни билмайин.
Сўзида ҳеч бўлмай тайин,
Пала-партиш валдирабди,
Ахир туриб шундай дебди:
— Топилади тезда боланг,
Нега бунча бўласан танг.
Узи шўх-да, ўйнаб кетган,
Балки йўлни топмай ётган.

Мен ҳам қараб,

толиқибман.

Ахир ғафлатга ботибман.
Топилади тезда боланг,
Нега бунча бўласан танг?..
Биров унга қилса зиён,
Ўлдираман тутиб шу он.
Тулки сўзин тинглаб турна,
Тўрт-беш кун ўтди яна.
Бироқ айёр ёлғон сўзин.
Турна билди бирин-кетин.
Йиғлайвериб турна ҳар

кун,

Дармонидан кетди бутун.
Тулкига ҳеч қолмай ишонч,
Турна шундай ичибди онт:
Узоқларга элтиб ташлай,
Улоқтирай, сени боплай.
Чўлу саҳроларда юриб,
Улиб кетгин сен қон ютиб,
Парчу гўшту нонга зор,
Дўст тополмай, юр

интизор, —

Деб ўзича, туриб секин,
Тулкивойга айтди «сирин».
— Шу саҳронинг у томони
Боғу бўстондир ҳар ёни.
Кўп қуёнлар, паррандалар,
Сайрар тинмай турли

қушлар.

Гўзал булбул навосига,
Лол қоласан ҳавосига.
Соя-салқин, оромижон
Булоқлари роҳатижон.
Ҳамма доим яшайди шод,
Ундан кетмай ҳеч, умрбод
Лекин бориш у ерга кўп
Машаққатдир, узоқ йўл

хўп.

Саҳродан сўнг чиқар бир
кўл
Ундан ўтиш жуда мушкул.
Кейин эса бордир бир гор,

Гордан ўтганлар
бахтиёр,—
Деганида тулки шодон,
Юрди секин турна томон:
Биласан биз — дўст

иккимиз,
Тан бошқаю бир жонимиз
Уша жойга юр кетамиз,
Ўзимизни шод этамиз.
Мени, дўстим, саҳро,

кўлдан
Учириб ўт узоқ йўлдан,
Сени ҳеч бир унутмайман
Елғиз ташлаб ҳеч

кетмайман.
— Майли, тулки,— деди

Турна,—
Сен-чи хафа бўлма яна:
Ўзинг ҳам юр, йўлда

чарчаб,
Келсанг олай мен опичлаб,
Кейин турна кетди учиб,
Чексиз осмон, кўкни

қучиб,
Тулки турна орқасидан,
Саҳрою жар ёқасидан,
Сакраб чопди, тиним

билмай,
Турнаойдан кўзин узмай.
Шунда тулки йўл юрибди,
Йўл юрса ҳам мўл юрибди.
Ҳансирабди чиқиб тили,
Хўп чарчабди куйиб дили
Ва тўхтабди ахир йўлда,
Жазирама, иссиқ чўлда.
Улий деса, йўқ дармони,
Ғазабланиб, чиқиб жони,
Ҳам йиғлабди, сўкинибди,
Тишин қайраб, шундай

дебди:
— Тўхтаб тургин, эҳ,
турна, сен,
Таъзирингни берайин мен!

Кўлга тушсанг, мен
биламан,
Патларингни хўп юламан,
Суякларинг майда қилиб,
Гўштарингни ейман
тилиб,

Уруфингни қуритаман,
Қонингни ялаб ютаман.
Айёр тулки хаёл билан,
Тузар экан, режа-план,
Яна қаради осмонга,
Ҳам ўнги-ю, сўл томонга,
Шунда кўринди турнаой,
Узоқлардан мисоли ой;
Парвоз этиб келар эди,
Шамол каби слар эди.
Лекни гамгин, қолмай

тоқат,
Болаларин ўйлар фақат:
— Эссизгина, икки болам,
Юрагимдан чиқмас алам.
Кўз ўнгимдан чиқмайди
ҳеч,

Рўпарамдан эрта-ю кеч.
Учиб келсам, чиқиб
пешвоз.

Чуғурлашар эди хўп соз:
Қора кўз-у тумшуқлари,
Қанот қоқиб туришлари;
Хилпиллаган попуқлари,
Менга мадор эди бари.
Кўп соғиндим ўзларингни,
Меҳр тўла кўзларингни
Бу кулфатга недир чора?
Нима қилай мен бечора?...
Уриб бошим тоғу тошга,
Кўл қилайми чўлни ёшга?..
Ўзимни сувга отайми,
Қора ерларга ботайми?..
Йўқ, йўқ, тулки бўлсин

адо,
Ер қаърига бўлсин у
жо!!—

Дея турна ғазабланди,
Жаҳл ўтида хўп ёнди.

* * *

Кейин турна пастлаб учди,
Оёғидан тулки қучди.
Турна яна этди парвоз.
Қанотларин селпиб шоввоз
Тулки эса маҳкам тутиб,
Шум ниятин пинҳон этиб,
Кетар эди осилганча,
Чўллар ошиб қанча-қанча...
Тулки бирдан тишлаб
олди,
Турна бундан ҳайрон
қолди:
—Нима қилдинг, сен, эҳ,
разил?
—Эй, турнаой, бу бир
ҳазил!..
—Дўстлар билсанг,
ачитмас жон!
—Нима бўпти, чиқдим
қон?..
Дўстман чиндан сенга,
дединг.

—Мен бўлмасам, ўлар
эдинг.
Айёр тулки, ёлғончисан.
—Ҳаддан ошма, асл
зотман,—
Дея тулки боз тишлади,
Шунда турна жанг
бошлади:
Уйиб олди унинг кўзин,
Қонга булғаб бутун юзин,
Улоқтирди ерга томон,
Тулки иши бўлди ёмон —
Баландларда чархи палак,
Кўринарди гўё данак...
Зарб-ла ерга тушди,
ахир,
Улди тамом — эмас бу
сир..
Айёр тулки жазоси шу —
Ҳаёти ҳам сўнди мангу!
Мақсадига етди турна,
Баланд парвоз этди яна!

Р. Толипов

Яшил халатли доктор

Яшил халатли доктор,
Ғалати доктор.
Ишхонаси — гулбоғлар,
Ўрмонзор, тоғлар.
Сира укол ҳам қилмас,
Уколни билмас.
Борлиқни тоза тутар,
Губорни ютар.

Берар кислород — ҳаво,
Нафаси шифо.
Дориси — ҳар хил мева,
Энг сархил мева.
Ишлайди у эрта-кеч,
Тиним билмас ҳеч.
Яшил халатли доктор,
Ғалати доктор.

Офтоб урар дейдилар

Офтобнинг кўзи йўқ-ку?
Офтобнинг қўли йўқ-ку?
Офтоб бобомлар яхши,
Бунақа феъли йўқ-ку?

Офтоб урар дейдилар,
Уйлаб бўламан ҳайрон.
Офтоб урган болани.
Кўрмаганман ҳеч қачон.

Офтоб бизни сийлайди.
Нури билан силайди.
Ҳатто уйга кирсак ҳам
Деразадан излайди.

Ким бўлса сояпарвар
Офтоб урар ўшани.
Офтоб ҳам ёмон кўрар
Нозик бадан-бўшангни

Қ. Ҳтаев

Ялпиз

Митти-майса чақалоқ
Япроқлари бақалоқ.
Ариқ бўйин ёқалаб,
Ўсиб яйрайди ялпиз.
Гўзалликни билгин деб,
Тез ёнимга келгин деб,

Баҳор завқин туйгин деб,
Хуш ҳид тарайди ялпиз.
Асло кўнглим тўлмайди,
Ҳидламасам бўлмайди.
Мен бормасам кулмайди,
Йўлга қарайди ялпиз.

Говари

Гингиллаб дер Говари,
Ёмонликдан юр нари.
Тинчимни бузсанг агар,

Нинамда бордир заҳар.
Мен бир оддий Говари,
Жаҳлим чиқса — дев ари!

Олқор

Қизиқ иш қилиб қўйди...

Нафиса-чи, Нафиса,
Қизиқ иш қилиб қўйди:
Қордан «оқ олма» ясаб,
Чўнтакка солиб қўйди.

Қайтиб келиб ей деса,
Биров олиб қўйибди.
Ҳеч ишонмай ковласа,
Чўнтаги ҳўл бўлибди.

С. Ҳожибоев

Марсдамиз

Диққат! Диққат!
Марсдамиз!
Аъло қўндик аста биз.
Вуй, ажойиб манзара!
Тўрт тсмон тоғу дара.
Сирли сандиқлар атроф.
Бу сандиққа калит топ.
Калити китобдадир,
Масала, ҳисобдадир.
Қим ўқиган, бўлса зўр,

Билим қўл келишин кўр.
Минг калит қўлидадир,
Минг чироқ йўлидадир.
Сир очар бирин-бирин,
Бир сир қолмас яширин.
Марсни «5» га билади.
Элни қойил қилади.
Диққат! Диққат!
Марсдамиз!
Аъло қўндик аста биз.

«Мен — Совет!», «Йўқ, мен Совет!»

—Уруш-уруш ўйнаймиз,
Мен — Совет, сен фашист
бўл,—
Деди Манноп Одилга,
—Чегарамиз, мана, йўл.
—Йўқ-йўқ,— деди
Одилжон,

Сен фашист бўл, Совет —
мен.
Улар роса тортишди,
Тортишдилар теппа-тенг.
Охири бу ўйинга
Бир-бирин қистамади.
Чунки фашист бўлишни
Ҳеч бири истамади.

А. Каримов

Кўғирчоқ

Паризодга онаси
Совға олди — кўғирчоқ.
Феруза ранг кўзлари
Пирпирар худди мунчоқ.
Қалпоқчаси ярашган,
Кўйлаги жуда кўркам,
Кифтида жажжигина
Кнопка ҳам бор экан.

Кнопкасин боссангиз,
Дейди:— Инга-инга-инга!
Бувиси ёқа ушлаб,
Дер такрор:— Мўъжиза-я!
Ётқизсангиз тездан у
Юмади кўзларини,
Фақат айта олмайди
Дилдаги сўзларини.

Ёқимтой

Кучугим бор — «Ёқимтой»,
Пешонаси қашқа-оқ.
Думи ҳам гажаккина,
Кўзи кўк, шалпангқулоқ.
Овқат бергин, демайди,
Ҳатто гўштни емайди.
Сув ҳам ичмайди зинҳор,
Унга ёлвориш бекор.

Бир ерда туради жим,
Ҳеч кимга қилмас ҳужум.
Қувлаб ҳар ён чопмайди,
Олкишласам, қопмайди.
Қираверинг, дўстларжон!
Қўрқмангиз «Ёқимтой»дан.
Офтобда қуримоқда,
Ясадим ўзим лойдан.

Шоди ва чўнтак

Ким билмас Шодивойни,
Юз-устлари кир-лойни,
Эссиз, кўйлак — шим
деймиз,
Сатқани кийим, деймиз.
Уст-бош қадрин билмас у,
Назарига илмас у,

Отасин меҳнатини,
Онасин заҳматини.
Не кўрса олар дарҳол,
Чўнтакка солар дарҳол,
Шишиб кетар киссаси,
Шунчалар кўп нарсаси:
Ланка, ип, игнақодоқ,

Пробка, бұр, нон ушоқ,
 Эгри мих, сопол, гугурт,
 Чала сұрилган қурут,
 Рогатка, қаламтарош,
 Танга-чақа, сийқа тош,
 Жийда, ұрик қоқилар...
 Чўнтагидан топилар.
 Юрса агар кўчада,
 Қизиқ бұларкан жуда:
 Худди бузуқ арава,
 Кўрганлар дейди:— Тавба!
 Шилқиллайди шақиллаб,
 Темир, тошлар тақиллаб
 Овоз бериб боради,
 Ҳамма кулиб қолади.
 Бир кун қизиқ иш бұлди,
 Шоди ажиб туш кўрди:
 Қараса, ўз чўнтаги,
 Худди одамлар каби
 Сўзлаб, кўз ёш қилармиш,

Ялиниб — ёлворармиш:
 — Раҳм қилгин Шодивой,
 Кўп бетобман, вой-вой!
 Бұр суркалди юзимга,
 Ушоқ тўлди кўзимга.
 Мих бағримни тирнади,
 Сопол жуда қийнади.
 Омбор эмасман — чўнтак,
 Инсофинг борми жиндак!
 Сўзларкан шўрли чўнтак,
 Чидаб туролмай андак
 Ёрилиб кетди бирдан,
 Худди самосвалдан
 Шағал тўккандай бұлди,
 Шоди гиппа бўғилди...
 ...Чўчиб уйғониб боқса,
 Шими турганмиш бошда.
 Гоят оғирлигидан,
 Илгандан пешонага
 Узилиб тушган экан.

* * *

Ф. Комилов

От ўйини

От ўйинну, от ўйин,
 Борми бундан шод ўйин.
 Утирамиз бирма-бир,
 Ноила, Гулнор, Собир,
 От, жирафа, қоплонга,
 Айиқ, йўлбарс, арслонга

Маза қилиб роса биз
 Кейин олға чопамиз.
 Қандай яхши, бир дамда,
 Отда, кийик, арслонда
 Айланамиз оламни,
 Айланамиз оламни.

Лоланинг алласи

Ўйиндан чарчаган чоғ
 Дам олсин деб қўғирчоқ.
 Лолажон алла айтар,

Шўх, қувноқ ялла айтар.
 Лекин аста ўзининг
 Мудроқ босар кўзини.

Акром сувчи

Қаранг, қўлда кетмонча,
Сув тарайди Акромча.
Қовунга ариқ олган,
Бодрингга эса пушта
Қўп ишни билиб қолган,

Кичкина деҳқон-уста.
Акром эккан помидор
Олди туга бошлади.
Ана кифтда кетмонча,
Сув тарайди Акромча.

А. Қўчимов

Топиб келаман

Буви:
Ҳеч уйқум келмаяпти
Энди нима қиламан?

Невара:
Қайдалигин айтсангиз
Ҳозир топиб келаман.

Саёҳат

Қилмоқ учун саёҳат,
Йўлга чиқдим бир куни.
Боғда, олма шохида,
Кўриб қолдим тулкини
Бир шохда тарғил бўри,
Юрар эди олма еб,
Уларни қопга тикдим.
Сеңларними: шошма деб,
Бундоқ боқсам улкан фил
Ётар эди тўшакда.
Шартга боғлаб қўлини,
Ортиб олдим эшакка.

Сўнг миғиб тошбақани,
«Волга» дан ўзиб кетдим.
Кўк шарчамга осилиб,
Қуёш ёнига етдим.
Аммо шарчам ёрилди
Иссиқликка бермай дош.
Мен ерга туша олмай
Қолиб кетдим сўққа бош.
Йўл тополмай кечгача,
Етолмадим ўйимга.
Ой нурига осилиб,
Сўнгра тушдим уйимга.

Туш кўрдим

—Ака, ака, бугун мен,
Жуда қизиқ туш кўрдим.
—Қани, айтчи, тушингни —
Қулиб синглимдан сўрдим.

Тушимда-чи, мен билан
Насиба ҳам бор эди.
Юзим ювиб келгунча,
Айтиб берсин у,— деди...

Катта бўлса...

—Бувинг олиб берган пайпоқ,
Қайда қолди Гулжаҳон? пайпоқ
—Ҳа, уними — қўғирчоққа Қўғирчоққа катта-ку!
Совға қилдим, ойижон. —Нима қипти, эрта-индин
Катта бўлса, кияр у.

Доно

Ёмғир чоғи Донохошга Топиб бирон напа жой
Секин деди Аълохон: Хўл бўлмасин деб
—Қуёш қани, қайга кетди кўйлагим,
Билмайсанми ўртоқжон? Утиргандир, ҳойна-ҳой..
—У ҳам худди бизлар каби

А. Қосимов

Пазанда

Бизнинг Сора пазанда,
Қийиб оқ халат,
Ошхонада тайёрлар
Антиқа салат.
Паррак-паррак кесилган
Арчилган тухум.
Салат учун кўкатлар
Албатта, муҳим,
Ўрдаксимон бодринг ҳам
Қилинган удда.
Қараб турган Салим дер:
—Қойил-ку, жуда.

Бойчечак

Қаттиқ ерни қазиб чиққан Майли! Қўрқма, чиройингни
бойчечак, бузмайман
Боқ! Илондек тирмашади Баъзилардек чирт эткизиб
девпечак. узмайман..
Девпечакни битта қўймай Хафа бўлма, ўксинмагин
юлайми? сен мунча
Сенинг яқин ҳимоячинг Фақат сенга термиламан
бўлайми? тўйгунча.

С. Жаббор

Бақалар

Шовқин солиб ҳар ёнга Тушиб танга, лаққалар.
Вақиллашар бақалар. Булут бўлар тегажоқ,
Қараб турмас, ўйинга — Тутиб қолар жалага

Гоҳ қалдироқ, гоҳ чақмоқ,
Қочмай кўр-чи, панага.
Лекин ёмғир ҳеч тинмай

Қўйса ҳамки, пақирлаб:
Бақалар-чи, беркинмай
Куйлашарди вақиллаб

Ҳ. Имонбердиев

Сир

Укасининг қаймоғини
Айёр Сайёр еб қўйди.
Сўнгра:— Жўра, ойимга
Айтма, хўпми,— деб қўйди.
Оқшом Жўра мақтанар:

— Мен ваъдамдан
қайтмайман.
Акам қаймоқ еганин
Ойи, сизга айтмайман.

О. Азимов

Бизнинг дўстимиз

Тинмай элга хизмат этар,
Бойитади ақлимиз.
Ундан юртга мадад етар,
Уни севар халқимиз.
Сўзларида маъно ғуж-ғуж
Қалбингга нур сочади.
Табиату коинотнинг
Сирларини очади.
Уни қўлдан қўймас, севар,
Ардоқлайди катталар,
Ҳар хил касбу билимларни

Тушунтирар, ўргатар.
Уша ўртоқ кўмак берди,
Юлдузларга борамиз
Ҳамма ерда хизматга шай,
Қилдай яқин орамиз.
Ажиб эртак, шеър,
топишмоқ,
Расмлардан диллар чоғ.
Жонингиздай асранг доим,
Йиртманг, китоб чин ўртоқ!

Қушча билан қизча

Ромга қўнди пир этиб
қушча,
Учиб келган нима экан у,
Деб кўзларин беркитди
қизча.
Юрагида бир олам қўрқув.

— Қаранг, дейди беўхшов
тумшуқ,
Типир-типир, намунча
шумшук?
— Кўзингни оч, яхшилаб
қара,
Бу — тунов кун сен қувган
чумчуқ.

Ҳикоят

Бордир шундай ривоят, Бобом қилар ҳикоят: — Наврўзнинг бир	Болам, тилло этадир. Юрагим завққа тўлди, Бобомнинг эртагидан.
тунида, Лайлатулқадр ўтадир. Шунда тутган нарсангни,	У ўтар чоқ мен тутгум, Орзумнинг этагидан.

ЕДЛАТИШ УЧУН

А. Обиджон

Қуённинг туғилган кунда

Ари келди Асал олиб. Эчки — қопга Қарам солиб. Айиқ келди	Қошиқ билан, Бўри — пичоқ, Сочик билан.
---	---

Велосипед бузилганда

Юз-қўлини Қилиб мой, Гайка бурар Сотимбой.	Кулиб боқар Сотимга Таги кўчган Ботинка.
---	---

Й. Сулаймон
тўплаган

ЎЗБЕК ХАЛҚ БОЛАЛАР ҚУШИҚЛАРИ

Мамажон макки, Олгани «икки», Ҳамма муаллимдан Егани дакки.	Дарсга келиб-келмас «Икки» олар доим
Ҳалимахон ойим Юмшоқ мулойим	Қосим ловоқ Елпуғич товоқ Физикани билмас Хом ошқовоқ

ТОПИШМОҚЛАР

Кичкина сапча,
 Қўм-кўк,
 Хом бўлса — маза,
 Сап-сарик
 Пишса — бемаза

(Бодринг)

Ярқ этади, ёнади,
 Дарров сўниб қолади.

(Чақмоқ)

Оппоқ, оппоқ оқ момиқ,
 Ерда ётар, кўп совуқ.

(Қор)

Сувдек тиниқ,
 Муздек қаттиқ,
 Кафтдек силлиқ,

(Ойна)

Ўзим суюқ, рангим оқ
 Мендан бўлади қаймоқ,
 Турли ош, қатиқ, пишлоқ,
 Ёш, қарига мен ўртоқ.

(Сут)

Шохи бор— сигир эмас;
 Эгари бор от эмас,
 Хоҳлаган ерингизга,
 Етказди, минсанг бас.

(Велосипед)

Боғлаб қўйсам юради,
 Ечиб қўйсам туради.

(Ботинка)

Оёғи йўқ қочади,
 Қаноти йўқ учади.

(Тутун)

Жилға десам, оқмайди,
 Илон десам, чақмайди.

(Арқон)

Ёз ойлари қишлайди
 Қиш бошланса, ишлайди
 Ботинкага боғланади,
 Муз устида сирпанади

(Қоньки)

Оппоқ тоғлар уюм-уюм,
 Ундан бўлар кўрпа, кийим.

(Пахта)

Қўзи десам қўзимас
 Қорин десам қоринмас.
 Қўшиб айтмасанг уни
 Қўз олдингда кўринмас.

(Қўзиқорин)

Боғимда очилди,
 Уч исмли ўсимлик,
 Гули бор, тожи бор,
 Хўроз исмлик.

(Гултожихўроз)

Қўйлаги қават-қават,
 Тугмалари йўқ фақат.

(Карам)

МУНДАРИЖА

I КВАРТАЛ

Ҳикоя қилиб бериш учун

Рус халқ эртаги

Ғозлар 3

Ўзбек халқ эртаги

Зумрад ва Қиммат 5

Хакас халқ эртаги

Хўроз ва макиён Қур 9

Ўқиб бериш учун

Б. Житков. Ботир ўрдакча 12

Қ. Ҳикмат. Ошиқ булут 13

А. Ирисов. Афсоналар 26

Илон қайт қилган сут 26

Сезгирлик 27

Ғ. Ғулом. Ҳйлашни ўрганамиз 27

Кеккаймачоқ Собиржон 28

П. Мўмин. Тиш чўтка, порошок ва атир совун эртаги 30

Э. Раҳим. Эси паст беда (индонез эртаги) 31

М. Зайниддинова. Тойча 32

П. Муҳаммадёрва. Нигора 35

Ш. Саъдулла. 7 ноябрь 37

Ёдлатиш учун 38

М. Қўшмоқов. Етти чавандоз 38

А. Обиджон. Ваҳимачи 38

Писмиқ 38

Қ. Ўтаев. Асл бобом 38

Томчи 39

Анзур пиёз 39

Куёш 39

II КВАРТАЛ

Ҳикоя қилиб бериш учун

Ўзбек халқ эртаклари	
Ур тўқмоқ	40
Ҳийлагар бедана	43
Ўқиб бериш учун	46
<i>Ж. Лондон.</i> Қиш ҳақида қисса	46
<i>С. Михалков.</i> Стёпа амаки	54
<i>А. Кононов.</i> Сокольниковда арча байрами	56
<i>Б. Житков.</i> Музликда	57
<i>Қ. Муҳаммадий.</i> Тугмача	59
<i>Ҳ. Аминов.</i> Қуён ва арслон ҳақида эртақ	60
<i>М. Зайниддинова.</i> Қуёнча	63
<i>Р. Азизхўжаев.</i> Қуёнча билан тулки боласи	63
<i>А. Исомиддинов.</i> Ҳуштак	65
<i>Т. Адашбоев.</i> Қўмир ташидик	67
<i>З. Комилов.</i> Қизилиштон (эртақ)	67
<i>Ш. Орифий.</i> Арчажон	68
<i>Р. Толипов.</i> Нима ширин, нима аччиқ? Баҳор қаёққа кетди?	68
<i>Ш. Одил.</i> Орзу	68
Ёдлатиш учун	69
<i>Ш. Саъдулла.</i> Қиш	69
<i>М. Зайниддинова.</i> Бугун арчамиз тўйи	69
<i>А. Обиджон.</i> Нонуштада	69
Икки айғоқчи	69
<i>Олқор.</i> Ҳандалак	70

III КВАРТАЛ

Ҳикоя қилиб бериш учун

Ўзбек халқ эртаги

Бўри билан тулки	71
Ўқиб бериш учун	75
<i>С. Маршак.</i> Почта	75
<i>А. Кононов.</i> Ленин ва бола	77
<i>В. Бианки.</i> Биринчи ов	78
<i>Ҳ. Жалолов.</i> Юлдузли кўчат	81
Қарим чумолининг тилини биларкан	82
Қатта гулдаста	82
<i>Ш. Саъдулла.</i> Дастёр қиз	83
<i>Н. Фозилов.</i> Қуёнча	83
<i>А. Исомиддинов.</i> Пул ейдиган мушук	84
<i>А. Барто.</i> Арқонча	88
<i>Ж. Родари.</i> Ҳунарнинг ҳиди қанақа?	89
<i>Т. Йўлдош.</i> Боқча	90
Ипак билан тўқиймиз	90

<i>С. Жаббор</i> . Курка	90
<i>В. Муродов</i> . Қўзичоқ	90
«Ҳап сеними!»	91
Тойчоқ	91
Бола ҳам ташвишда	91
Ёдлатиш учун	92
<i>Қ. Ҳикмат</i> . Менинг Ватаним	92
Ёмғир ёғалоқ	92
<i>А. Обиджон</i> . Баҳоначи	93
Қурумсоқ	93
<i>Ш. Саъдулла</i> . Баҳор келди	93

IV КВАРТАЛ

Ҳикоя қилиб бериш учун

Рус халқ эртаги

<i>Иванжон билан опаси Алёнахон</i>	94
Ўзбек халқ эртаги	
<i>Овчи, кўкча ва доно</i>	96
<i>Қумурсқа</i>	100

Корея халқ эртаги

<i>Қизғанчиқ Пак</i>	102
--------------------------------	-----

Ўқиб бериш учун

<i>А. П. Чехов</i> . Ванька	103
<i>М. Горький</i> . Ларра — одам-булут ҳақида эртақ («Изергиль кампир» ҳикоясидан)	106
Жасур Данко ҳақида эртақ («Изергиль кампир» ҳикоясидан)	110
Ўқиб бериш учун	115
<i>Ш. Саъдулла</i> . Ёз	115
Ёрдамвой	115
<i>Қ. Ҳикмат</i> . Мақтанчоқ эшак	116
<i>А. Барто</i> . Заставада	116
<i>Ш. Орифий</i> . Қичик боғбон	119
<i>С. Очил</i> . Туш кўрган бола	119

Ёдлатиш учун

<i>В. Муродов</i> . Боғимда бобом бор	120
<i>А. Обиджон</i> . Ўйинчоғим қани?	120
<i>М. Зайниддинова</i> . Ипак қурти	120
<i>А. Пўлатов</i> . Бастакор Юнус бобо	121
<i>Р. Долимов</i> . Милиционер амаким	121

Қўшимча адабиёт	
Ҳикоя қилиб бериш учун	122
Ч. Айтматов. Шохдор она буғи ҳақида эртақ («Оқ қама» повестидан)	122
Ўқиб бериш учун	133
А. Исомиддинов. Шоир (ҳикоя)	133
Н. Қобул. Дунётепаннинг деви (ҳикоя)	136
Энам, мен ва бедана (ҳикоя)	141
А. Пулатов. Турна ва айёр тулки (эртақ)	143
Р. Толипов. Яшил халатли доктор	147
Офтоб урар, дейдилар	148
Қ. Ўтаев. Ялпиз	148
Говари	148
Олқор. Қизиқ иш қилиб қўйди	148
С. Ҳожибоев. Марсдамиз	149
«Мен — Совет!», «Йўқ, мен — Совет!»	149
А. Каримов. Қўғирчоқ	149
Ёқимтой	149
Шоди ва чўнтақ	150
Ғ. Комилов. От ўйини	150
Лоланинг алласи	151
Ш. Одил. Ақром сувчи	151
А. Кўчимов. Топиб келаман	151
Саёҳат	151
Туш кўрдим	152
Қатта бўлса	152
Доно	152
А. Қосимов. Пазанда	152
Бойчечак	152
С. Жаббор. Бақалар	153
Ҳ. Имонбердиев. Сир	153
О. Азимов. Бизнинг дўстимиз	153
Қушча билан қизча	153
Т. Норов. Ҳикоят	154
Ёдлатиш учун	
А. Обиджон. Қуённинг туғилган кунда	154
Велосипед бузилганда	154
Й. Сулаймон тўплаган. Ўзбек халқ болалар қўшиқлари	154
С. Фафуров. Топишмоқлар	155

На узбекском языке

**ХРЕСТОМАТИЯ
ДЛЯ СТАРШИХ ГРУПП
ДЕТСКИХ САДОВ**

Ташкент «Ўқитувчи» 1981

Составители:

**Ахад Пўлатов
Сора Пўлатова**

Редакторлар: **М. Саггаров Н. Холлиев**
Бадий редактор **Г. Н. Чернишов**
Техредактор **О. Г. Пожогина**
Корректор **Д. М. Абдуллаева**

ИБ № 1539

Теришга берилди 17.12. 1980 й. Босишга рухсат этилди 15.09 1981 й. Форм 84x108 ⁴/₃₂. Тип қоғози № 3. Кегли 10 шпонсиз. Гарнитура «Литературная». Юк босма усулида босилди. Шартли б. л. 8,40. Нашр. л. 9,45. Тиражи 35000. Зак. №2 Баҳоси 40 т.

«Ўқитувчи» нашриёти. Тошкент, Навоий кўчаси, 30. Шартнома 214 — 80.

Ўзбекистон ССР нашриётлар, полиграфия ва китоб савдоси ишлари Давлат комитети Тошкент «Матбуот» полиграфия ишлаб чиқариш бирлашмасининг полиграфия комбинати Тошкент, Навоий кўчаси, 30. 1981 й.

Полиграфкомбинат Ташкентского полиграфического производственного объединения «Матбуот» Государственного комитета УзССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли. Ташкент, ул. Навои, 30.